

JAMHURI YA MUUNGANO WA TANZANIA
WIZARA YA UWEKEZAJI, VIWANDA NA BIASHARA

**HOTUBA YA MHESHIMIWA DKT. ASHATU K. KIJAJI (MB.),
WAZIRI WA UWEKEZAJI, VIWANDA NA BIASHARA
AKIWASILISHA BUNGENI MAKADIRIO YA MAPATO NA
MATUMIZI YA FEDHA KWA MWAKA 2023/2024**

Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania Mheshimiwa Dkt. Samia Suluhu Hassan akishiriki Mkutano wa Wanawake na Vijana katika Biashara chini ya Mkatoba wa Eneo Huru la Biashara la Afrika uliofanyika Jijini Dar es Salaam tarehe 12 – 14 Septemba, 2022

**Mhe. Dkt. Ashatu K. Kijaji (Mb.),
Waziri wa Uwekezaji, Viwanda na Biashara**

**Mhe. Exaud S. Kigahe (Mb.),
Naibu Waziri wa Uwekezaji, Viwanda na
Biashara**

**Dkt. Hashil T Abdallah,
Katibu Mkuu wa Uwekezaji, Viwanda na
Biashara**

VIFUPISHO

ACT	- Agriculture Council of Tanzania
AfCFTA	- African Continental Free Trade Area
AGOA	- African Growth and Opportunity Act
AGRA	- Alliance for Green Revolution in Africa
AMCOS	- Agricultural Marketing Cooperative Society
ATMIS	- Agriculture Trade Management Information System
BEGIN	- Business Environment Growth and Innovation
BOT	- Bank of Tanzania
BRELA	- Business Registrations and Licensing Agency
CAMARTEC	- Centre for Agricultural Mechanization and Rural Technology
CBE	- College of Business Education
COMESA	- Common Market for Eastern and Southern Africa
CPB	- Cereals and Other Produce Board of Tanzania
CRDB	- Cooperative and Rural Development Bank
ORS	- Online Registration System
CTI	- Confederation of Tanzania Industries
DIT	- Dar es Salaam Institute of Technology
DITF	- Dar es Salaam International Trade Fair
DSM	- Dar es Salaam
DUCE	- Dar es Salaam University College of Education
EAC	- East African Community
e-GA	- e-Government Authority
EPZ	- Export Processing Zones
EPZA	- Export Processing Zone Authority
ETH	- Engineering Technology Hub
EU	- European Union
FCC	- Fair Competition Commission
ICDs	- Inland Container Depots
JCC	- Joint Commission for Cooperation
JICA	- Japan International Cooperation Authority
KCB	- Kenya Commercial Bank
KMTC	- Kilimanjaro Machine Tools Company
KSCL	- Kilombero Sugar Company Limited
LAT	- Leather Association of Tanzania
LGAs	- Local Government Authority
MoUs	- Memorandum of Understanding
MKUMBI	- Mpango wa Kuboresha Mazingira ya Biashara
NBS	- National Bureau of Standards
NEMC	- National Environment Management Council
NES	- National Export Strategy

NIDA	- National Identification Authority
NMB	- National Microfinance Bank
NMC	- National Monitoring Committee
NTBs	- Non-Tariff Barriers
OC	- Other Charges
ORS	- Online Registration System
OR-TAMISEMI	- Ofisi ya Rais - Tawala za Mikoa na Serikali za Mitaa
OSHA	- Occupational Safety and Health Authority
PPD	- Public Private Dialogue
REPOA	- Research on Poverty Alleviation
SADC	- Southern African Development Community
SEZ	- Special Economic Zone
SFCCs	- Standard Form Consumer Contracts
SIDO	- Small Industries Development Organization
SMZ	- Serikali ya Mapinduzi Zanzibar
STAMICO	- State Mining Corporation
STR	- Simplified Trade Regime
TAMCO	- Tanzania Automobiles Manufacturing Company
TAMTF	- Teach A Man To Fish
TANESCO	- Tanzania Electric Supply Company Limited
Tan Trade	- Tanzania Trade Development Authority
TARI	- Tanzania Agriculture Research Institute
TARURA	- Tanzania Rural and Urban Road Agency
TASAC	- Tanzania Shipping Agency Corporation
TASAF	- Tanzania Social Action Fund
TBA	- Tanzania Baking Association
TBPL	- Tanzania Biotech Product Limited
TBS	- Tanzania Bureau of Standards
TCC	- Tanzania Cigarette Company
TCCIA	- Tanzania Chamber of Commerce, Industry and Agriculture
TDCs	- Technology Development Centres
TEHAMA	- Teknolojia ya Habari na Mawasiliano
TelW	- Tanzania Electronic Investment Single Window
TFDA	- Tanzania Food and Drug Authority
TIC	- Tanzania Investment Centre
TIN	- Taxpayer Identification Number
TMDA	- Tanzania Medicine and Medical Devices Authority
TMEA	- Tanzania Trade Mark East Africa
TNBC	- Tanzania National Business Council
TNBP	- Tanzania National Business Portal
TPRI	- Tropical Pesticides Research Authority
TPSF	- Tanzania Private Sector Foundation

- TRA** - Tanzania Revenue Authority
- TWCC** - Tanzania Women Chamber of Commerce
- UAE** - United Arab Emirate
- UAT** - User Acceptance Test
- UDSM** - University of Dar es Salaam
- UVIKO-19** - Ugonjwa wa Virusi vya Korona-19

YALIYOMO

VIFUPISHO.....	ii
1. UTANGULIZI.....	1
2. HALI NA MWENENDO WA UWEKEZAJI, VIWANDA NA BIASHARA NCHINI.....	6
2.1. Uwekezaji.....	6
2.2. Viwanda.....	7
2.3. Biashara.....	14
3. MAZINGIRA YA UWEKEZAJI NA BIASHARA NCHINI.....	17
3.1. Sera.....	17
3.2. Sheria.....	18
3.3. Mikakati.....	19
3.4. Mpango wa Kuboresha Mazingira ya Biashara Nchini.....	20
4. UTEKELEZAJI WA MPANGO NA BAJETI KATIKA MWAKA 2022/2023.....	22
4.1. Utekelezaji wa Bajeti kwa mwaka 2022/2023.....	22
4.1.1. Matumizi ya Kawaida.....	22
4.2. Utekelezaji wa Mipango.....	23
4.2.1. Uwekezaji.....	23
4.2.2. Uwezeshaji Wananchi Kiuchumi na Maendeleo ya Sekta Binafsi.....	27
4.2.3. Maendeleo ya Viwanda.....	33
4.2.4. Viwanda Vidogo na Biashara Ndogo.....	43
4.2.5. Mtangamano wa Biashara.....	44
4.2.6. Maendeleo ya Biashara.....	50
5. VIPAUMBELE VYA BAJETI.....	69
6. MALENGO YA WIZARA KWA MWAKA 2023/2024.....	70
6.1. Uwekezaji.....	70
6.2. Uwezeshaji Kiuchumi na Maendeleo ya Sekta Binafsi.....	71
6.3. Maendeleo ya Viwanda.....	72
6.4. Mtangamano wa Biashara.....	75
6.5. Maendeleo ya Biashara.....	75
6.6. Maboresho ya Mazingira ya Biashara.....	78

7.	MAOMBI YA FEDHA KWA MWAKA 2023/2024	79
7.1.	Maombi ya Fedha kwa Mwaka 2023/2024	79
8.	HITIMISHO	80

MAJEDWALI

<i>Jedwali Na. 1: Biashara ya Bidhaa kati ya Tanzania na Nchi za Jumuiya ya Afrika Mashariki kwa mwaka 2013-2022 (Dola za Marekani “000,000”).....</i>	<i>82</i>
<i>Jedwali Na.2: Biashara kati ya Tanzania na Jumuiya ya Maendeleo ya Nchi za Kusini mwa Afrika (SADC) kwa Mwaka 2013-2022 (Dola za Marekani “000,000”).....</i>	<i>82</i>
<i>Jedwali Na. 3: Biashara kati ya Tanzania na Jumuiya ya Ulaya kwa Mwaka 2013-2022 (Dola za Marekani “000,000”).....</i>	<i>83</i>
<i>Jedwali Na. 4: Mauzo ya bidhaa za Tanzania kwenda Marekani kupitia Mpango wa AGOA (AGOA/GSP) kwa Dola za Kimarekani Milioni.....</i>	<i>83</i>

1. UTANGULIZI

1. **Mheshimiwa Spika**, Kutokana na taarifa iliyowasilishwa leo hapa Bungeni na Mwenyekiti wa Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Viwanda, Biashara, Kilimo na Mifugo ambayo ilichambua Bajeti ya Wizara ya Uwekezaji, Viwanda na Biashara tarehe 21 – 22 Machi, 2023, naomba kutoa hoja kwamba Bunge lako sasa likubali kupokea na kujadili Taarifa ya Utekelezaji wa Mpango na Bajeti ya Mwaka 2022/2023. Aidha, ninaliomba Bunge lako Tukufu likubali kupitisha Makadirio ya Mapato na Matumizi ya Wizara ya Uwekezaji, Viwanda na Biashara kwa Mwaka 2023/2024.

2. **Mheshimiwa Spika**, Naomba nianze kwa kumshukuru Mwenyezi Mungu, Mwingi wa Rehema kwa kutujalia yaliyo mema na yenye kutupa baraka na siha njema na hatimaye kumudu kuyatekeleza yale tuliyokasimiwa na Mamlaka na Umma wa Watanzania wote kwa maslahi mapana ya Taifa letu.

3. **Mheshimiwa Spika**, Napenda nitumie fursa hii adhimu kumpongeza Mheshimiwa Dkt. Samia Suluhu Hassan, Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania kwa juhudi zake na utayari wake wa kuboresha mazingira ya biashara na uwekezaji nchini na kuifanya Tanzania kuwa eneo lenye mvuto kwa uwekezaji mpya na kupanua uwekezaji wa mitaji kwa miradi iliyopo Nchini tayari. Falsafa ya uchumi inasema uwekezaji endelevu hujengwa katika misingi ya imani na utawala bora. Ni katika misingi ya utawala bora na mazingira rafiki ya uwekezaji na biashara yaliyojengwa chini ya uongozi wa serikali ya Awamu ya Sita inayoongozwa na mwanadiplomasia mahiri Mhe. Dkt. Samia Suluhu Hassan; sasa tumeiona Imani na hamu kubwa ya Wawekezaji wa nje na ndani kuhitaji kuwekeza nchini Tanzania. Aidha, kwa dhati ya moyo wangu ninawiwa kumshukuru sana Mheshimiwa Dkt. Samia Suluhu Hassan, Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania kwa kuendelea kuniamini kuongoza Wizara ya Uwekezaji, Viwanda na Biashara. Napenda kumhakikishia Mheshimiwa Rais kuwa, kwa kushirikiana na Naibu Waziri wangu, Viongozi, Watumishi wa Wizara na Taasisi zake

tutaendelea kuacha milango yetu wazi wakati wote ili kusikiliza na kupokea maoni ya wawekezaji na wafanyabiashara juu ya namna ya kufanya maboresho zaidi katika Sheria, Sera na miongozo yetu ili kupunguza vikwazo na kuendelea kuweka mazingira wezeshi na yanayotabirika kwa uwekezaji na ufanyaji biashara nchini.

4. **Mheshimiwa Spika**, Napenda kumshukuru Mheshimiwa Dkt. Philip Isdor Mpango, Makamu wa Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania na Mheshimiwa Kassim Majaliwa Majaliwa (Mb.), Waziri Mkuu wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania kwa kutoa miongozo stahiki katika kukuza Sekta ya Uwekezaji, Viwanda na Biashara nchini. Aidha, ninampongeza Mheshimiwa Waziri Mkuu wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania kwa Hotuba yake ya Bajeti iliyowasilishwa kwenye Bunge lako Tukufu tarehe 5 Aprili, 2023. Hotuba hiyo imetoa dira ya Serikali ya Awamu ya Sita kwa Mwaka 2023/2024 ambayo Wizara yangu itakuwa mstari wa mbele kuipokea na kuitafsiri kwa vitendo.

5. **Mheshimiwa Spika**, Napenda kumpongeza Mheshimiwa Dkt. Hussein Ali Mwinyi, Rais wa Serikali ya Mapinduzi Zanzibar na Mwenyekiti wa Baraza la Mapinduzi; Mheshimiwa Othman Masoud Othman, Makamu wa Kwanza wa Rais Zanzibar; na Mheshimiwa Hemed Suleiman Abdulla, Makamu wa Pili wa Rais Zanzibar kwa kuwa vinara wa kujenga mshikamano na kuchochea ushirikiano katika nyanja za kisiasa, kiuchumi, kiutamaduni na kijamii ambazo ni chemchem ya maendeleo halisi ya wananchi wake. Aidha, namshukuru Mheshimiwa Omar Said Shaban, Waziri wa Biashara na Maendeleo ya Viwanda (SMZ) na Mheshimiwa Mudrick Ramadhan Soraga, Waziri wa Afisi ya Rais Uwekezaji (SMZ) kwa utayari wao na kunipa ushirikiano katika kutekeleza masuala ya Sekta ya Uwekezaji, Viwanda na Biashara.

6. **Mheshimiwa Spika**, Ninawapongeza viongozi wote walioteuliwa na Mheshimiwa Rais wetu mpendwa kushika nyadhifa mbalimbali. Kipekee, ninawapongeza Mheshimiwa Jenista Joakim Mhagama Mbunge wa Peramiho na Waziri wa Nchi Ofisi ya Waziri Mkuu Sera, Bunge na Uratibu; Mheshimiwa Angellah Jasmine Mbelwa Kairuki Mbunge wa Kuteuliwa na Rais na Waziri wa Nchi

Ofisi ya Rais Tawala za Mikoa na Serikali za Mitaa; Mheshimiwa George Boniface Simbachawene Mbunge wa Kibakwe na Waziri wa Nchi Ofisi ya Rais, Menejimenti ya Utumishi wa Umma na Utawala Bora; na Mheshimiwa Abdallah Hamis Ulega Mbunge wa Mkuranga na Waziri wa Mifugo na Uvuvi. Vile vile, nimpungeze Mheshimiwa Hamis Mohamed Mwinjuma Mbunge wa Muheza kwa kuteuliwa kuwa Naibu Waziri wa Utamaduni, Sanaa na Michezo.

7. **Mheshimiwa Spika**, Ninapenda kukushukuru wewe binafsi, Naibu Spika na Wenyeviti wa Bunge kwa umakini wenu katika kuliongoza na kulisimamia Bunge letu. Mwenyezi Mungu akulinde na kukusimamia katika kuliendesha Bunge hili kwa umahiri mkubwa na kuweza kusimamia na kuishauri Serikali ipasavyo.

8. **Mheshimiwa Spika**, Napenda kuipongeza Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Viwanda, Biashara, Kilimo na Mifugo, chini ya Mwenyekiti wake Mheshimiwa David Mwakiposa Kihenzile, Mbunge wa Mufindi Kusini, Makamu Mwenyekiti Mheshimiwa Mariam Ditopile Mzuzuri, Mbunge wa Viti Maalum na Waheshimiwa Wajumbe wote wa Kamati hiyo kwa ushauri na umakini wao wakati wa kujadili Mpango na Makadirio ya Matumizi ya Wizara kwa Mwaka 2023/2024. Ushauri na mwongozo wao umekuwa msingi muhimu katika kuandaa Hotuba hii ninayoiwasilisha leo.

9. **Mheshimiwa Spika**, Naomba kutumia fursa hii kuwashukuru viongozi na watendaji wote wa Baraza la Taifa la Biashara (Tanzania National Business Council – TNBC) pamoja na sekta binafsi: hususan Taasisi ya Sekta Binafsi Tanzania (Tanzania Private Sector Foundation – TPSF); Shirikisho la Wenye Viwanda Tanzania (Confederation of Tanzania Industries – CTI); Chama cha Wafanyabiashara, Viwanda na Kilimo Tanzania (Tanzania Chambers of Commerce, Industry and Agriculture – TCCIA); na Baraza la Kilimo Tanzania (Agriculture Council of Tanzania – ACT) kwa michango yao katika kuendeleza Sekta za Uwekezaji, Viwanda, Biashara, Masoko, Viwanda Vidogo na Biashara Ndogo. Tutaendelea kuwategemea kama nguzo na mihimili muhimu ya kushirikiana katika kutekeleza kwa vitendo sera

na mipango ya kisékta katika kuendeleza viwanda na biashara na kuchochea ukuaji wa uchumi wetu kwa ujumla.

10. **Mheshimiwa Spika**, Nawashukuru wamiliki na waandishi wa vyombo vya habari kwa mchango wao mkubwa katika kuelimisha umma wa Watanzania kuhusiana na utendaji wa Wizara, taasisi na uendelezaji wa Sekta zake, kuvutia wawekezaji na kuhimiza uzalishaji viwandani. Nawaomba tuendeleze ari hiyo kwa lengo la kukuza uelewa kwa umma ili washiriki kikamilifu katika kutekeleza masuala ya kuendeleza sekta hii na kutia chachu zaidi katika mafanikio tuliyoyapata.

11. **Mheshimiwa Spika**, Nawapongeza na kuwashukuru wananchi wa Jimbo langu la Kondoza kwa kuendelea kunipa ushirikiano katika kutekeleza majukumu ya kitaifa na ya Jimbo. Nawapongeza kwa namna wanavyoshiriki shughuli za kiuchumi ili kujiletea maendeleo. Aidha, ninawaahidi kwamba nitaendelea kutetea maslahi yenu hapa Bungeni na hata nje ya Bunge ili kuhakikisha Jimbo linaendelea kushamiri na kuleta matokeo ya mtu mmoja mmoja, Jimbo na hatimaye kuongeza mchango kwenye Uchumi wa Taifa letu.

12. **Mheshimiwa Spika**, Vilevile, napenda kumshukuru Mheshimiwa Exaud S. Kigahe - Naibu Waziri wa Uwekezaji, Viwanda na Biashara na Mbunge wa Mufindi Kaskazini; kwa ushauri na namna anavyosaidiana nami katika kutekeleza majukumu ya Sekta ya Uwekezaji, Viwanda na Biashara. Naamini tutaendelea kushirikiana ili kuweza kutekeleza majukumu tuliyokasimiwa na Mheshimiwa Dkt. Samia Suluhu Hassan, Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania.

13. **Mheshimiwa Spika**, Hotuba hii ya Bajeti ninayoiwasilisha leo ni matokeo ya uratibu na ushirikiano mzuri wa Viongozi wenzangu katika Wizara, akiwemo Dkt. Hashil T. Abdallah, Katibu Mkuu Viwanda na Biashara; Dkt. Tausi M. Kida, Katibu Mkuu Ofisi ya Rais Uwekezaji; Wakurugenzi; Wakuu wa Vitengo na Taasisi na Wafanyakazi wote wa Wizara. Napenda kuwashukuru na kuwapongeza sana.

14. **Mheshimiwa Spika**, Wizara inafanya kazi kwa kushirikiana kwa karibu na wadau mbalimbali katika kuendeleza Sekta ya Uwekezaji, Viwanda na Biashara. Hivyo, ninapenda kutumia nafasi hii kuwashukuru wadau wote wakiwemo Washirika wetu wa Maendeleo wa ndani na nje ya Nchi yetu.

15. **Mheshimiwa Spika**, Natoa pole kwako, Naibu Spika na Waheshimiwa Wabunge wa Bunge lako Tukufu kwa kuondokewa na mpendwa wetu Mheshimiwa Mussa Hassan Mussa aliyekuwa Mbunge wa Jimbo la Amani, Zanzibar. Aidha, napenda kutumia fursa hii kutoa pole kwa familia, ndugu, jamaa, marafiki na wanajimbo la amani, pamoja na watanzania wote kwa kuondokewa na mpendwa wetu. Mwenyezi ailaze roho ya marehemu mahali pema peponi, Amina.

16. **Mheshimiwa Spika**, Ninapenda kuungana na Viongozi wenzangu kutoa pole kwa Watanzania wote waliokumbwa na kadhia ya kuondokewa na wapendwa wao. Aidha, nawapa pole wananchi mbalimbali waliopata ajali nchini katika Mwaka huu na kusababisha majeruhi, ulemavu na uharibifu mkubwa wa mali. Mwenyezi Mungu awatie nguvu na kuwapa ahueni waathirika wote ili warejee katika hali njema na hivyo kuendelea kulijenga Taifa letu.

17. **Mheshimiwa Spika**, Utekelezaji wa majukumu yangu ambayo muda mwingi nipo nje ya nyumbani usingekuwa rahisi bila Maombi na Dua njema kutoka kwa watu wema. Nawashukuru sana Wazazi wangu Baba Alhaji Abdallah Kijaji na Mama yangu Hajat Aziza Selemani. Kwa Mume wangu Kipenzi Dkt. Muhajir Kachwamba, na Watoto wangu Samirah na Aboubakar; ahsanteni sana kwa upendo, uvumilivu na utayari wenu unaonipa nguvu ya kuendelea kuwahudumia Watanzania kwa moyo, uzalendo na ueledi wangu wote. Hali kadhalika, Viongozi wangu wa Dini, ndugu, jamaa na marafiki wote; ahsanteni sana kwa kuendelea kunikabidhi kwa Mwenyezi Mungu ili niendeele kutoa huduma njema kwa Taifa letu. Napenda kuwaahidi nyote na Watanzania kwa ujumla kwamba sintawaangusha na muda wote nitatenda majukumu yangu kwa kutanguliza maslahi ya taifa mbele.

18. **Mheshimiwa Spika**, Baada ya maelezo hayo ya utangulizi, naomba kutoa Taarifa ya Utekelezaji wa kazi za Wizara ya Uwekezaji, Viwanda na Biashara kwa kipindi cha Mwaka 2022/2023 na Malengo ya Mwaka 2023/2024.

2. HALI NA MWENENDO WA UWEKEZAJI, VIWANDA NA BIASHARA NCHINI

2.1. Uwekezaji

19. **Mheshimiwa Spika**, Serikali imeendelea na juhudi mbalimbali za kuhamasisha na kuvutia uwekezaji nchini. Juhudi hizo ni pamoja na kuboresha mazingira ya uwekezaji na biashara, kushiriki katika makongamano ndani na nje ya nchi na ziara zinazofanywa na Viongozi Wakuu nje ya nchi.

20. **Mheshimiwa Spika**, Kutokana na juhudi hizo, katika kipindi cha Julai, 2022 hadi Machi, 2023 Wizara imesajili jumla ya miradi mipya **240** (Wazawa - **89**, Wageni - **94** na Ubia - **57**) inayotarajiwa kuwekeza jumla ya dola za Marekani milioni **4,387.17** na kutengeneza ajira **39,245**, sawa na ongezeko la miradi **34** (16.5%) ikilinganishwa na miradi **206** (Wazawa - **63**, Wageni - **79** na Ubia - **64**) iliyosajiliwa katika kipindi kama hicho kwa mwaka 2021/22. Kati ya miradi **240** iliyosajiliwa, katika kipindi cha Julai, 2022 hadi Machi, 2023, miradi **187** sawa na asilimia **77.9** imeanza utekelezaji kwenye sekta za Kilimo (18), Majengo ya Biashara (10), Miundombinu (2), Rasilimali watu (5), Viwanda (101), Huduma (5), Mawasiliano (1), Utalii (9) na Usafirishaji (36).

21. **Mheshimiwa Spika**, Tathmini inaonesha kuwa idadi ya miradi iliyosajiliwa katika kipindi cha Julai, 2022 hadi Machi, 2023 ipo katika Sekta za: Uzalishaji viwandani - miradi 104 (43.33%), Usafirishaji - miradi 56 (23.3%), Kilimo - miradi 18 (7.50%), Ujenzi wa majengo ya biashara - miradi 22 (9.2%), Utalii miradi 21 (8.8%), Huduma miradi 13 (5.4%), Miundombinu miradi 3 (1.3%) na Rasilimali watu miradi 3 (1.3%).

22. **Mheshimiwa Spika**, Katika miradi iliyosajiliwa kuanzia Julai, 2022 hadi Machi, 2023, Sekta ya Uzalishaji Viwandani inaongoza kwa kuwa na mtaji mkubwa wa dola za Marekani **bilioni 2.80** sawa na asilimia 65.40 ikifuatiwa na Sekta ya Usafirishaji yenye mtaji wa dola za Marekani **milioni 861.95** sawa na asilimia 19.65 na Sekta ya Ujenzi wa majengo ya biashara yenye mtaji wa dola za Marekani **milioni 382.45** sawa na asilimia 8.69. Aidha, sehemu kubwa ya miradi iliyosajiliwa katika kipindi hicho inatarajiwa kuwekezwa katika Mikoa ya Dar es Salaam miradi **111** na Pwani miradi **33** ikifuatiwa na mikoa ya Mwanza miradi **12** na Arusha miradi **12** na Dodoma miradi **11**. Hali hiyo imechangiwa na uwepo wa masoko na miundombinu wezeshi kama vile umeme, maji, barabara, bandari na viwanja vya ndege katika mikoa hiyo.

23. **Mheshimiwa Spika**, Katika kipindi cha Julai, 2022 hadi Machi 2023 Wizara imesajili miradi mitano (5) katika Maeneo Maalum kwa Mauzo Nje yenye thamani ya dola za Marekani **milioni 15.6**. Miradi hiyo inatarajiwa kuchangia mauzo ya nje yenye thamani ya dola za Marekani **milioni 12.46** na kutoa ajira kwa watu 1,247. Miradi hiyo imeanza uzalishaji katika sekta za kilimo (1), misitu (3) na bidhaa za viwandani (1).

24. **Mheshimiwa Spika**, Miradi hiyo imewekeza kiasi cha dola za Marekani **milioni 11.99** na imeshafanya mauzo ya dola za Marekani **milioni 17.15** na imetoa ajira kwa watu 523 ambao kati yao wanaume ni 342 na wanawake ni 181. Aidha, masoko ya bidhaa zinazozalishwa ni pamoja na nchi za Ulaya, Marekani, Asia, Canada, Afrika ya Kusini, Jamhuri ya Kidemokrasia ya Kongo, Sudan ya Kusini, China, Ukraine, Vietnam, Zambia, Misri, India, Dubai na Pakistani.

2.2. Viwanda

25. **Mheshimiwa Spika**, Sekta ya Viwanda imeendelea kukua na kumilikiwa kwa sehemu kubwa na Sekta Binafsi. Kwa mujibu wa zoezi la utafiti wa mezani wa utambuzi wa fursa za uwekezaji, viwanda na rasilimali lililofanyika nchini mwaka 2021 lilionesha kuwa viwanda vimesambaa nchi nzima na sehemu

kubwa ya viwanda hivyo ni vidogo sana ambavyo ni 62,400 sawa na asilimia 77, vidogo ni 17,274 sawa na asilimia 21, vya kati ni 684 sawa na asilimia 0.84 na vikubwa ni 618 sawa na asilimia 0.76.

26. **Mheshimiwa Spika**, Wizara imeendelea kuhamasisha ujenzi wa viwanda vya kuongeza thamani mazao ya kilimo na viwanda vinavyozalisha bidhaa zinazohitajika kwa wingi nchini ili kuhakikisha upatikanaji wa bidhaa ndani ya nchi, kukuza mauzo ya nje na kuzalisha ajira. Kufuatia uhamasishaji huo, viwanda mbalimbali vimeendelea kujengwa na kufanyiwa upanuzi kama ifuatavyo:

Viwanda vya Sukari

i. Kiwanda cha Sukari cha Bagamoyo

27. **Mheshimiwa Spika**, Kiwanda cha Sukari cha Bagamoyo kinachomilikiwa na Kampuni ya *Bakhresa Group* kimewekeza jumla ya dola za Marekani milioni 110 na kina eneo la ukubwa wa Hekta 10,000, ambapo hekta 500 ni eneo la kiwanda na hekta 2000 ni eneo la shamba lililolimwa hadi kufikia Machi, 2023. Kiwanda hicho kimeanza uzalishaji wa sukari mwezi Julai, 2022 na kinazalisha kwa kusaga kiasi cha miwa tani 1,500 hadi 1,800 kwa siku na kuzalisha sukari tani 30,000 kwa mwaka. Aidha, kiwanda kina jumla ya wafanyakazi 600, ambapo kati ya wafanyakazi hao, wafanyakazi 250 ni wa kudumu na wafanyakazi 350 ni wa muda mfupi. Kiwanda kinatarajiwa kukamilika mwaka 2024/2025 na kitazalisha sukari tani 70,000 na kutoa ajira takriban 1,000. Kwa sasa, mahitaji ya sukari Nchini kwa Mwaka ni tani 482,000. Vile vile, uzalishaji wa sukari kwa mwaka 2021/2022 ulikuwa tani 379,280.83 na mwaka 2022/2023 tani 456,019.73. Kiwanda cha sukari cha Bagamoyo kikikamilika kinatarajiwa kupunguza pengo la uzalishaji wa sukari na utegemezi wa uagizaji sukari kutoka nje ya nchi.

ii. Kiwanda cha Sukari cha Mkulazi II (Mbigiri)

28. **Mheshimiwa Spika**, Ujenzi wa kiwanda cha Sukari cha Mkulazi II katika shamba la Mbigiri unatarajia kukamilika mwishoni

mwa mwezi Juni, 2023 na uzalishaji kuanza Julai, 2023. Kiwanda kitakapokamilika kinatarajiwa kuzalisha sukari tani 50,000 kwa mwaka. Katika kipindi cha Julai, 2022 hadi Machi 2023, Kiwanda kimetoa ajira kwa watu 968, ambapo wafanyakazi 218 wapo kwenye ajira za kudumu, wafanyakazi 400 wameajiriwa kwa ajira zisizo za kudumu katika mashamba ya miwa, na wafanyakazi 350 wameajiriwa na mkandarasi anayejenga Kiwanda hicho.

iii. Kiwanda cha Sukari cha Kilombero

29. **Mheshimiwa Spika**, Kiwanda cha Kilombero Sugar Co. Ltd (KSCL) kinamilikiwa kwa ubia kati ya Serikali (kupitia Msajili wa Hazina) kwa asilimia 25 na Kampuni ya Illovo Sugar Africa kwa asilimia 75. Kiwanda hicho kipo katika hatua ya upanuzi ambao unalenga kuongeza uzalishaji wa Sukari kufikia tani 271,000 kwa mwaka kutoka uzalishaji wa sasa wa tani 133,358 kwa mwaka ambapo upanuzi huo umefikia asilimia 46. Kutokana na uzalishaji huo, kiwanda kimezalisha ajira za moja kwa moja 2,996 na kikikamilisha upanuzi kitaongeza ajira mpya 1,504, na kufikia jumla ya ajira 4,500. Aidha, ajira zisizo za moja kwa moja ni 50,000 na unatarajia kuongeza ajira mpya 15,000 na kufikia jumla ya ajira zisizo za moja kwa moja 65,000.

iv. Kiwanda cha Sukari cha Kagera

30. **Mheshimiwa Spika**, Katika msimu wa mwaka 2022/23 kiwanda cha Kagera Sugar kilizalisha tani 123,190 ikilinganishwa na tani 84,000 zilizozalishwa mwaka 2021/2022. Mafanikio hayo yametokana na Uwekezaji kwenye Kilimo, Upanuzi wa Shamba na Mitambo mipya ya kumwagilia. Aidha, kiwanda kimefanya upanuzi kwa kuongeza vinu viwili (2) vya kuchakata miwa na kufikia jumla ya vinu sita (6) na upanuzi wa mashine nyingine za uzalishaji wa sukari. Kiwanda hicho kimetoa ajira 436 za moja kwa moja na 10,667 za muda mfupi.

v. Viwanda vya Mafuta ya Kula

31. **Mheshimiwa Spika**, Hadi kufikia Machi, 2023 Tanzania ina jumla ya viwanda 771 vya kuzalisha mafuta ya kula, kati ya hivyo, 21 ni viwanda vikubwa na vya kati; na viwanda 750 ni

vidogo. Aidha, viwanda hivyo vinazalisha tani 205,000 za mafuta ambapo tani 180,000 ni mafuta ya alizeti na tani 25,000 ni mafuta ya mawese na pamba. Viwanda vidogo vinatumia asilimia 20 ya uwezo wa kusindika mbegu, wakati viwanda vikubwa na vya kati vinatumia asilimia 25 hadi 40 ya uwezo uliosimikwa. Viwanda hivi vinazalisha chini ya uwezo wake kutokana na ukosefu wa malighafi (mbegu za mafuta) ambazo hupatikana kwa takribani miezi minne (4) tu. Aidha, mahitaji ya mafuta ya kula nchini ni takribani tani 570,000, hivyo tunaagiza tani 365,000 ili kutosheleza mahitaji ya mafuta nchini.

vi. Kiwanda cha Bia cha Serengeti Breweries - Moshi

32. **Mheshimiwa Spika**, Kiwanda kipya cha *Serengeti Breweries* ni kiwanda kipya na cha kisasa kilichopo katika Wilaya ya Moshi mkoani Kilimanjaro. Kiwanda hicho kimewekeza jumla ya **shilingi bilioni 185**. Kiwanda hicho kimedhamiria kutumia malighafi zake kutoka kwa wakulima kwa **asilimia 70**. Kiwanda kitaongeza ajira kwa wakulima, kukuza uchumi wa nchi na kuongeza Pato la Taifa. Uwekezaji huo umeenda sambamba na usimikwaji wa mitambo ya matanki 10 ya kuchachulia pombe, mstari mpya wa kufungashia vinywaji na mitambo ya kuzalishia pombe kali aina ya *sminorff ice* nyekundu na nyeusi.

vii. Uongezaji Thamani Zao la Zabibu

33. **Mheshimiwa Spika**, Katika kuhakikisha zao la zabibu linaongezwa thamani na wakulima wanapata hamasa ya kuongeza uzalishaji wa zao hilo, katika mwaka 2022/2023, Wizara iliwaunganisha wakulima na wasindikaji wadogo wa zabibu na viwanda vikubwa vya kutengeneza bidhaa zitokanazo na zabibu katika mkoa wa Dodoma. Hatua hiyo imewezesha wakulima kupata soko la uhakika ambalo limesaidia kuepusha kuharibika kwa zabibu zikiwa shambani kama ilivyokuwa siku za nyuma.

34. **Mheshimiwa Spika**, Katika kipindi cha Julai, 2022 hadi Machi, 2023, Wizara imefanikiwa kupata soko la jumla ya tani 9,765 za zabibu. Kati ya hizo, tani 9,265 zilinunuliwa na viwanda 18 vilivyopo Dodoma kwa ajili ya kuzalisha mchuzi wa

kutengenezea mvinyo na tani 500 zilinunuliwa na kiwanda cha Jambo kwa ajili ya kuzalisha juisi. Aidha, kilo moja ya zabibu iliuzwa kwa wastani wa shilingi **1,200** na kufanya mauzo ya zabibu kuwa **shilingi bilioni 11.7**. Wakulima walionufaika ni wa Vijiji vya Mpunguzi, Nkulabi, Matumbulu, Hombolo, Chibelela, Makang'wa, Mvumi na Veyula.

viii. Viwanda vya Nguo na Mavazi

35. **Mheshimiwa Spika**, Sekta ndogo ya nguo na mavazi ina jumla ya viwanda 10 vinavyofanya kazi. Viwanda hivyo na mahali vilipo ni: *JOC Ltd* (Shinyanga), *21 Century Textile Mills Ltd* (Morogoro), *Sunflag Textiles Ltd* (Arusha), *Mwatex (2001) Ltd* (Mwanza), *Namera Textiles Mills* (DSM), *NIDA Textiles Mills Ltd* (DSM), *A to Z Textile Mills Ltd* (Arusha), *Manzava Fabrics & Production Ltd* (Morogoro), na *Tanzania Touku Garments* (DSM). Viwanda hivyo vimetoa ajira za moja kwa moja 15,300 na zisizo za moja kwa moja 45,000. Viwanda hivyo, kwa mwaka vina uwezo wa wastani wa kusokota nyuzi (*spinning*) tani 36,742, kuseketa vitambaa (*weaving*) mita milioni 145, kufuma vitambaa (*knitting*) tani 7,920, na uwezo wa kutengeneza mavazi (*garments*) zaidi ya nguo tofauti tofauti milioni 43. Kwa takwimu za miaka mitatu ya hivi karibuni, uzalishaji katika viwanda vya nguo na mavazi umekuwa ukiongezeka. Kwa mfano, viwanda vya nguo na mavazi vilizalisha wastani wa mita za mraba milioni 45,415 mwaka 2019, mita za mraba milioni 53,067 mwaka 2020, na mita za mraba milioni 65,365 mwaka 2021. Changamoto kubwa inayovikabili viwanda vya nguo ni ukosefu wa mitaji ya kuviwezesha viwanda hivyo kununua pamba inayokidhi mahitaji ya uzalishaji kwa mwaka. Ili kutatua changamoto hii, Serikali imeendelea kufanya majadiliano na wenye viwanda kuona namna bora ya kuwezesha kupatikana malighafi ya kutosha. Aidha, Serikali imeondoa ushuru wa kuagiza malighafi ambazo hazipatikani ndani ya nchi.

ix. Viwanda vya Mbolea

36. **Mheshimiwa Spika**, Katika kuhakikisha kuwa nchi yetu inaondokana na utegemezi wa kuagiza mbolea kutoka nje ya nchi, Wizara imeendelea kuhamasisha ujenzi wa viwanda vya mbolea

ambapo hadi kufikia mwezi Machi, 2023, Tanzania ina jumla ya viwanda 17 vya kuzalisha mbolea vikiwemo vikubwa viwili (2), kimoja (1) cha kati na 14 ni viwanda vidogo. Viwanda vikubwa ni Minjingu na *Intracom Fertilizer Limited*.

37. **Mheshimiwa Spika**, Kiwanda cha Mbolea cha *Intracom Fertilizer Limited* kilichopo Dodoma eneo la Nala, ni kiwanda kikubwa katika ukanda wa Afrika Mashariki. Kiwanda hicho kinatarajia kuwekeza mtaji wenye thamani ya dola za Marekani milioni **180** na kitakapokamilika kitakuwa na uwezo uliosimikwa wa kuzalisha mbolea tani **200,000** kwa mwaka na kutoa ajira za kudumu **3,000** na ajira zisizo za kudumu zaidi ya **8,000**. Kwa sasa kiwanda kinazalisha tani **250** hadi tani **300** na kimetoa ajira **800** za kudumu. Aidha, kiwanda hicho kimepanga kuongeza *line* mbili 2 zaidi za uzalishaji ambazo zitafanya kuwa na *line* tatu zitakazokuwa na uwezo wa kuzalisha tani 600,000 ifikapo mwaka 2024.

38. **Mheshimiwa Spika**, Kiwanda cha mbolea cha Minjingu kimewekeza shilingi bilioni **50** na kina uwezo uliosimikwa wa kuzalisha tani **120,000** za mbolea kwa mwaka. Kwa sasa kiwanda hicho kinazalisha tani **100,000** za mbolea aina ya *Phosphate* kwa mwaka ambazo ni sawa na asilimia 83 za uwezo uliosimikwa. Kiwanda hiki kimetoa ajira **200** za kudumu. Aidha, kiwanda hicho kimepanga kuongeza uzalishaji wa mbolea kutoka tani 120,000 hadi kufikia tani 300,000 kwa mwaka. Kwa sasa kiwanda kimesafisha eneo kwa ajili ya ujenzi wa jengo na imeagiza mitambo ya uzalishaji.

39. **Mheshimiwa Spika**, Kwa ujumla Ongezeko hili la uzalishaji katika viwanda vyote vya mbolea litawezesha nchi kuweza kuzalisha tani 900,000 kwa mwaka ambazo ni asilimia 95 ya mbolea inayohitajika nchini kwa sasa. Pamoja na mipango mizuri ya viwanda hivyo, Serikali inaendelea kuweka mazingira wezeshi yanayovutia uwekezaji katika sekta hii ndogo ya mbolea.

x. Viwanda vya saruji

40. **Mheshimiwa Spika**, Hadi kufikia Machi, 2023, Tanzania ina viwanda vya saruji vipatavyo 14 ambapo viwanda vikubwa

(intergrated plant) ni saba (7) na vilivyobakia vinazalisha saruji kutokana na *clinker* iliyozalishwa na viwanda hivyo saba. Kutokana na takwimu za uzalishaji wa saruji kwa mwaka 2022, inaonesha kuwa viwanda vya saruji nchini vinazalisha tani 10,850,000 za saruji kwa mwaka ambapo mahitaji ya ndani ya nchi ni tani 7,100,000 kwa mwaka. Hivyo, kuna ziada ya tani 3,750,000 ambayo huuzwa katika soko la nje hususan katika nchi za Congo, Rwanda, Uganda, Malawi, Zambia na Msumbiji. Changamoto za miundombinu zinazoikabili sekta hii zinatatuliwa na Serikali kupitia jitihada zinazoendelea katika uimarishaji na ujenzi wa reli, kuimarisha miundombinu ya umeme na ujenzi wa mitambo mipya ya kuzalisha umeme.

xi. Viwanda vya kuzalisha bidhaa za chuma.

41. **Mheshimiwa Spika**, Katika kipindi cha mwaka 2020 hadi 2022, matumizi ya bidhaa za chuma nchini yameongezeka kutoka tani 226,000 hadi kufikia tani 1,000,000 kwa mwaka, sawa na ongezeko la asilimia 303.54. Hadi Machi, 2023, nchi yetu ilikuwa na viwanda 25 vya kuzalisha chuma na bidhaa za chuma. Viwanda hivyo vipo katika makundi mbalimbali yanayojumuisha bidhaa zikiwemo nondo, mabomba, misumari na seng'enge. Kati ya hivyo, Viwanda vya kuzalisha nondo ni 16 vyenye uwezo uliosimikwa wa kuzalisha tani 1,082,700 kwa mwaka na uzalishaji halisi ni tani 750,000 kwa mwaka sawa na asilimia 69 ya uwezo uliosimikwa. Mahitaji ya nondo nchini kwa mwaka ni tani 550,336. Hivyo, uzalishaji huo wa ndani hutosheleza mahitaji yote ya ndani na ziada kiasi cha tani 199,664 huuzwa nje ya nchi.

xii. Viwanda vya Mabati

42. **Mheshimiwa Spika**, Hadi kufikia Machi, 2023 Tanzania ina viwanda viwili vikubwa vinavyozalisha mabati kuanzia hatua ya awali (intergrated) ambavyo ni ALAF na MMI Steel vyenye uwezo uliosimikwa wa kuzalisha jumla ya tani 158,000 kwa mwaka na uzalishaji halisi ni tani 58,189 kwa mwaka sawa na asilimia 37 ya uwezo uliosimikwa. Sambamba na viwanda hivyo vikubwa viwanda vidogo zaidi ya 50 vya kukunja mabati hununua malighafi ya mabati yaliyokwisha kupakwa rangi na kuyakunja migongo. Kwa

ujumla viwanda hivyo vinavyozalisha bidhaa za chuma vimeajiri jumla ya wafanyakazi 23,588 ambapo wafanyakazi 3,588 ni ajira ya moja kwa moja na 20,000 ni ajira za muda.

xiii. Viwanda vya Marumaru

43. **Mheshimiwa Spika**, Hadi kufikia Machi, 2023, Tanzania ina jumla ya viwanda viwili (2) vya marumaru ambavyo ni KEDA (T) Ceramics Co. Ltd kilichopo Chalinze na Goodwill (T) Ceramic Co Ltd kilichopo Mkuranga. Kiwanda cha Goodwill Co. Ltd kina uwezo uliosimikwa wa kuzalisha mita za mraba milioni 18 za marumaru kwa mwaka ambapo uzalishaji halisi ni mita za mraba milioni 14.4 kwa mwaka. Aidha, Kiwanda cha KEDA (T) Ceramics Co. Ltd kina uwezo uliosimikwa wa kuzalisha mita za mraba milioni 28.8 za marumaru kwa mwaka ambapo uzalishaji halisi ni mita za mraba milioni 18 kwa mwaka. Viwanda hivyo vimeajiri wafanyakazi 1,843 wa kudumu na 5,000 wa muda.

2.3. Biashara

44. **Mheshimiwa Spika**, Wizara imeendelea kushiriki majadiliano ya biashara baina ya Nchi na Nchi (*Bilateral*), Kikanda (*Regional*) na Kimataifa (*Multilateral*) kwa lengo la kupanua wigo wa fursa za masoko yenye masharti nafuu ya bidhaa na huduma na kuvutia biashara na uwekezaji. Katika mwaka 2022/2023 mwenendo wa biashara ulikuwa kama ifuatavyo:

i. Jumuiya ya Afrika Mashariki (EAC)

45. **Mheshimiwa Spika**, Katika mwaka 2022, Tanzania iliendelea kuboresha mahusiano ya kibiashara na nchi mbalimbali duniani. Katika kipindi hicho, thamani ya bidhaa zilizouzwa kwenye soko la Jumuiya ya Afrika Mashariki (EAC) ilikuwa dola za Marekani **milioni 1,414.9** ikilinganishwa na dola za Marekani **milioni 1,161.2** mwaka 2021 sawa na ongezeko la asilimia 17.93. Hali hiyo ilichangiwa na kuongezeka kwa mauzo ya bidhaa za kilimo, hususan chai, mahindi, ngano, alizeti, mchele, mbogamboga, pamoja na bidhaa za viwandani hususan, karatasi, vigae, saruji na chuma.

46. **Mheshimiwa Spika**, Bidhaa zenye thamani ya dola za Marekani **milioni 578.0** ziliagizwa kutoka Jumuiya ya Afrika Mashariki katika mwaka 2022 ikilinganishwa na bidhaa zenye thamani ya dola za Marekani **milioni 562.8** mwaka 2021, sawa na ongezeko la asilimia 2.6. Ongezeko hilo ni kutokana na uagizaji wa bidhaa ambazo zinahitajika viwandani kama vile Naitrojen, Tindikali ya Salfuriki na zinc oxide na bidhaa nyingine zinazohitajika sokoni kama vile *Blue Band* na Sabuni ya kufulia ya OMO. **(Jedwali Na. 1).**

ii. Jumuiya ya Maendeleo Kusini mwa Afrika (SADC)

47. **Mheshimiwa Spika**, Mwaka 2022, thamani ya bidhaa zilizouzwa katika soko la Jumuiya ya Maendeleo Kusini mwa Afrika (SADC) ilikuwa ni dola za Marekani **milioni 1,802.2** ikilinganishwa na dola za Marekani **milioni 1,303.4** mwaka 2021 ambayo ni sawa na ongezeko asilimia 38.2. Ongezeko hilo lilitokana na kuongezeka kwa uuzaji wa bidhaa mbalimbali katika soko hilo. Bidhaa zilizouzwa kwa wingi ni pamoja na madini, pamba, chai, parachichi, kahawa, vigae, vyandarua, saruji, sabuni na mafuta ya kupaka.

48. **Mheshimiwa Spika**, Mwaka 2022, bidhaa zilizoagizwa kutoka soko la Jumuiya ya Maendeleo Kusini mwa Afrika (SADC) zilikuwa na thamani ya dola za Marekani **milioni 551.3** ikilinganishwa na dola za Marekani **milioni 653.9** mwaka 2021, sawa na upungufu wa asilimia 15.7. Upungufu huo ulitokana na kuimarika kwa uzalishaji wa bidhaa za viwandani na kuongezeka kwa viwanda vinavyozalisha bidhaa zilizokuwa zinaagizwa kutoka nchi wanachama zikiwemo juisi mchanganyiko, mabati na bidhaa za chuma. **(Jedwali Na. 2).**

iii. Soko la Ulaya

49. **Mheshimiwa Spika**, Mwaka 2022 thamani ya mauzo ya bidhaa kwenda soko la Ulaya ilipungua hadi dola za Marekani milioni 955.6 kutoka dola za Marekani **milioni 1,346.1** mwaka 2021, sawa na upungufu wa asilimia 29.1. Kupungua huko kulisababishwa na mlipuko wa ugonjwa wa UVIKO-19 na Vita kati

ya Urusi na Ukraine. Aidha, uagizaji wa bidhaa kutoka Jumuiya ya Ulaya umeongezeka kwa asilimia 12.4 na kufikia dola za Marekani **milioni 1,720.4** mwaka 2022 ikilinganishwa na dola za Marekani **milioni 1,530.3** mwaka 2021. Bidhaa zilizoagizwa na Tanzania kutoka Ulaya ni pamoja na Madawa baridi ya binadamu, Pembejeo za kilimo kama mbolea (urea), Vifaa vya kutengeneza reli, Lami ya *petrol*, Kloridi ya potasiam na *Reagent* ya maabara (**Jedwali Na. 3**).

iv. Bara la Asia

50. **Mheshimiwa Spika**, Mwaka 2022, thamani ya mauzo ya bidhaa kwenda nchi za Bara la Asia hususani kwa nchi za China, India, Japan na Umoja wa Falme za Kiarabu iliongezeka kwa asilimia 64.4 hadi kufikia dola za Marekani **milioni 4,276.4** kutoka dola za Marekani **milioni 2,601.5** mwaka 2021. Bidhaa zilizouzwa kwa wingi ni pamoja na dhahabu, pamba, mbaazi, makaa ya mawe, shaba na tumbaku. Aidha, uagizaji wa bidhaa kutoka nchi za Bara la Asia uliongezeka kwa asilimia 55.2 hadi kufikia dola za Marekani **milioni 9,110.9** ikilinganishwa na dola za Marekani **milioni 5,110.8** mwaka 2021. Ongezeko hilo limetokana na uagizaji wa bidhaa ambazo hazizalishwi kwa wingi nchini kama vile dawa baridi za binadamu, sukari ya kiwandani, nguo, magari na simu za mkononi.

v. Soko la Marekani Kupitia Mpango wa AGOA

51. **Mheshimiwa Spika**, Mwaka 2022, mauzo ya bidhaa za Tanzania kwenda Marekani kupitia Mpango wa AGOA yalikuwa jumla ya dola za Marekani **milioni 74.77** ikilinganishwa na dola za Marekani **milioni 33.04** kwa mwaka 2021 sawa na ongezeko la asilimia 126.3. Ongezeko hilo limesababishwa na kuondolewa kwa amri ya kujifungia ndani (Lockdown) nchini Marekani kulikotokana na kujilinda na ugonjwa wa UVIKO-19. Bidhaa zilizouzwa kwa wingi katika soko hilo ni nguo na mavazi na bidhaa za mazao ya kilimo. (**Jedwali Na. 4**).

52. **Mheshimiwa Spika**, Kutokana na uwepo wa masoko ya upendeleo, bado Tanzania ina fursa kubwa ya kuongeza mauzo ya bidhaa hususani bidhaa za kilimo na viwandani. Changamoto

kubwa imekuwa ni uzalishaji mdogo, usio endelevu na masuala ya ubora. Changamoto hizo zinaendelea kufanyiwa kazi na Serikali ili kuongeza uzalishaji wenye tija na kukidhi ubora unaotakiwa kwa kutoa elimu ya mara kwa mara kwa wafanyabiashara na wakulima wetu kwa kutumia njia mbalimbali ikiwa ni pamoja na Mashamba Darasa kwa kushirikiana na Wizara ya Kilimo.

3. MAZINGIRA YA UWEKEZAJI NA BIASHARA NCHINI

3.1. Sera

53. **Mheshimiwa Spika**, Serikali imeendelea kuweka mazingira wezeshi ya uwekezaji na biashara nchini ili kuvutia mitaji kutoka ndani na nje ya nchi. Katika kutekeleza azma hiyo, Wizara imeendelea kufanya mapitio ya Sera mbalimbali zinazosimamia Uwekezaji, Viwanda na Biashara nchini. Sera ya Taifa ya Uwekezaji ya Mwaka 1996, Sera ya Maendeleo ya Viwanda (1996-2020) na Sera ya Viwanda Vidogo na Biashara Ndogo (2003). Sera hizo ziko katika hatua ya ukusanyaji wa maoni ya wadau. Aidha, Sera ya Taifa ya Biashara (2003) ipo katika ngazi ya maamuzi ya Serikali. Sera hizo zinafanyiwa mapitio ili ziendane na mazingira ya sasa ya uwekezaji na biashara ikiwa ni pamoja na kujumuisha vipaumbele vilivyoainishwa katika Mpango wa Tatu wa Maendeleo wa Taifa wa Mwaka (2021/2022 – 2025/2026) na mabadiliko mbalimbali yakiwemo ya kiuchumi na kiteknolojia.

54. **Mheshimiwa Spika**, Wizara imeendelea na maandalizi ya Sera ya Taifa ya Ushiriki wa Watanzania katika Miradi ya Kimkakati na Uwekezaji. Lengo ni kuongeza ushiriki wa Watanzania kupitia ajira, uhawilishaji teknolojia, ununuzi wa bidhaa na huduma za ndani na huduma kwa jamii. Katika kufanikisha kazi hiyo, Wizara inaendelea kufanya tathmini ya hali ya ushiriki wa Watanzania katika Miradi ya Kimkakati na Uwekezaji nchini. Tathmini hiyo imefanywa kwa kukutana na wadau mbalimbali wanaotekeleza masuala ya ushiriki wa watanzania katika miradi ya kimkakati na uwekezaji ikiwa ni pamoja na wizara, taasisi za Serikali, taasisi za sekta binafsi, wawekezaji, wajasiriamali wadogo na wa kati, taasisi za udhibiti na watoa huduma. Aidha, tathmini hiyo itasaidia kuandaa Sera ya Taifa ya Ushiriki wa Watanzania

kwa kuzingatia mapendekezo yatakayobainishwa katika taarifa ya tathmini.

3.2. Sheria

55. **Mheshimiwa Spika**, Wizara iliandaa na kuwasilisha Bungeni Muswada wa kutunga Sheria Mpya ya Uwekezaji ya mwaka 2022. Sheria hiyo ilipitishwa na Bunge mwezi Novemba, 2022. Aidha, mwezi Februari, 2023 Sheria hiyo ilisainiwa na Mheshimiwa Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania na kutangazwa katika gazeti la Serikali. Wizara imeendelea na maandalizi ya Kanuni ili kuwezesha utekelezaji wa sheria hiyo.

56. **Mheshimiwa Spika**, Wizara imefanya mapitio ya Sheria za Ukanda Maalum wa Kiuchumi (SEZ) na Eneo Maalum la Uzalishaji kwa Mauzo Nje (EPZ) kwa lengo la kutoa mapendekezo yatakayopelekea kupunguza kero za kiuwekezaji hususani eneo la forodha kwa baadhi ya uzalishaji bidhaa na uuzaji wa bidhaa ikiwemo bidhaa za mifugo unaohusu programu hizo mbili zenye vivutio kwa wawekezaji wa ndani na nje. Aidha, Wizara imeendelea kushiriki kikamilifu kwenye programu zinazoratibiwa na Jumuiya ya Afrika Mashariki katika uboreshaji na uandaaji wa kanuni (EAC Regulations) itakayopelekea sheria ya Ukanda Maalum wa Kiuchumi kuhuishwa katika sheria za forodha za Afrika Mashariki (East African Custom Management Act) hivyo kuondoa kero ya muda mrefu kwa wawekezaji wa programu ya Ukanda Maalum wa Kiuchumi.

57. **Mheshimiwa Spika**, Katika kipindi cha Julai, 2022 hadi Machi, 2023, Wizara ilikusanya maoni ya wadau kuhusu marekebisho ya Sheria ya Leseni za Biashara (Sura 208). Mapendekezo ya Marekebisho ya Sheria hiyo yaliwasilishwa kwa wadau wa Sekta ya Umma na Sekta Binafsi ambapo maoni yaliyokusanywa ni pamoja na kurazinisha (harmonization) shughuli za utoaji wa Leseni na Vibali vya Biashara na kupunguza viwango vya adhabu na faini ili kutoathiri mitaji na kuongeza gharama za kufanya biashara nchini.

58. **Mheshimiwa Spika**, Wizara iliratibu kikao cha kujadili

changamoto za utekelezaji wa Sheria ya Taifa ya Usajili na Utoaji wa Leseni za Viwanda, Sura ya 46 ya mwaka 1967 kilichofanyika mwezi Desemba, 2022 na kujumuisha washiriki kutoka Tanzania Bara na Zanzibar. Wizara ilifanyia kazi mapendekezo yaliyotolewa ili kuboresha mazingira ya biashara na uwekezaji na kuongeza kasi ya Ujenzi wa Uchumi wa Viwanda nchini. Pamoja na mapungufu yaliyobainika katika Sheria hiyo, pande zote mbili zilipendekeza kuendelea kuitumia Sheria hiyo wakati jitihada za kuifanyia marekebisho zikiendelea kuchukuliwa kwa kuwashirikisha wadau wote muhimu. Aidha, timu ya wataalam wa TEHAMA kutoka Wizara ya Biashara na Maendeleo ya Viwanda Zanzibar wanaendelea kushirikiana na BRELA kufanya muunganiko wa mifumo ya utoaji na usajili wa leseni za Viwanda ili iweze kusomana.

3.3. Mikakati

A. Marejeo ya Mkakati wa Pamba, Nguo na Mavazi na Mkakati wa Kuvilinda, Kuvikuza na Kuviendeleza Viwanda vya Ndani

59. **Mheshimiwa Spika**, Wizara inaendelea na marejeo ya mikakati mbalimbali ya kuendeleza Sekta ya Viwanda nchini ukiwemo Mkakati wa Nguo na Mavazi. Aidha, Wizara imeandaa rasimu ya mkakati huo na wadau mbalimbali wameshiriki kutoa maoni. Vile vile, Wizara inaendelea na zoezi la kufanya mapitio ya utekelezaji wa Mkakati wa Kuvikuza, Kuviendeleza na Kuvilinda Viwanda wa Mwaka 2011. Utekelezaji wa Mkakati huo pamoja na masuala mengine unalenga kuendelea kuiwezesha sekta binafsi kutekeleza majukumu yake kama mhimili mkuu wa uchumi. Mkakati huo una lengo la kuhakikisha uzalishaji wa bidhaa unakidhi mahitaji ya ubora ili kuongeza ushindani nje na ndani ya nchi na kuendelea kuhamasisha uwekezaji kwenye viwanda vinavyotumia malighafi za hapa nchini.

B. Mkakati wa Kukuza Mauzo Nje

60. **Mheshimiwa Spika**, Wizara inaandaa Mkakati wa Kukuza Mauzo Nje (National Export Strategy – NES). Rasimu ya Mkakati imeandaliwa na kupata maoni ya wadau (*validation*

workshop) kutoka pande zote mbili za Muungano. Maboresho ya rasimu ya mkakati huo yanaendelea kwa kuzingatia maoni yaliyotolewa na wadau na pindi yatakapokamilika Mkakati huo utazinduliwa. Kukamilika kwa Mkakati huo kutahamasisha uongezaji wa uzalishaji wa bidhaa, kukuza mauzo ya nje, kuongeza Pato la Taifa na ajira nchini.

3.4. Mpango wa Kuboresha Mazingira ya Biashara Nchini

61. ***Mheshimiwa Spika***, Wizara kwa kushirikiana na wadau wa kisekta ilifanya uchambuzi na kuwasilisha mapendekezo ya marekebisho ya sheria 19, kati ya hizo sheria 12 zenye lengo la kupunguza mwingiliano katika taasisi za udhibiti zilipitishwa na Bunge na kuanza kutumika kuanzia tarehe 1 Julai 2022. Mabadiliko hayo yalisababisha kurekebishwa kwa ada na tozo 39. Aidha, Serikali imeanzisha Idara ya Viwanda, Biashara na Uwekezaji kwenye Mamlaka za Serikali za Mitaa zote 184 na Sehemu za Viwanda, Biashara na Uwekezaji kwenye Sekretarieti ya Mikoa yote 26 hapa nchini ambapo utekelezaji wake ulianza rasmi tarehe 1 Julai, 2022. Uanzishwaji wa Idara na Sehemu hizi ni chachu ya maboresho mbalimbali ya mazingira ya biashara katika mamlaka hizo ikiwa ni pamoja na: kuimarisha mfumo wa usimamizi wa masuala ya kuboresha mazingira ya biashara na uwekezaji; kuimarisha upatikanaji wa huduma kwa sekta binafsi na kuharakisha utatuzi wa changamoto zao; na kufanya ufuatiliaji na tathmini ya utekelezaji wa Mpango wa Kuboresha Mazingira ya Biashara (MKUMBI) katika ngazi ya Sekretarieti za Mikoa na Mamlaka za Serikali za Mitaa.

62. ***Mheshimiwa Spika***, Pamoja na maboresho hayo, Wizara kwa kushirikiana na Ofisi ya Waziri Mkuu- Sera, Bunge na Uratibu, Sekta Binafsi na Umoja wa Ulaya ilifanya Tathmini ya Utekelezaji wa Mpango wa Kuboresha Mazingira ya Biashara (MKUMBI) na kuandaa Taarifa ya Tathmini ya Utekelezaji wa MKUMBI (Blueprint Impact Assessment Report). Lengo lilikuwa kupata hali halisi ya utekelezaji wa MKUMBI kwa kipindi chote cha utekelezaji kuanzia mwaka 2018/19 hadi 2021/22. Tathmini ilionesha matokeo chanya katika maeneo muhimu. Maeneo hayo ni (a) wastani wa siku za kupata vibali kutoka mamlaka za udhibiti ulipungua kutoka wastani

wa siku 14 hadi siku tatu (3) pekee baada ya maboresho; (b) kupungua kwa foleni au kutokuwa na foleni kabisa katika Ofisi za Mamlaka za Udhhibiti kutokana na kuanzishwa kwa mifumo ya kielektroniki; na (c) kupungua kwa idadi ya siku zinazotumiwa na malori ya mizigo kusafiri kutoka Dar es Salaam hadi Mpaka wa Zambia (Tunduma) na Rwanda (Rusumo) kutoka wastani wa siku nne (4) na siku saba (7) hadi wastani wa siku mbili (2) na siku tatu (3), mtawalia.

63. **Mheshimiwa Spika**, Matokeo mengine chanya ni (d) kuondolewa kwa muingiliano wa mamlaka kati ya TFDA na TBS, kati ya Taasisi ya Udhhibiti na Viatilifu katika Ukanda wa Kitropiki (TPRI) na Idara ya Mimea umeondolewa. Aidha, Serikali imefanya mapitio ya Sheria ya Shirika la Uwakala wa Meli Tanzania (TASAC) Sura ya 415 iliyokuwa ikitoa haki ya upekee (exclusive mandate) ya uondoaji na usafirishaji wa shehena kwa njia ya maji (clearing and forwarding) kwa bidhaa mbalimbali zinazosafirishwa kwa njia ya maji zikiwepo mafuta ya kula, sukari, ngano, kemikali za viwandani, makinikia, wanyama hai kwa mujibu wa sheria ya wanyamapori, kemikali zinazotumika migodini, nyara za Serikali, silaha na vilipuzi. Sheria hiyo imerekebishwa na hivyo kwa sasa TASAC inatoa huduma hizo kwa bidhaa zifuatazo; makinikia, wanyama hai, kemikali zinazotumika migodini, nyara za Serikali, silaha na vilipuzi. Hatua hiyo imeongeza ushindani na ushiriki wa sekta binafsi katika biashara hiyo; na (e) mwitikio wa sekta binafsi katika ufuasi (compliance) wa sheria, kanuni na taratibu kwenye ufanyaji biashara umeongezeka na hatimaye umeongeza mapato kwa Mamlaka za Udhhibiti na kupunguza gharama za kufanya biashara kwa sekta binafsi.

64. **Mheshimiwa Spika**, Ili kuongeza uwazi kwa wawekezaji na wafanyabiashara katika eneo la ada, tozo na faini wanazopaswa kulipa, Wizara kwa kushirikiana na Ofisi ya Rais TAMISEMI na wadau mbalimbali inaendelea na zoezi la kuandaa mfumo/dirisha litakaloainisha ada, tozo na faini zinazotozwa kwa kila aina ya kibali au leseni zinazotolewa. Tayari ubunifu (design) wa mfumo/dirisha huo umekamilika na ujenzi wa mfumo/dirisha unatarajiwa kuanza mwezi Julai, 2023.

4. UTEKELEZAJI WA MPANGO NA BAJETI KATIKA MWAKA 2022/2023

4.1. Utekelezaji wa Bajeti kwa mwaka 2022/2023

65. *Mheshimiwa Spika*, Katika kipindi cha Julai, 2022 hadi Machi, 2023, Wizara ya Uwekezaji, Viwanda na Biashara kupitia Fungu 44 iliidhinishiwa jumla ya **shilingi 99,105,506,000**. Kati ya Fedha hizo, **shilingi 68,308,687,000** ziliidhinishwa kwa matumizi ya kawaida na **shilingi 30,796,819,000** kwa ajili ya kutekeleza miradi ya maendeleo. Katika kipindi cha Julai, 2022 hadi Machi, 2023, Wizara ilipokea na kutumia jumla ya **shilingi 64,287,885,973.46**, sawa na asilimia **53.67** ya Bajeti iliyopitishwa na Bunge. Aidha, fedha zilizopokelewa zinajumuisha kiasi cha **shilingi 882,128,048** kupitia uhamisho wa kati ya mafungu (Reallocation Between) kwa ajili ya taasisi ya Bodi ya Usimamizi wa Stakabadhi Ghalani kuhamia Dodoma.

4.1.1. Matumizi ya Kawaida

66. *Mheshimiwa Spika*, Katika kipindi cha Julai, 2022 hadi Machi, 2023, Wizara ilitengewa jumla ya **shilingi 68,308,687,000** kwa ajili ya Matumizi ya Kawaida. Kati ya fedha hizo, **shilingi 8,728,788,000** kwa ajili ya Matumizi Mengineyo (OC) na **shilingi 59,579,899,000** kwa ajili ya Mishahara. Katika kipindi cha Julai, 2022 hadi Machi, 2023, Wizara ilipokea jumla ya **shilingi 6,279,188,030.27** kwa ajili ya Matumizi Mengineyo (OC), sawa na asilimia **71.94** ya fedha zilizotengwa na **shilingi 41,595,200,672.15** kwa ajili ya Mishahara sawa na asilimia **69.81** ya fedha iliyotengwa.

67. *Mheshimiwa Spika*, Katika kipindi cha Julai, 2022 hadi Machi, 2023, Wizara ilitengewa **shilingi 30,796,819,000** kwa ajili ya utekelezaji wa Miradi ya Maendeleo. Kati ya fedha hizo, **shilingi 30,346,819,000** ni fedha za ndani na **shilingi 450,000,000** ni fedha za nje. Katika kipindi cha Julai, 2022 hadi Machi, 2023, Wizara ilipokea jumla ya **shilingi 16,413,497,271.04** kwa ajili ya utekelezaji wa miradi ya maendeleo sawa na asilimia **53.30** ya fedha zilizotengwa.

4.2. Utekelezaji wa Mipango

4.2.1. Uwekezaji

A. Kuvutia Uwekezaji Ndani na Nje ya Nchi

68. **Mheshimiwa Spika**, Wizara imeendelea kuhamasisha na kuvutia uwekezaji nchini kwa kuandaa makongamano ya uwekezaji ikishirikiana na wadau mbalimbali. Katika kipindi cha Julai, 2022 hadi Machi, 2023, Wizara imeandaa na kushiriki makongamano kumi (10) ndani na nje ya nchi, ikiwemo: *The Africa Debate* lililofanyika Jijini London, Uingereza; Mkutano wa Uwekezaji wa Biashara ya Kilimo uliofanyika Jijini Dar es Salaam; Kongamano la Mapinduzi ya Kijani Afrika (AGRA) lililofanyika Kigali, Rwanda; Kongamano la Kuvutia Uwekezaji kutoka Nje ya Afrika (MIGA Africa FDI) lililofanyika Jijini Dar es Salaam; Kongamano la Pili la Uwekezaji kati ya Uingereza na Tanzania; Kongamano la Uwekezaji wa Maendeleo Endelevu Tanzania (SDG Investors Map); na Kongamano la Tanzania na Umoja wa Ulaya (EU). Katika Kongamano la Tanzania na Umoja wa Ulaya lililofanyika mwezi Februari, 2023, Hati za Makubaliano sita (6) zenye thamani ya Euro Bilioni moja zilisainiwa baina ya Tanzania na Kampuni mbalimbali kutoka Umoja wa Ulaya. Hati hizo zilihusu sekta za Usafirishaji na Uchukuzi, Nishati na Fedha. Hati hizo ni pamoja na: Hati ya Makubaliano kati ya Ufaransa na Tanzania katika sekta ya anga (Aviation); Hati ya Makubaliano kati ya Bandari ya Kimataifa ya *Antwerp* na Mamlaka ya Usimamizi wa Bandari Tanzania; Hati ya Makubaliano ya Kujenga Kituo cha Kuzalisha Umeme wa Maji Kakono mkoani Kagera; Hati ya Makubaliano kati ya *European Investment Bank* na Benki za NMB, CRDB na KCB; na Hati mbili za Makubaliano kati ya *Netherland Bank* na NMB.

69. **Mheshimiwa Spika**, Wizara imeendelea kusimamia utekelezaji wa Hati za Makubaliano (MoUs) zilizosainiwa wakati wa ziara mbalimbali za Mheshimiwa Dkt. Samia Suluhu Hassan, Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania alizofanya katika nchi za Ufaransa, Ubelgiji, Misri, Umoja wa Nchi za Falme za Kiarabu (UAE), Marekani na Oman. Katika ziara hizo, Mheshimiwa Rais ameweka kipaumbele suala la kuvutia uwekezaji kutoka nje kwa kutangaza fursa za uwekezaji zilizopo nchini na kueleza jitihada

zinazochukuliwa na Serikali ya Awamu ya Sita katika kuweka mazingira wezeshi ya biashara na uwekezaji nchini. Katika kipindi cha Julai, 2022 hadi Machi, 2023, Hati za Makubaliano (MoUs) 44 kati ya 50 ziko katika hatua mbalimbali za utekelezaji, Hati za Makubaliano sita (6) zinaendelea kufuatiliwa. Wizara itaendelea kufuatilia utekelezaji wa Hati za Makubaliano hizo ili kuhakikisha malengo yanayotarajiwa kufikiwa kutokana na utekelezaji wa miradi hiyo ikiwa ni pamoja na kutoa ajira kwa wataanzania yanafikiwa.

B. Kuboresha Mazingira ya Uwekezaji

70. **Mheshimiwa Spika**, Wizara imeendelea kusimamia ujenzi wa Mfumo wa Dirisha Moja la Kutoa Huduma kwa Wawekezaji kwa Njia ya Kielektroniki (Tanzania Electronic Investment Single Window - TelW). Mfumo huo unatarajiwa kuunganisha pamoja Taasisi 12 zinazohusika na uwezeshaji uwekezaji. Ujenzi wa Mfumo awamu ya kwanza umekamilika na umeunganisha mifumo ya taasisi saba (7) ambazo ni Mamlaka ya Vitambulisho vya Taifa (NIDA); Idara ya Uhamiaji, Ofisi ya Waziri Mkuu - Kazi, Vijana, Ajira na Wenye Ulemavu; Wizara ya Ardhi, Nyumba na Maendeleo ya Makazi; Wakala wa Usajili wa Biashara na Leseni (BRELA); Mamlaka ya Mapato Tanzania (TRA); na Kituo cha Uwekezaji Tanzania (TIC). Aidha, ujenzi wa mfumo kwa awamu ya pili utahusisha uunganishaji wa taasisi tano (5) ambazo ni: Shirika la Viwango Tanzania (TBS), Mamlaka ya Dawa na Vifaa Tiba (TMDA), Baraza la Taifa la Mazingira (NEMC), Shirika la Umeme Tanzania (TANESCO), na Wakala wa Usalama na Afya Mahali pa Kazi (OSHA), na unatarajia kuanza kutekelezwa kuanzia mwezi Mei, 2023 baada ya uzinduzi wa mfumo kwa awamu ya kwanza.

71. **Mheshimiwa Spika**, Kukamilika kwa ujenzi wa Mfumo huo, kutakuwa na manufaa kwa wawekezaji na taifa kiujumla ikiwemo: mwekezaji kuweza kusajili mradi popote ndani na nje ya nchi bila kuonana na watoa huduma wa taasisi husika; mwekezaji kupata kipaumbele cha kuhudumiwa kwa haraka katika taasisi zinazotoa huduma; mwekezaji kuweza kuingiza taarifa zake mara moja kwenye mfumo wa TelW; na mwekezaji kupata vibali vya uwekezaji ndani ya siku tatu (3).

C. Kuratibu Uanzishwaji na Uendelezaji wa Miradi Mikubwa ya Uwekezaji yenye Manufaa Mapana kwa Taifa

72. **Mheshimiwa Spika**, Katika jitihada za kuendelea kuvutia uwekezaji nchini, Wizara imeendelea kuratibu uanzishwaji wa Kongani za Viwanda na Maeneo Maalum ya Kiuchumi kama ifuatavyo:-

Kongani ya Viwanda ya Kwala - Pwani

73. **Mheshimiwa Spika**, Wizara imeendelea kuratibu uendelezaji wa Kongani ya Viwanda ya Kwala mkoani Pwani yenye eneo la ukubwa wa ekari 2,500 inayotarajiwa kuvutia mtaji wa dola za Marekani bilioni 3. Aidha, kukamilika kwa mradi huo utawezesha uvutiaji wa viwanda 200 na ajira za moja kwa moja 100,000, ajira zisizo za moja kwa moja 300,000 na kuzalisha bidhaa za takriban dola za Marekani **bilioni 6** kwa mwaka.

74. **Mheshimiwa Spika**, Utekelezaji wa Mradi umefikia asilimia 30 ambapo Mwekezaji (SINO TAN) ametekeleza yafuatayo katika eneo la mradi:- kusafisha, kuanza ujenzi wa geti kuu la kuingia, ujenzi wa jengo la huduma kwa pamoja, ujenzi wa kituo cha polisi, pamoja na kuweka miundombinu ya barabara za ndani. Aidha, Wizara kwa kushirikiana na OR - TAMISEMI inaendelea kuhakikisha ujenzi wa miundombinu ya maji, umeme, gesi na barabara inakamilika kwa wakati. Vile vile, maombi ya hadhi ya Mwekezaji Mahiri Maalum yamejadiliwa na Kamati ya Taifa ya Uwekezaji Rasilimali mwezi Oktoba, 2022 kwa ajili ya kupatiwa vivutio maalum vya ziada vya uwekezaji.

Eneo Maalum la Kiuchumi Mkulazi SEZ - Morogoro

75. **Mheshimiwa Spika**, Wizara imeendelea kutafuta mwekezaji wa kuendeleza eneo Maalum la Kiuchumi Mkulazi SEZ - Morogoro kwa ajili ya kuendeleza kilimo cha miwa na uzalishaji wa sukari na mazao mengine yanayofaa kupitia mradi wa shamba la Mkulazi lenye ukubwa wa hekta 60,103. Kupitia jitihada hizo, Wizara imepokea maombi kutoka kwa kampuni ya *Eagles Hills Properties LLC* (Kampuni dada ya Symphony Invest. Ltd iliyokuwa imesaini Hati ya Makubaliano wakati wa maonesho ya Dubai

Expo) ikiomba kupatiwa shamba hilo kwa ajili ya uwezekaji katika mradi wa sukari. Wizara inaendelea kufanya uchambuzi wa maombi hayo.

Eneo Maalum la Kiuchumi Nala - Dodoma

76. **Mheshimiwa Spika**, Wizara inaratibu uendelezaji wa eneo la viwanda la Nala lenye ukubwa wa ekari 1,500 katika Jiji la Dodoma. Aidha, Mpango Kabambe wa uendelezaji wa eneo hilo ulioandaliwa na Jiji la Dodoma utahuishwa ili kuendana na programu ya SEZ. Eneo hili Maalum la Kiuchumi (SEZ) limepangwa kwa ajili ya viwanda vya mazao ya kilimo hususan mazao ya alizeti, zabibu na karanga. Pamoja na viwanda vya vifungashio, kuchakata madini, kuchakata malighafi za wanyama, vifaa vya ujenzi, nguo na vituo vya kuwezesha biashara usafirishaji na kutunza bidhaa (trade logistics and commercial centers). Uthamini wa eneo umekamilika na taratibu za utwaaji wa eneo kutoka Halmashauri ya Jiji la Dodoma kwenda EPZA unaendelea.

Mradi wa Eneo Maalum la Kiuchumi Bagamoyo

77. **Mheshimiwa Spika**, Wizara imefanya mapitio ya Mpango Kabambe na upembuzi yakinifu kwa Uendelezaji wa Bagamoyo SEZ na mpango huo umekamilika mwezi Aprili, 2023. Kazi hiyo imetekelezwa na taasisi ya ushauri ya ABEC inayomilikiwa na Chuo Kikuu cha Ardhi na imekamilika kwa asilimia 90. Kazi hii imezingatia mgawanyo wa uwekezaji wenye kuhusisha wawekezaji wa ndani na wale wa nje katika nyanja za uzalishaji wa viwanda vya kuongeza thamani, teknolojia na uwepo wa mji unaofungamanisha bandari, viwanda, huduma na makazi. Kukamilika kwa mpango huo kunatoa fursa ya kulitangaza upya eneo hilo la Bagamoyo SEZ kwa wawekezaji wa ndani, nje na wale wawekezaji wakubwa (Strategic Investors) katika sekta ya uendelezaji wa kongani za viwanda na kuvutia uzalishaji. Aidha, Wizara kwa kushirikiana na TARURA imempata Mkandarasi kwa ajili ya ujenzi wa awali wa barabara kwa kiwango cha lami yenye urefu wa kilomita 3 katika eneo la viwanda Zinga - Bagamoyo. Katika kipindi cha Julai, 2022 hadi Machi 2023, ujenzi huo umefikia asilimia 15. Ujenzi unatarajiwa kukamilika mwezi Septemba, 2023.

4.2.2. Uwezeshaji Wananchi Kiuchumi na Maendeleo ya Sekta Binafsi

A. Kuimarisha Majadiliano kati ya Sekta ya Umma na Sekta Binafsi

78. **Mheshimiwa Spika**, Serikali inaendelea kuimarisha mifumo ya Majadiliano kati ya Sekta ya Umma na Sekta Binafsi (Public Private Dialogue - PPD) kupitia Mabaraza ya Biashara ngazi ya Wilaya, Mkoa na Taifa kwa lengo la kutatua vikwazo na changamoto zinazokwamisha biashara na uwekezaji. Katika kipindi cha Julai, 2022 hadi Machi, 2023, jumla ya mikutano 10 imefanyika katika ngazi ya mikoa. Matokeo ya vikao hivyo ni kuendeleza juhudi za makusudi za kuchochea ushiriki wa Sekta Binafsi katika kufanya maboresho muhimu ya Sera, Sheria, Miongozo na Kanuni mbalimbali zinazosimamia Sekta Binafsi.

79. **Mheshimiwa Spika**, Maboresho hayo yanalenga kujenga mazingira rafiki na wezeshi ya kufanya biashara na kuvutia uwekezaji kwani Sekta Binafsi inapoimarika na kuwa shindani inatarajiwa kuchochea maendeleo ya Nchi kupitia makusanyo ya kodi mbalimbali na kuzalisha fursa za ajira. Aidha, maboresho haya ni muhimu kwa lengo kujenga uwezo kwa wananchi kutekeleza Mkataba wa Eneo Huru la Biashara Barani Afrika (AfCFTA). Vie vile, mikutano hii inatoa fursa kwa Sekta Binafsi kuelewa kuhusu mwelekeo wa Serikali na majukumu ya msingi yanayotekelezwa kwa lengo la kuaminiana miongoni mwa wadau na hivyo kuifanya Sekta Binafsi kuwa endelevu. Maboresho hayo yamewezesha kutatua changamoto zinazokabili sekta binafsi nchini ikiwa ni pamoja na kupunguza kodi na tozo 39 katika mwaka 2022/2023.

B. Kuandaa Kanzidata ya Sekta Binafsi Nchini

80. **Mheshimiwa Spika**, Wizara imefanya utambuzi wa muundo wa Sekta Binafsi nchini. Katika kipindi cha Julai, 2022 hadi Machi, 2023, Wizara imebaini jumla ya Kampuni 488 zenye Ukomo wa Ahadi (Limited by Guarantee) za Sekta Binafsi ambazo zimesajiliwa na Wakala wa Usajili wa Biashara na Leseni (BRELA)

na Jumuiya za Biashara 22 zimesajiliwa na Ofisi ya Msajili wa Jumuiya nchini. Katika zoezi hilo, Kampuni za Sekta Binafsi na jumuiya za biashara zilizotambuliwa zinajihusisha na masuala mbalimbali ikiwa ni pamoja na: kilimo, viwanda, mazingira, biashara na utalii. Utambuzi huo, utawezesha Wizara katika kuimarisha uratibu na kuongeza ushirikiano na Sekta Binafsi pamoja na kuandaa daftari lenye taarifa za Sekta Binafsi nchini ambalo litakuwa likihuishwa mara kwa mara.

81. **Mheshimiwa Spika**, Wizara kwa kushirikiana na wadau wengine inaendelea kuwatambua wamachinga kama kundi maalum linalohitaji kupewa kipaumbele katika kukuza uchumi wa nchi na kuzalisha ajira kwa wingi. Aidha, Serikali kupitia Halmashauri imekuwa ikiweka mazingira wezeshi ikiwa ni pamoja na kutenga maeneo rafiki kwa ajili ya machinga kufanya biashara. Katika kipindi cha Julai, 2022 hadi Machi, 2023 jumla ya Halmashauri 114 kati ya 184 zimesajili wafanyabiashara ndogondogo maarufu kama machinga 329,662. Kati yao wamachinga 110,452 wamepangiwa maeneo rasmi yenye ukubwa wa mita za mraba 4,729,229 za biashara. Vile vile, Serikali imeboresha jumla ya masoko 367 ambayo yanaweza kumudu wajasiriamali 136,041.

C. Kukuza Ushiriki wa Watanzania katika Miradi ya Kimkakati na Uwekezaji Nchini

82. **Mheshimiwa Spika**, Katika kipindi cha Julai, 2022 hadi Machi, 2023 miradi ya kimkakati na uwekezaji imezalisha ajira 101,353 za moja kwa moja na zisizo za moja kwa moja ikilinganishwa na ajira 72,395 zilizozalishwa kwa mwaka 2021 ikiwa ni ongezeko la asilimia 28.6. Kati ya hizo, ajira zilizozalishwa kwa wanawake ni 27,588 na wanaume 73,765. Aidha, ajira 81,082 zilikuwa ni kwa vijana kati ya umri wa miaka 18 – 35 ambapo zaidi ya asilimia 78 wanafanya shughuli zenye ujuzi wa chini na asilimia 14 ni za ujuzi wa kati na asilimia 8 ujuzi wa juu. Vile vile, miradi ilitoa fursa kwa watu wenye ulemavu 237 katika ajira za ujuzi wa kati na juu.

83. **Mheshimiwa Spika**, Ongezeko la ajira katika miradi ya kimkakati na uwekezaji inayotekelezwa hapa nchini imetokana na uwepo wa mazingira wezeshi ya utekelezaji Kanuni, taratibu na Miongozo kuhusu ushiriki wa watanzania katika Miradi ya Kimkakati na Uwekezaji ikiwa ni pamoja na kuhakikisha kuwa mikataba inayosainiwa inazingatia suala la ushiriki wa watanzania katika ajira na utoaji wa huduma.

D. Kusimamia Ushiriki wa Watanzania katika Miradi ya Kimkakati na Uwekezaji

84. **Mheshimiwa Spika**, Katika kuongeza ushiriki wa watanzania katika miradi ya Kimkakati na Uwekezaji, katika kipindi cha Julai, 2022 hadi Machi, 2023 jumla ya kampuni 2,827 za watanzania ziliingia mikataba kwa ajili ya kutoa huduma za ukandarasi ambapo kampuni 848 ni za ukandarasi, kampuni 83 ni za ushauri elekezi na kampuni 1,896 ni za huduma ya chakula, ulinzi, usafiri, bima na bidhaa za ujenzi kwa mwaka 2022 ikilinganishwa na kampuni 2,019 zilizonufaika mwaka 2021 sawa na ongezeko la asilimia 28.6. Jumla ya kampuni tano (5) za kitanzania ziliweza kuingia ubia wa kuungana na kufanya kazi katika utoaji wa huduma katika miradi ya kimkakati. Aidha, kwa upande wa ununuzi, jumla ya shilingi **trilioni 6.49** zilitumika katika utoaji wa huduma na manunuzi ya bidhaa katika miradi ya kimkakati na uwekezaji ambapo kiasi cha shilingi **trilioni 6.27** kilitumika katika ununuzi wa bidhaa na huduma za ndani. Miongoni mwa bidhaa na huduma zilizozalishwa na viwanda na kampuni za ndani ni saruji, nondo na kokoto na malighafi za ujenzi kama vile mchanga, vifusi na changarawe (*earth works materials*), vifaa vya afya na ulinzi, huduma za mawasiliano, bima, huduma za ulinzi, kukodisha magari, ushauri elekezi, huduma za chakula na huduma za kisheria. Vile vile, Wizara imetoa mafunzo kwa watanzania ili kuongeza ushiriki wao katika miradi ya kimkakati na uwekezaji nchini. Jumla ya watanzania 10,100 ikihusisha wafanyakazi 8,940 wenye ujuzi wa juu, 336 wenye ujuzi wa kati na 824 wasio na ujuzi walishiriki mafunzo hayo.

E. Kukuza Ushiriki wa Wananchi kwenye Shughuli za Kiuchumi

85. **Mheshimiwa Spika**, Katika kipindi cha Julai 2022 hadi Machi, 2023, mifuko na programu za uwezesaji wananchi kiuchumi zimetoa mikopo yenye thamani ya shilingi **bilioni 713.8** kwa wajasiriamali 2,203,838 kati yao wanawake ni 1,234,149 sawa na asilimia 56 na wanaume 969,689 sawa na asilimia 44. Aidha, uchambuzi wa mikopo hiyo unaonesha jumla ya ajira 3,122,104 zilizalishwa, kati ya ajira hizo, wanawake ni 1,623,494 sawa na asilimia 52 na wanaume ni 1,498,610 sawa na asilimia 48. Mikopo hiyo imetolewa katika sekta mbalimbali za kiuchumi ikiwemo sekta ya kilimo, mifugo na uvuvi (31.07%), ikifuatiwa na sekta ya viwanda na biashara (20.39%).

86. **Mheshimiwa Spika**, Katika kipindi cha Julai, 2022 hadi Machi, 2023, Wizara kupitia Mfuko wa Taifa wa Kuendeleza Wajasiriamali Wananchi (NEDF) imetoa jumla ya mikopo 1,474 (wanawake 668 (45.3%) na wanaume 806 (54.7%) yenye thamani ya shilingi **bilioni 3.50**. Mikopo 516 (35%) yenye thamani ya shilingi **bilioni 1.225** ilitolewa kwa miradi ya vijijini. Mikopo hiyo iliweza kuzalisha ajira 5,489 (wanawake 2,668 (48.6%) na wanaume 2,821 (51.4%). Aidha, Wizara imeweza kuwaungisha wajasiriamali kumi na tatu (13) ambao walipata mikopo yenye thamani ya shilingi **bilioni 1.151** kupitia Benki za Azania na CRDB ambapo jumla ya ajira 259 zimezalishwa.

87. **Mheshimiwa Spika**, Wizara imeendelea kuimarisha ufuatiliaji na tathmini ya utendaji wa Mifuko na Programu za Uwezesaji. Katika kipindi cha Julai, 2022 hadi Machi, 2023, Wizara imefanya tathmini ya Mfuko wa Maendeleo ya Jamii (TASAF). Tathmini hiyo ililenga kupima matokeo ya utendaji wa huo katika kupunguza mzunguko wa umaskini katika jamii. Matokeo yamebainisha masuala yafuatayo: Jumla ya kaya 1,965,743 zimetambuliwa kati ya kaya hizo, kaya 1,283,266 zilikidhi vigezo na kupatiwa ruzuku; Kuwezesha watu 1,236,945 kupata ajira za muda mfupi; Kuwezesha jumla ya watoto 1,280,779 kutoka katika kaya maskini kuhudhuria masomo; na kupunguza kiwango cha umaskini uliokithiri kwa asilimia 8 na kiwango cha

umaskini wa kaya kumudu gharama za mahitaji ya msingi kwa asilimia 10.

F. Mpango wa Uendelezaji wa Viwanda Vidogo na vya Kati (SANVN Viwanda Scheme)

88. **Mheshimiwa Spika**, Wizara imeendelea kuratibu na kufuatilia utekelezaji wa Mpango wa Kuendeleza Viwanda Vidogo na vya Kati (SANVN Viwanda Scheme). Katika kipindi cha Julai, 2022 hadi Machi, 2023, Mpango umetoa mikopo yenye thamani ya shilingi **bilioni 3.62** katika miradi 63. Mikopo hiyo ilitolewa katika mikoa 13 ambayo ni Kilimanjaro, Mbeya, Mwanza, Shinyanga, Geita, Dar es Salaam, Tabora, Songwe, Simiyu, Iringa, Arusha, Njombe na Dodoma. Aidha, Mpango umetengeneza jumla ya ajira 3,384 ambapo ajira za moja kwa moja zilikuwa 697 na ajira zisizo za moja kwa moja zilikuwa 2,687 katika Sekta za Kilimo, Mifugo, Ujenzi, Viwanda, Misitu na Maliasili, na Ufundi wa Mitambo. Nitoe wito kwa wajasiriamali kuendelea kutumia fursa za mikopo kutoka katika Mpango huo ili kutekeleza shughuli mbalimbali za kuongeza thamani ya mazao ya kilimo na mifugo.

G. Kuhamasisha Ukuzaji, Ujuzi, Maarifa na Elimu ya Ujasiriamali

89. **Mheshimiwa Spika**, Katika kukuza ujuzi, maarifa na elimu ya ujasiriamali, Wizara imetekeleza Programu ya Mashindano ya Kibiashara katika shule za Sekondari kwa ufadhili wa Shirika la Ujerumani la Probono kwa kushirikiana na taasisi ya TAMTF (Teach A Man to Fish). Programu hii ni ya majaribio ambapo katika hatua ya awali imetekelezwa katika shule 11 za sekondari katika mikoa ya Dar es Salaam (3), Arusha (4) na Kilimanjaro (4). Aidha, Programu hiyo imetoa mafunzo kwa wakufunzi 22 wa shule hizo ili kutekeleza programu ya mashindano ya kibiashara katika shule za Sekondari (*School Enterprise Challenge*). Vile vile, imewezesha kuanzishwa kwa klabu za wanafunzi zijulikanazo kama *Probono Entrepreneurship Programme's Club* (PEP Club). Utekelezaji wa Programu hiyo, umewezesha wanafunzi wenye Miradi inayokopesheka kushindanishwa ili kuwajengea hamasa ya kujenga mitazamo chanya ya ujasiriamali.

90. **Mheshimiwa Spika**, Wizara ilitekeleza kwa majaribio Programu ya Vijana 2JIAJIRI (2JIAJIRI Youth Entrepreneurship Training Program) kwa kushirikiana na Benki ya KCB, Programu hiyo ilifanikiwa kuwafikia vijana waliohitimu Vyuo Vikuu na Vyuo vya Ufundi kwa ajili ya mafunzo ya ujasiriamali kwa lengo la kuendeleza biashara. Jumla ya vijana 303 wamenufaika ambapo vijana 172 ni wanawake na vijana 131 ni wanaume kutoka mikoa sita (6) ya Dar es Salaam, Morogoro, Arusha, Kilimanjaro, Mwanza na mkoa mmoja (1) kutoka Zanzibar. Programu hiyo imemaliza muda wa utekelezaji mwaka 2022 na Wizara itaendelea kufuatilia wahitimu wa programu hiyo ili kutathmini maendeleo ya biashara wanazozifanya na matokeo ya programu hiyo. Wizara imetekeleza Programu ya majaribio ya kuendeleza wafanyabiashara wa mkoa wa Geita kuweza kunufaika na fursa za ununuzi za Mgodi wa Dhahabu wa Geita. Matokeo ya mradi huo ni kuanzishwa kwa kituo cha uwezeshaji na taarifa katika Mji wa Geita ili kuwajengea uwezo wafanyabiashara wa Mkoa wa Geita ikiwemo kurasimisha biashara, kuwaunganisha wafanyabiashara na fursa za migodi, pamoja na makampuni yaliyo na mikataba na mgodi.

91. **Mheshimiwa Spika**, Wizara imeendelea kuratibu uanzishaji wa vituo vya uwezeshaji wananchi kiuchumi katika mikoa mbalimbali hapa nchini kwa lengo la kuwezesha upatikanaji wa huduma za uwezeshaji kwa wananchi. Katika kipindi cha Julai, 2022 hadi Machi, 2023, jumla ya vituo vya uwezeshaji vitatu (3) vya Ushetu, Kibaha Mji na Morogoro Manispaa vimeanzishwa na kufikia vituo vya uwezeshaji 20. Katika kipindi hicho, vituo vya uwezeshaji vilitoa huduma kwa wananchi 34,441 (wanaume 21,646 na wanawake 12,795). Vituo vya uwezeshaji viliwezesha upatikanaji wa mikopo yenye thamani ya shilingi **bilioni 9.4** kwa wajasiriamali 4,017 kutoka katika taasisi mbalimbali za fedha na mifuko ya uwezeshaji.

92. **Mheshimiwa Spika**, Wizara imefanya tathmini ya utendaji wa Vituo vya Uwezeshaji Wananchi Kiuchumi katika mikoa ya Geita (Nyang'hwale), Shinyanga (Kahama), Ruvuma (Mbinga) na Dodoma (Chamwino, Mwapwa, Kongwa, Kondoa, Chemba, Bahi na Dodoma Jiji). Zoezi hilo lililenga kupima utendaji wa vituo

hivyo katika mikoa mbalimbali na kuangalia hatua zilizochukuliwa na Halmashauri husika katika kuendeleza vituo hivyo. Tathmini hiyo imebaini uwepo wa changamoto mbalimbali ikiwa ni pamoja na: Uhaba wa miundombinu ya majengo na kutokuwepo kwa majengo yenye kukidhi ubora na mahitaji katika kutoa huduma kwenye vituo na kusababisha utendaji hafifu wa vituo; na Uhaba wa miundombinu inayojitosheleza kwenye vituo kwa mfano baadhi ya vituo kutokuwa na mtandao, kompyuta na samani. Aidha, Wizara inaendelea kufanya mapitio ya Mwongozo wa Uanzishaji na Usimamizi wa Vituo vya Uwezeshaji kwa kushirikiana na wadau mbalimbali kutoka sekta ya umma na sekta binafsi ili kuimarisha huduma za uwezeshaji kwa lengo la kuongeza ushiriki wa wananchi katika shughuli za kiuchumi.

4.2.3. Maendeleo ya Viwanda

A. Miradi ya Kimkakati

Kiwanda cha Viuadudu (TBPL)

93. **Mheshimiwa Spika**, Wizara imeendelea kusimamia utekelezaji wa miradi ya kimkakati ikiwemo Kiwanda cha Viuadudu (TBPL); Mradi wa Makaa ya Mawe wa Mchuchuma; Mradi wa Chuma Liganga ; Mradi wa Makaa ya Mawe wa Katewaka; na Mradi wa Magadi Soda – Engaruka. Utekelezaji wa miradi hiyo ni kama ifuatavyo:

94. **Mheshimiwa Spika**, Katika kipindi cha Julai, 2022 hadi Machi, 2023 kiwanda cha viuadudu kilichopo TAMCO - Mkoa wa Pwani kilifanikiwa kuzalisha na kuuza viuadudu lita 44,206 zenye thamani ya shilingi **642,737,524**. Kati ya lita hizo, lita 11,606 ziliuzwa nchini, lita 11,500 ziliuzwa Kenya, na lita 21,100 ziliuzwa kwa Kampuni ya *Swiss Tropical and Public Health*. Aidha, kiwanda kiliweza kufanya majaribio ya viuatilifu awamu ya pili na kukarabati baadhi ya mitambo. Zoezi hili linaendelea kwa mitambo ya *Production Chiller na Office Chiller; Industrial Softener, Fermenters; na Cooling Tower Pump* na linatarajiwa kukamilika Mwezi Juni, 2023.

Mradi wa Makaa ya Mawe wa Mchuchuma

95. **Mheshimiwa Spika**, Wizara imefanya uhakiki wa mali za wananchi wanaopisha Mradi wa Makaa ya mawe Mchuchuma kuanzia mwezi Oktoba – Desemba, 2022. Zoezi lilifanyika katika vitongoji vya Nkomang’ombe, Idusi, Kilomos, Ntiule na Mhambalasi. Kati ya wananchi 651 waliotakiwa kuhakiki taarifa zao, wananchi 580 walijitokeza, sawa na asilimia 87. Baadhi ya wananchi hawakujitokeza wakati wa zoezi la uhakiki kutokana na sababu mbalimbali ikiwemo vifo na hivyo kutowakilishwa na wasimamizi wa mirathi. Wizara inaendelea kuwafuatilia wale ambao hawakujitokeza ili kupata taarifa zao.

Mradi wa Chuma wa Liganga

96. **Mheshimiwa Spika**, Wizara imefanya uhakiki katika eneo la Liganga vitongoji vya Mnyusi, Ilongi na Myorua katika Kijiji cha Mundindi na Kitongoji cha Luhaha katika Kijiji cha Amani kuanzia mwezi Oktoba – Desemba, 2022. Kati ya waathirika 494 waliotakiwa kuhakiki taarifa zao, 481 walijitokeza sawa na asilimia 98. Baadhi ya wananchi hawakujitokeza wakati wa zoezi la uhakiki kutokana na sababu mbalimbali ikiwemo vifo na hivyo kutowakilishwa na wasimamizi wa mirathi. Wizara inaendelea kuwafuatilia wale ambao hawakujitokeza ili kupata taarifa zao.

97. **Mheshimiwa Spika**, Mwezi Aprili, 2023 Wizara imepokea fedha kiasi cha shilingi **bilioni 15.4** kwa ajili ya ulipaji wa fidia kwa wananchi waliopisha miradi ya Liganga na Mchuchuma. Aidha, Wizara imeanza maandalizi ya ulipaji wa fidia kwa kushirikiana na Mkoa wa Njombe na Halmashauri ya Ludewa ambapo wataalam wako katika eneo la mradi wakiendelea maandalizi ya ulipaji wa fidia. Zoezi la ulipaji wa fidia linatarajia kukamilika Mei, 2023 na litaambatana na kujenga uelewa wa matumizi bora ya fedha watakazopata na manufaa ya mradi.

Mradi wa Makaa ya Mawe wa Katewaka

98. **Mheshimiwa Spika**, Wizara imefanya uthaminishaji wa mali za waathirika 689 wa Mradi wa makaa ya mawe Katewaka

katika Kijiji cha Nkomang'ombe katika Kitongoji cha Nyambalapi na Mhumbi kuanzia mwezi Novemba – Desemba, 2022. Mwezi Januari, 2023 Vitabu vya uthamini viliwasilishwa kwa Mthamini Mkuu wa Serikali kwa ajili ya mapitio na uhakiki wa fidia. Aidha, Mwekezaji yuko tayari kulipa fidia baada ya kupata kiasi halisi cha fidia na kukamilisha majadiliano.

Mradi wa Magadi Soda Engaruka

99. **Mheshimiwa Spika**, Wizara imekamilisha uthamini wa mradi wa Magadi Soda Engaruka kuanzia mwezi Januari – Februari, 2023. Vitabu vya uthamini wa fidia vimewasilishwa kwa Mthamini Mkuu wa Serikali na gharama ya fidia iliyohakikiwa ni shilingi **billioni 14.5**. Aidha, Wizara inaendelea kutafuta mwekezaji kwa ajili ya utekelezaji wa mradi huo na jumla ya wawekezaji 14 wameonesha nia ya kuwekeza kwenye mradi huo. Zabuni itatangazwa mara baada ulipaji fidia inayotarajiwa kulipwa katika mwaka 2023/2024.

B. Mikopo Katika Viwanda vya Uchakataji/Uongezaji Thamani Mazao ya Kilimo

100. **Mheshimiwa Spika**, Katika kipindi cha Julai, 2022 hadi Machi, 2023, Serikali kupitia Benki ya Maendeleo ya Kilimo ilitoa mikopo ya **Shilingi bilioni 47.042** ili kuwezesha uwekezaji katika viwanda vya uchakataji na uongezaji thamani wa mazao mbalimbali nchini. Mikopo iliyotolewa imefanikisha uwekezaji katika viwanda vipya 5 na viwanda 9 vilivyokuwepo kupitia mikopo ya uendeshaji (*working capital*) na ununuzi wa mashine za kisasa (*asset financing*).

101. **Mheshimiwa Spika**, Vile vile, Mikopo iliyotolewa kwa viwanda vipya inajumuisha viwanda vifuatavyo:- kiwanda kikubwa cha uzalishaji wa Sukari kilichopo Bagamoyo ambacho kimeanza uzalishaji kwa kusaga tani 1,500 za miwa kwa siku; Kiwanda cha kukoboa mpunga na utengenezaji wa chakula cha mifugo chenye uwezo wa kukoboa tani 192 za mpunga kwa siku pamoja na kutengeneza tani 240 za chakula cha mifugo kwa siku kilichopo

Kahama; Kiwanda cha uzalishaji wa mafuta ya kupikia ya mawese kilichopo Kigoma chenye uwezo wa kuzalisha tani 1 ya mafuta ghafi kwa saa na lita 2,000 za mafuta yaliyosafishwa (refined) kwa siku. Kiwanda hiki kipo Kigoma.

102. **Mheshimiwa Spika**, Vile vile, Viwanda viwili vya usindikaji wa maziwa vilivyopo Tanga na Kagera vyenye uwezo wa kusindika lita 120,000 na lita 10,000 za maziwa mtawalia; na Kiwanda cha uzalishaji wa mchuzi wa zabibu kilichopo Dodoma chenye uwezo wa kuzalisha lita milioni 3 za mchuzi kwa mwaka vilinufaika na mikopo. Jumla ya **shilingi bilioni 8.725** zilitolewa kusaidia viwanda vidogo vidogo vya uchakataji wa mazao ya alizeti, mawese, usagaji wa unga wa mahindi, ukoboaji wa mpunga vilivyopo katika maeneo mbalimbali nchini.

C. Kueneza Dhana ya KAIZEN Nchini

103. **Mheshimiwa Spika**, Katika kipindi cha Julai, 2022 hadi Machi, 2023, Wizara imefanikiwa kuingia Mkataba wa Awamu ya III ya ufadhili wa JICA katika kutekeleza falsafa ya KAIZEN. Aidha, Wizara kupitia Maonesho ya Viwanda vya ndani yaliyofanyika jijini Dar es Salaam mwezi Desemba, 2022, imefanikiwa kueneza falsafa ya KAIZEN na kuwezesha washiriki wa maonesho wakiwemo wenye viwanda kushiriki mashindano ya KAIZEN Afrika. Vile vile, Wizara imehamasisha utumiaji wa falsafa ya KAIZEN kwa wenye viwanda **190** katika Mikoa ya Iringa na Kigoma kwa lengo la kuongeza ufanisi, tija na ubora katika uzalishaji.

D. Kuendelea na Ukarabati wa Kiwanda cha KMTC Katika Mkoa wa Kilimanjaro

104. **Mheshimiwa Spika**, Wizara inaendelea na ukarabati wa Kiwanda cha KMTC ambapo usimikaji wa mashine ya *overhead crane* na ununuzi wa vifaa vinavyohitajika kwa ajili ya tanuru ikiwemo *Induction furnace* umekamilika. Usimikaji wa kinu cha kuyeyushia chuma (induction furnace) umefikia asilimia 98, ambapo ujenzi wa msingi kwa ajili ya kusimika chuma umekamilika. Majaribio na mafunzo ya namna ya kutumia kinu cha

kuyeyushia chuma yamefanyika kwa awamu ya kwanza mwezi Januari 2023. Aidha, ukarabati wa mfumo wa umeme umekamilika kwa asilimia 99. Mikataba ya ununuzi wa malighafi kwa ajili ya uzalishaji imekamilika na mafunzo ya awamu ya pili ya utumiaji wa mitambo yameanza mwezi Aprili, 2023 na yatakamilika mwezi Mei, 2023 tayari kuanza uzalishaji.

E. Kuendelea na Ujenzi wa Miundombinu ya Msingi katika Kongani ya Viwanda – TAMCO na Kufanya Ukarabati wa Majengo ya Kiwanda cha Nyanza

105. **Mheshimiwa Spika**, Wizara imeendelea na ukamilishaji wa miundombinu katika Kongani ya Viwanda - TAMCO na Nyanza. Kwa upande wa kongani ya viwanda TAMCO, ujenzi wa barabara ya ndani (Viuatilifu Road) yenye urefu wa Mita 230 kufikia mwezi Machi, 2023 umefikia asilimia 85 na usimikaji wa bango la kutangaza eneo umekamilika. Maandalizi ya mkataba wa ujenzi wa barabara ya *China Border* yenye urefu wa Mita 320 yamekamilika na mkataba umepelekwa Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali kwa ajili ya upekuzi. Aidha, Wizara inaendelea na mazungumzo na wawekezaji ambao wameonesha nia ya kuwekeza katika eneo la kongani ya TAMCO. Vile vile, katika kongani ya Nyanza, Mkataba kwa ajili ya kupata Mkandarasi ulisainiwa mwezi Desemba, 2022. Hatua iliyofikiwa ni kukamilika kwa ukarabati wa ghala namba 1 na ukarabati ghala namba 2 umefikia asilimia 10.

F. Kufanya Utafiti katika Kanda Saba (7) Nchini ili Kubaini Fursa za Uwekezaji na Maeneo yenye Viwanda na Rasilimali zilizopo (Industrial Mapping)

106. **Mheshimiwa Spika**, Wizara imekamilisha zoezi la ukusanyaji wa taarifa katika mikoa ya Kanda ya Mashariki (Dar es Salaam, Pwani na Morogoro) lililofanyika kuanzia Agosti, 2020 hadi Julai, 2022. Zoezi hilo limebaini uwepo wa viwanda vidogo sana 8,539, viwanda vidogo 3,779, viwanda vya kati 184 na viwanda vikubwa 235 katika Mikoa hiyo. Katika mkoa wa Dar - es - salaam, zoezi limebaini uwepo wa viwanda 7,723 ambapo, viwanda vidogo sana ni 5,050, viwanda vidogo ni 2,433, viwanda vya kati ni 122 na viwanda vikubwa ni 118. Aidha, katika Mkoa wa Morogoro kuna

jumla ya Viwanda 2,762 ambapo, viwanda vidogo sana ni 1,588, viwanda vidogo ni 1,137, viwanda vya kati ni 16 na viwanda vikubwa ni 21. Vile vile, katika Mkoa wa Pwani kuna jumla ya viwanda 2,252 ambapo, viwanda vidogo sana ni 1,901, viwanda vidogo ni 209, viwanda vya kati ni 46 na viwanda vikubwa ni 96. Aidha, zoezi limebaini kuwa, viwanda vingi vinashughulika na uongezaji thamani mazao ya kilimo kwa kutumia malighafi za ndani. Wizara itaendelea na zoezi hilo kwa Kanda sita (6) zilizobaki kwa kadri ya upatikanaji wa fedha.

G.Utoaji wa Huduma za Kitaalam Viwandani

107. **Mheshimiwa Spika**, Wizara imefanya zoezi la upimaji wa uharibifu na kutoa ushauri wa utunzwaji wa mazingira unaotokana na uzalishaji viwandani na mazingira kwa ujumla. Zoezi hilo limehusisha ukaguzi wa kimazingira katika kampuni ya *Serengeti Breweries Dar es Salaam*, *Tanzania National Electric Supply Company Limited* (TANESCO) na *Tanzania Cigarette Company* (TCC). Aidha, Wizara kwa kushirikiana na STAMICO imeweza kusimika mtambo wa kuzalisha mkaa mbadala wa makaa ya mawe (coal briquette) ili kulinda uharibifu wa mazingira unaosababishwa na matumizi ya kuni. Vile vile, Wizara imefanya tafiti na kufanikiwa kutoa teknolojia ya kuchakata ngozi kwa njia ya asili isiyochafua na kuharibu mazingira. Teknolojia hiyo imeonesha mafanikio mazuri.

108. **Mheshimiwa Spika**, Wizara imefanikiwa kupima jumla ya **sampuli 90** katika Maabara za: Chakula na Bioteknolojia; Kemia; Nishati; Makaa ya Mawe; na Mazingira. Aidha, Wizara imesaidia Kiwanda cha Bia cha Serengeti, Kiwanda cha Mabati cha Alaf na Kiwanda cha Sigara kupima sampuli za maji taka zipatazo **14** ili kuona kama zinakidhi viwango vya kuachiwa bila kuwa na athari kwenye mazingira kwa lengo la kuthibiti uharibifu wa mazingira.

109. **Mheshimiwa Spika**, Wizara kupitia Maabara ya Makaa ya Mawe imefanya uhakiki wa ubora wa bidhaa kwa kuweza kuhakiki sampuli zipatazo **54** za mkaa wa vumbi la makaa ya mawe na mkaa wa vifuu vya nazi kwa makampuni mbalimbali kwa ajili ya matumizi ya ndani na nje ya nchi. Vile vile, kupitia Maabara ya Nishati, Wizara imeweza kuhakiki majiko ya kupikia yapatayo **60**

kwa kuangalia ubora wake wa kutunza nishati wakati wa matumizi. Uhakiki huo una lengo la kujenga mazingira safi na sahihi ya ufanyaji biashara na kuendelea kuvilinda viwanda vyetu kwa kuvisaidia kufuata viwango vya ubora vilivyowekwa ili kuwa na ushindani katika masoko ya ndani na nje ya nchi.

H. Kufanya Utafiti na Kutoa Mafunzo kwa Wadau wa Sekta ya Ngozi, Nguo na Mavazi

110. **Mheshimiwa Spika**, Wizara kwa kushirikiana na Chuo cha Teknolojia cha Dar es Salaam (DIT) Kampasi ya Mwanza imeandaa na kuendesha mafunzo ya uchakataji wa ngozi. Mafunzo hayo yalilenga kuwafundisha wadau kutoka taasisi za umma ili wakawafundishe wadau walio chini yao. Taasisi zilizoshiriki mafunzo hayo ni TBS, SIDO, UDSM, DUCE, Kiwanda cha Ngozi cha *Kilimanjaro International Leather Industries Ltd*, pamoja na Umoja wa Wazalishaji wa Ngozi Tanzania (Leather Association of Tanzania – LAT).

111. **Mheshimiwa Spika**, Wizara inaendelea na mradi wa kuandaa wasifu na kanzidata ya Taifa katika Sekta ya Nguo, Ngozi na Mkonge unaofadhiliwa na Shirika la Utafiti la REPOA. Katika kipindi cha Julai, 2022 hadi Machi, 2023, Wizara imefanikiwa kutembelea viwanda **103** vilivyo katika sekta hizo kwa ajili ya kupata taarifa. Wizara inaendelea na hatua ya uchakataji wa taarifa hizo kwa ajili ya kuandaa wasifu wa Taifa uitwao *National Profile and Database for Textile, Leather and Sisal Sectors in Tanzania*.

I. Kuendeleza Utafiti na Uendelezaji wa Teknolojia za Kilimo

112. **Mheshimiwa Spika**, Wizara inaendelea kutekeleza Mradi wa Ujenzi wa Kiwanda Darasa cha kubangua Korosho katika Wilaya ya Manyoni, Mkoani Singida chenye jumla ya mashine na vifaa **129** ambacho kitakuwa na uwezo wa kubangua zaidi ya tani 3 za korosho ghafi kwa siku na kutoa ajira kwa vijana zaidi ya **70** kwa mwaka. Utekelezaji wa Mradi umefikia asilimia **80** na unatarajia kukamilika ifikapo mwishoni mwa mwezi Mei, 2023. Mradi huo umeanza baada ya kukamilika kwa majaribio ya awali (piloting) kwa kushirikiana na Kampuni ya Korosho (Cashew Nut (2005)

Company Limited) ya Mkoani Mtwara na baadae kuanzisha Kiwanda cha mfano kupitia Kikundi cha *Brotherhood* cha Manyoni, Mkoani Singida.

113. **Mheshimiwa Spika**, Kampuni hiyo imeanza kubangua korosho, kufungasha na kuuza, ambapo, kwa kutumia mashine **8** za mkono za kubangua korosho, kikundi kina uwezo wa kubangua kilo **320** za korosho ghafi kwa siku, sawa na kilo **80** za korosho zilizobanguuliwa. Katika kipindi cha Julai, 2022 hadi Machi, 2023, kikundi cha *Brotherhood* cha Manyoni kimeanza kubangua korosho, kufungasha na kuuza, ambapo, ajira **22** za vijana zimezalishwa. Vile vile, Wizara inaendelea kutekeleza mradi wa ujenzi wa Kitovu cha Teknolojia za Kihandisi (Engineering Technology Hub - ETH) Wilayani Karatu katika Mkoa wa Arusha. Kituo hicho kinalenga kusogeza karibu na kutoa huduma za teknolojia za Kihandisi kwa wakulima wadogo na wa kati kwa gharama nafuu, kwa kuunda na kununua jumla ya mashine **49** za kuchakata mazao mbalimbali yatokanayo na kilimo. Utelekezaji wa Mradi huo umefikia asilimia **80**.

114. **Mheshimiwa Spika**, Wizara, imefanya utafiti kwa kushirikiana na Chuo Kikuu cha Sokoine cha Kilimo na Chuo cha Mipango ya Maendeleo Vijijini wa kubaini mahitaji na kiwango cha matumizi ya zana za kilimo na teknolojia za vijijini katika mikoa ya Songwe (Wilaya ya Momba); Arusha (Wilaya ya Karatu) na Dodoma (Wilaya ya Chemba). Utafiti huo ulihusisha wakulima **352** kutoka katika Wilaya hizo. Utafiti ulibaini kuwepo kwa upungufu wa mashine za kulima, kupanda, kupalilia, kunyunyiza dawa, kuvuna, kupura na kuchakata malisho ya mifugo. Mapendekezo ya utafiti huo ni kuanzisha vituo vya teknolojia katika maeneo hayo kwa ajili ya kusogeza zana hizo muhimu za kilimo.

115. **Mheshimiwa Spika**, Wizara kwa kushirikiana na Bodi ya Sukari Tanzania imekamilisha usanifu wa Mtambo wa kutengeneza sukari kwa kiwango cha mjasiriamali wa kati (*sugar mini-plant, Capacity 200TCD*). Uundaji wa mitambo mbalimbali itakayounganishwa kukamilisha mtambo mmoja upo kwenye hatua mbalimbali (*clarifier machine 90%, hot water cane seed treatment plant 98%, vacuum pan evaporators 85%, mini-boiler 75%*,

fabrication of vacuum pan evaporator frame 80% and crystallizers 80%). Mtambo huo umekamilika kwa asilimia 65 na utakuwa na uwezo wa kuzalisha tani 20 za sukari kwa siku.

116. **Mheshimiwa Spika**, Wizara imekamilisha usanifu wa teknolojia ya kisasa ya kuhifadhi mazao ya matunda na mboga mboga kwa kiwango cha mkulima mdogo. Maandalizi ya awali ya uundaji wa chasili cha mtambo yanaendelea. Mtambo huo utasaidia kuhifadhi mazao ya matunda na mboga mboga kwa muda mrefu na pasipo kuharibika na hivyo kusaidia mazao hayo kufikia masoko ya mbali.

117. **Mheshimiwa Spika**, Katika kipindi cha Julai, 2022 hadi Machi, 2023, Wizara imekamilisha usanifu na utengenezaji wa mtambo wa kukausha mhogo wilayani Handeni. Mtambo huo una uwezo wa kukausha tani 12 za muhogo mbichi kwa saa kumi (10) na kutoa tani tatu (3) za unga wa muhogo. Mtambo huo umenunuliwa na Bodi ya Mazao Mchanganyiko (CPB), na umefungwa kijiji cha Kwachaga Wilaya ya Handeni kwa ajili ya majaribio na kukabidhi vikundi vya wakulima wa muhogo.

J. Ukaguzi wa Zana za Kilimo na Teknolojia za Vijijini kwenye Maeneo ya Mipakani

118. **Mheshimiwa Spika**, Katika kipindi cha Julai, 2022 hadi Machi, 2023, Wizara imefanya majaribio ya zana za kilimo na kuthibitisha aina 11 za modeli ya zana hizo kwa matumizi nchini. Vile vile, Wizara imeendelea kudhibiti zana dhaifu za kilimo na teknolojia za vijijini kutoka nje ya nchi ili kuwalinda watumiaji. Vile vile, Wizara imeanza ukaguzi wa zana za kilimo zisizothibitishwa kwenye maeneo matano ya mipakani. Maeneo hayo ni Namanga mkoani Arusha; Tunduma mkoani Songwe; Sirali Mkoani Mara; Holili mkoani Kilimanjaro na Kasumulu mpakani na Malawi.

K. Kusanifu na Kuendeleza Utengenezaji wa Vifaa Tiba vya Hospitali

119. **Mheshimiwa Spika**, Wizara imeendelea kuboresha usanifu na inazalisha vifaa tiba vya hospitali vikiwemo *wheel*

chairs, 6-body Mortuary cabinets, stretchers na theatre trolleys. Aidha, Wizara inaendelea na utengenezaji wa chasili cha jokofu la ngazi sita (6) (*six-bodies mortuary carbinet*).

L. Uatamizi wa Wabunifu

120. **Mheshimiwa Spika**, Katika kipindi cha Julai, 2022 hadi Machi, 2023, Wizara imeatamia wabunifu watano (5) ikilinganishwa na wabunifu 27 walioatamiwa mwaka 2021/2022. Kati ya wabunifu walioatamiwa mwaka 2021/22, watatu (3) walipata kazi hivyo wakaondoka katika atamizi, wane (4) waliweza kusajili makampuni chini ya uangalizi wa atamizi. Aidha, wabunifu wanaoatamiwa na Wizara wako katika makundi manne (4) ambayo ni: Bunifu za Kimifumo zinazolenga kutatua changamoto katika utendaji maeneo mbalimbali mfano; Urahisi wa Ukataji bima na utoaji wa huduma za bima ya afya, mfumo wa kuwezesha na kurahisisha makampuni yanayokubali malipo kidogokidogo, mfumo wa kuwezesha wanafunzi kuomba udahili vyuoni na kufanya usajili; Bunifu za uundaji wa vifaa vya kieletroniki (smart electronic products); Bunifu za upande wa Nishati mfano; kuwezesha upatikanaji wa umeme maeneo yasiyo na umeme (power booster na umeme dumu) pamoja na bunifu za uzalishaji wa umeme mfano wa jenereta (powerwall); Bunifu za upande wa Mekanikia (Mechanical) mfano; uzalishaji wa bushi za bajaji na pikipiki na uundwaji wa machine ya kusafisha fukwe; na Bunifu upande wa *Geotextile*; Utengenezaji wa material bora (woven fibers) kutoka kwenye maganda ya nazi.

121. **Mheshimiwa Spika**, Kabla ya kuruhusu bidhaa zilizobuniwa kuzalishwa na kuwekwa sokoni, bidhaa hizo hukaguliwa na kufanyiwa majaribio kitaalamu ili kujiridhisha na utendaji kazi wake. Aidha, Wizara itaendelea kuhakikisha bunifu zote zinakidhi viwango vya ubora. Vile vile, Faida wanazopata wabunifu ni kama vile: Kuanzisha viwanda vidogo (production plants) ambavyo vitaweza kutoa ajira kwa vijana wengine; Kupata wawekezaji wakubwa ambao huchukua bunifu na kuzalisha kwa wingi na kuongeza ajira; Kufungua kampuni ambazo zinatoa huduma mbalimbali hivyo kuwezesha upatikanaji wa ajira; Kuzalisha bidhaa na huduma ambazo zimeleka kuleta ufanisi na

kuondoa changamoto mbalimbali katika jamii mfano upatikanaji wa umeme unaoweza kuwasha taa za nyumba na kuchaji simu sehemu zisizo na umeme; na Ukuzaji ujuzi kwa vijana wenye mawazo ya kibunifu hivyo kuwaepusha na vitendo visivyofaa.

4.2.4. Viwanda Vidogo na Biashara Ndogo

A. Kuhamasisha Urasimishaji wa Shughuli za Wajasiriamali Wadogo na wa Kati

122. **Mheshimiwa Spika**, Wizara inaendelea kuhamasisha na kuelimisha wajasiriamali wadogo na wa kati kurasimisha biashara zao na kufanya shughuli zao katika maeneo rasmi ili kuwawezesha kutambulika na Serikali na taasisi mbalimbali zikiwemo taasisi za kifedha. Katika kurahisisha upatikanaji wa kanuni na taratibu mbalimbali za urasimishaji biashara na huduma mbalimbali, Wizara imeandaa rasimu ya Mwongozo wa urasimishaji biashara nchini. Jumla ya taasisi 78 zinazohusika na usajili, utoaji wa leseni na vibali mbalimbali vya kuanzisha na kuendesha biashara nchini zimehusishwa katika Mwongozo huo. Aidha, kukamilika kwa Mwongozo huo kutasaidia kupunguza muda na gharama kwa wajasiriamali wadogo na wa kati pindi watakapohitaji kujua kanuni na taratibu mbalimbali za kurasimisha biashara.

B. Kuhawilisha Teknolojia kwa Kuimarisha Vituo vya Uendelezaji Teknolojia (TDCS) na Vituo vya Mafunzo na Uzalishaji (TPC)

123. **Mheshimiwa Spika**, Katika kipindi cha Julai 2022 hadi Machi 2023, Wizara kwa kutumia mashine/mitambo iliyopo katika vituo saba (7) vya kuendeleza teknolojia (TDCs) vilivyopo katika mikoa ya Arusha, Kigoma, Kilimanjaro, Iringa, Mbeya, Lindi na Shinyanga iliweza kuzalisha mashine 463 na vipuri 3,136 ambavyo viliuzwa kwa wajasiriamali. Vituo hivyo vinajihusisha na uendelezaji wa teknolojia na kutoa huduma za kiufundi kwa wajasiriamali Wadogo na wa Kati waliopo mjini na vijijini kwa kuzingatia “Mkakati wa Wilaya Moja, Bidhaa Moja” na fursa zinazojitokeza.

C. Kutoa Mafunzo na Huduma za Ushauri wa Kibiashara na Ufundi

124. **Mheshimiwa Spika**, Wizara imetoa mafunzo kwa wajasiriamali 12,091, wanaume 5,082 (42%) na wanawake 7,009 (58%) kupitia kozi 519 katika maeneo mbalimbali yanayohusiana na uendelezaji wa biashara na shughuli za uzalishaji. Vile vile, huduma za ushauri wa kibiashara na ufundi kwa wajasiriamali 17,113, wanaume 8,215 (48%) na wanawake 8,898 (52%) zimetolewa katika nyanja za ufundi, uchumi, uongozi, masoko, ubora wa bidhaa, teknolojia, kubuni, kusanifu na kutayarisha uchambuzi yakinifu wa miradi ya viwanda na biashara. Mafunzo na ushauri ulitolewa kwa wajasiriamali na vikundi/vyama vya wajasiriamali yakilenga kuviimarisha na kuviwezesha kujenga msingi wa kujitegemea katika Sekta ya Viwanda na Biashara Ndogo.

4.2.5. Mtangamano wa Biashara

A. Kuendeleza Majadiliano ya Kibiashara Kati ya Nchi na Nchi (Bilateral), Kikanda (Regional) na Kimataifa (Multilateral) kwa ajili ya Kupanua Fursa za Masoko na Kuvutia Uwekezaji Nchini

125. **Mheshimiwa Spika**, Wizara imeendelea kutafuta fursa za uwekezaji na biashara kati ya nchi na nchi, ambapo Wizara ilishiriki kwenye Mkutano wa 15 wa Tume ya Kudumu ya Ushirikiano kati ya Tanzania na Msumbiji uliofanyika mwezi Agosti 2022, Jijini Dar es Salaam. Lengo la mkutano huo lilikuwa ni kujadili utekelezaji wa maazimio ya Mkutano wa 14 wa Tume ya Kudumu ya Ushirikiano uliofanyika mwaka 2006 na kupendekeza maeneo mapya ya ushirikiano katika sekta za Ulinzi, Nishati, Madini, Ujenzi, Usafirishaji, Mifugo na Uvuvi, Maliasili na Utalii, Elimu, Sayansi na Teknolojia, Maji, Afya, Utamaduni, Sanaa na Michezo, Habari, Mawasiliano na Teknolojia ya Habari pamoja na sekta ya Uwekezaji, Viwanda na Biashara.

126. **Mheshimiwa Spika**, Makubaliano yaliyofikiwa katika Mkutano huo ni pamoja na:- Kushirikiana katika kuondoa Vikwazo vya Biashara Visivyo vya Kiushuru (Non Tariff Barriers - NTBs); Kushirikiana katika maeneo ya Uwekezaji kati ya Kituo cha Uwekezaji Tanzania (TIC) na Kituo cha Uwekezaji cha Msumbiji (APIEX); Kushiriki katika maonesho ya biashara yanayoandaliwa na kila nchi ili kukuza biashara na kufanya marejeo ya Hati ya Makubaliano (MoU) kati ya Chama cha Wafanyabiashara, Viwanda na Kilimo Tanzania (TCCIA) na Chemba ya Biashara ya Msumbiji iliyosainiwa mwaka 2019 ili kuhakikisha malengo tarajiwa yanafikiwa kama yalivyopangwa ikiwa ni pamoja na MoU hiyo kuzingatia mahitaji halisi ya wakati wa sasa.

127. **Mheshimiwa Spika**, Wizara ilishiriki Mkutano wa Tano (5) wa Tume ya Kudumu ya Ushirikiano kati ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania na Jamhuri ya Malawi uliofanyika mwezi Oktoba, 2022 Jijini Dar es Salaam. Mkutano huo ulipitia utekelezaji wa maazimio ya Mkutano wa 4 wa Tume hiyo uliofanyika mwezi Februari, 2017 Lilongwe, Malawi ikiwa ni pamoja na kubainisha maeneo mapya ya ushirikiano. Maeneo yaliyoazimiwa ambayo tayari yameshaanza kushughulikiwa ni pamoja na:- Matumizi ya Mfumo Rahisi wa Kufanya Biashara (Simplified Trade Regime - STR) kwa wajasiriamali wa kati na wadogo wanapovuka mpaka wa nchi hizi mbili; Utatuzi wa Vikwazo vya Biashara Visivyo vya Kiushuru (Non-Tariff Barriers - NTBs); na Uimarishaji Ushirikiano wa Sekta Binafsi na Umma ili kurahisisha Biashara baina ya nchi hizo.

128. **Mheshimiwa Spika**, kupitia majadiliano baina ya Nchi na Nchi, Kikanda na Kimataifa nchi imenufaika kwa kupatikana kwa fursa nafuu za biashara kwa bidhaa na huduma zaidi ya **8,000** kuuzwa kwenye masoko ya kikanda ikiwemo Jumuiya ya Afrika Mashariki (EAC) na Jumuiya ya Maendeleo Kusini mwa Afrika (SADC). Katika ziara ya Mheshimiwa Dkt. Samia Suluhu Hassan, Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania aliyoifanya nchini China mwezi Novemba 2022, nchi ya China imetoa upendeleo wa asilimia 98 wa bidhaa za Tanzania kuingia katika soko lake bila kutozwa ushuru wa forodha. Mpango huo ulianza mwezi Desemba

2022 na kwa sasa Wizara inaendelea kuhamasisha na kuhimiza Sekta Binafsi kuchangamkia fursa hiyo. Masoko mengine ya aina hiyo ni pamoja na India, Urusi na Umoja wa Falme za Kiarabu (UAE).

129. **Mheshimiwa Spika**, Wizara ilishiriki Mkutano wa Pili wa Tume ya Pamoja ya Ushirikiano (Joint Commission for Cooperation - JCC) kati ya Tanzania na Oman uliofanyika tarehe 07 – 11 Desemba 2022 Jijini Muscat, Oman ikiwa ni miaka tisa (9) baada ya mkutano wa kwanza (1) uliofanyika tarehe 24 - 25 Februari 2013 jijini Dar es Salaam, Tanzania. Kupitia mkutano huo maeneo ya ushirikiano yaliyokubalika ni pamoja na: Kuimarisha na kukuza Uwekezaji na Biashara, kuanzisha Jukwaa la Biashara (Business Forum) baina ya Tanzania na Oman pamoja na Kikundi cha Wataalam (Technical Working Group) kwa ajili ya kuhamasisha uwekezaji na biashara na kufuatilia utekelezaji wa masuala yaliyokubalika.

130. **Mheshimiwa Spika**, Masuala mengine yaliyojadiliwa na kukubalika katika mkutano huo ni pamoja na: Uanzishwaji wa Mkataba wa Biashara baina ya Tanzania na Oman, Uanzishwaji wa Mfuko wa Uwekezaji (Oman - Tanzania Investment Vehicle), Matumizi ya Bandari ya Salalah Oman kwa mizigo inayotoka au kwenda sehemu mbalimbali duniani na ushirikiano katika usafirishaji wa pamoja wa mizigo baharini (Joint Cargo Shipping). Aidha, kwa kuwa masuala yaliyojadiliwa na kukubalika katika mkutano huo yanahitaji muda katika utekelezaji wake, Wizara imeendelea na ufuatiliaji wa utekelezaji wa masuala husika kwa kushirikiana na Wizara ya Mambo ya Nje na Ushirikiano wa Afrika Mashariki pamoja na taasisi husika.

B. Kuendelea na Majadiliano ya utekelezaji wa Eneo Huru la Biashara kwa Nchi za Bara la Afrika (African Continental Free Trade Area – AfCFTA)

131. **Mheshimiwa Spika**, Katika jitihada za kuendelea na majadiliano na utekelezaji wa Mkataba wa Eneo Huru la Biashara Barani Afrika (AfCFTA), Wizara ilifanya maandalizi na kushiriki

Mkutano wa Tisa (9) wa Baraza la Mawaziri wa Biashara la AfCFTA uliofanyika mwezi Julai, 2022, Accra, Ghana. Katika mkutano huo, Tanzania ilifanikiwa kutetea msimamo wake kwenye suala la Uasili wa Bidhaa zinazozalishwa katika Maeneo Maalum ya Uzalishaji. Aidha, Tanzania iliweza kusimamia suala la Uasili wa Bidhaa ya Tumbaku ambapo kigezo kilichopitishwa kitakuwa na manufaa makubwa kwa kuwalinda wazalishaji wa ndani wa zao la Tumbaku dhidi ya ushindani kutoka nchi nyingine.

132. **Mheshimiwa Spika**, Wizara iliandaa na kushiriki Kongamano la kwanza la Wanawake na Vijana katika Biashara kwenye Eneo Huru la Biashara la Afrika lililofanyika mwezi Septemba, 2022 Jijini Dar es Salaam. Kongamano hilo limefanikiwa kutangaza fursa za biashara na utalii zilizopo nchini. Kongamano hilo liliweza kutoa maoni na mapendekezo ambayo yatatumika katika mchakato wa kuanzishwa Itifaki ya Wanawake na Vijana katika biashara chini ya AfCFTA ili kuimarisha ushiriki na mchango wao katika maendeleo ya Bara la Afrika. Kongamano hilo lilifanyika chini ya usimamizi wa Mheshimiwa Dkt. Samia Suluhu Hassan, Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania ambaye ni Mhamasishaji wa Wanawake na Vijana katika biashara Barani Afrika chini ya Mkataba wa AfCFTA.

133. **Mheshimiwa Spika**, Kupitia Kongamano hilo, tulifanikiwa kutangaza fursa za utalii na uwekezaji zilizopo nchini, ambapo jumla ya washiriki 116 walitembelea banda la Bodi ya Utalii na Kamisheni ya Utalii Zanzibar pamoja na Kituo cha Uwekezaji Tanzania.

134. **Mheshimiwa Spika**, Wizara ilishiriki mkutano wa Wakuu wa Nchi na Serikali wa Umoja wa Afrika uliofanyika mwezi Novemba 2022, Niamey, Niger. Mkutano huo ulihusu Maendeleo ya Viwanda Barani Afrika na Uanuai wa Uchumi na AfCFTA. Mkutano huo ulijikita katika masuala ya kisera na mikakati ya kuimarisha maendeleo ya viwanda barani Afrika pamoja na matumizi ya fursa za mkataba wa AfCFTA katika kukuza biashara miongoni mwa nchi za Afrika. Katika mkutano huo, Tanzania ilizihimiza nchi Wanachama wa Umoja wa Afrika kutumia lugha ya Kiswahili kama lugha rasmi ya biashara barani Afrika ili

kuondokana na changamoto ya matumizi ya lugha tofauti baina ya nchi za Afrika ambayo kwa kiasi kikubwa yanarudisha nyuma jitihada za ufanyaji wa biashara kati ya nchi za Afrika.

135. **Mheshimiwa Spika**, Kwa sasa nguvu kubwa tumewekeza kwenye utekelezaji wa Mkataba wa AfCFTA ambapo Wizara inaendelea na zoezi la kuhamasisha na kuhimiza wafanyabiashara kuchangamkia fursa za soko la AfCFTA na baadhi ya wafanyabiashara wako tayari kuuza bidhaa zao kwenye soko hilo. Wizara imefanya Mikutano na Warsha mbalimbali na Sekta Binafsi kuhusu matumizi ya fursa za AfCFTA na mikutano ya hivi karibuni imefanyika tarehe 24 Januari 2023 na tarehe 11 - 17 Aprili, 2023 na wafanyabiashara pamoja na Wataalam kutoka Sekretarieti ya AfCFTA ambapo uelewa uliendelea kutolewa juu ya taratibu za kufuata wakati wa kuuza bidhaa katika soko la AfCFTA. Kupitia jitihada hizo na zingine zinazoendelea kutolewa na Wizara, bidhaa zetu zitaanza kuuzwa katika soko la AfCFTA na nchi kuanza kunufaika na Mkataba huo.

C. Kukamilisha Majadiliano ya Biashara ya Huduma kwa Sekta Sita (6) za Kipaumbele katika Nchi Wanachama wa SADC

136. **Mheshimiwa Spika**, Wizara kwa kushirikiana na Sekretarieti ya SADC iliandaa warsha ya wadau wa Sekta za Umma na Binafsi wanaohusika na Biashara ya Huduma kwa ajili ya kujadili utekelezaji wa sekta sita (6) za Biashara ya Huduma zilizofunguliwa katika Jumuiya ya Maendeleo Kusini mwa Afrika (SADC) iliyofanyika tarehe 12 - 14 Septemba 2022, Dodoma. Aidha, huduma zilizofunguliwa ni Mawasiliano, Fedha, Uchukuzi, Utalii, Nishati na Ujenzi. Lengo jingine la warsha hiyo lilikuwa ni kujipanga kwa ajili ya maandalizi ya majadiliano ya awamu ya pili ya kufunguliana sekta ndogo za Biashara za Huduma zilizobakia ambazo ni Biashara, Elimu, Afya, Usambazaji, Mazingira na Utamaduni na Michezo. Kupitia warsha hiyo na majadiliano yaliyofanyika na uelewa uliopatikana, Wizara inaendelea na maandalizi ya rasimu ya maeneo ambayo nchi inaona yatafaa kufunguliwa katika sekta hizo kwa kuzingatia maslahi ya nchi katika maeneo husika.

D. Kutekeleza Itifaki ya Soko la Pamoja la Jumuiya ya Afrika Mashariki kwenye masuala ya Biashara ya Bidhaa na Huduma

137. **Mheshimiwa Spika**, Wizara ilishiriki kwenye mkutano wa Mawaziri wa Baraza la Kisekta la Biashara, Viwanda, Fedha na Uwekezaji (SCTIFI) uliofanyika tarehe 28 Novemba hadi 2 Desemba, 2022, jijini Arusha. Kupitia mkutano huo, masuala mbalimbali yalijadiliwa ikiwa ni pamoja na suala la Tanzania kuridhia Mkataba wa Eneo Huru la Biashara la Utatu (COMESA-EAC - SADC Tripartite) na taarifa ya uchambuzi wa wataalam kuhusu Mkataba wa Ubia wa Uchumi baina ya Uingereza na Kenya (Kenya-UK EPA). Katika mkutano huo ilibainika kuwa, Mkataba huo umekiuka masharti ya Ibara ya 37 ya Itifaki ya Umoja wa Forodha ya EAC. Ibara hiyo inazitaka nchi wanachama kufanya majadiliano ya pamoja na nchi za nje hasa zinazomba ushirikiano wa kiuchumi au endapo nchi moja itafanya majadiliano na nchi nyingine nje ya EAC inapaswa kutoa taarifa kwa Sekretarieti ya EAC, ili kuzitaarifu nchi nyingine wanachama na hatimaye ipate ridhaa ya nchi hizo na Kenya haikufuata utaratibu huo. Majadiliano ya suala hili bado yanaendelea ndani ya Jumuiya yetu ya EAC.

E. Kuimarisha Kamati za Kitaifa za Kusimamia Urahisishaji wa Biashara Nchini

138. **Mheshimiwa Spika**, Wizara iliratibu Mkutano wa Kumi (10) wa Kamati ya Kitaifa inayoshughulikia masuala ya afya ya Wanyama, Mimea na Usalama wa Chakula uliofanyika mwezi Agosti, 2022 Mkoani, Morogoro. Mkutano huo pamoja na mambo mengine ulijadili utekelezaji wa masuala yaliyokubalika katika Mkutano wa Tisa (9) wa Kamati ya Kitaifa ya kushughulikia masuala ya Afya ya Mimea, Wanyama na Usalama wa Chakula katika biashara uliofanyika mwezi Februari 2022 Mkoani, Morogoro pamoja na Mpango wa Utekelezaji wa Mradi wa *Quality Infrastructure and SPS* unaofadhiliwa na Taasisi ya TMEA.

139. **Mheshimiwa Spika**, Wizara iliratibu mkutano wa Kamati ya Kitaifa (National Monitoring Committee - NMC) ya Uondoaji wa vikwazo vya Biashara visivyo vya Kiushuru (NTBs) uliofanyika

mwezi Septemba, 2022 Jijini Dar es Salaam. Mkutano huo ulipokea na kujadili taarifa ya mikutano ya kikanda ya uondoaji wa NTBs iliyofanyika kwa kipindi cha mwezi Septemba 2021 hadi Septemba 2022. Katika mkutano huo jumla ya vikwazo 30 vilijadiliwa ambapo 10 vilitatuliwa na 5 vilifutwa kwa kukosa vielelzo vya kujitosheleza. Kwa upande Tanzania na Kenya vimebaki vikwazo 15, ambapo dhidi ya Tanzania vimebaki vikwazo 7 na dhidi ya Kenya vimebaki vikwazo 8. Kamati iliazimia kufuatilia kwa karibu uondoaji wa vikwazo vilivyobakia kwa ajili ya kuwezesha biashara baina ya Tanzania na nchi jirani kuendelea kufanyika bila vikwazo na usumbufu kwa wafanyabiashara.

4.2.6. Maendeleo ya Biashara

A. Kuhamasisha Jumuiya ya Wafanyabiashara Kuhusu Fursa za Masoko

140. **Mheshimiwa Spika**, Wizara imeendelea kushirikiana na Ofisi za Balozi zetu zilizopo katika maeneo mbalimbali duniani katika kuhakikisha upatikanaji wa masoko ya uhakika ya mazao na bidhaa zinazozalishwa nchini. Hii ni pamoja na kuainisha taarifa kuhusu kiasi na ubora wa bidhaa zinazohitajika na taratibu za kuyafikia masoko hayo na kuzifikisha taarifa hizo kwa wazalishaji na wafanyabiashara wa ndani. Kutokana na jitihada hizo, Wizara imefanikiwa kupata fursa ya soko la bidhaa mbalimbali nchini China (maharage ya soya, korosho, muhogo na parachichi); Qatar (Nyama); Kenya (Mchele); Uturuki (Karanga); India (Soya na parachichi); Umoja wa Falme za Kiarabu (pilipili mbuzi na nyama); na Denmark (asali na pilipili kavu). Aidha nchi ya India imeruhusu Tanzania kuingiza kiasi cha tani 200,000 za mbaazi kwa kipindi cha kuanzia Februari 2022 hadi Machi 2023. Wizara kwa kushirikiana na Wizara ya Kilimo inaendelea kuhamasisha uzalishaji wa ndani ili kufikia viwango vya ubora na kiasi kinachohitajika na kuendelea kuwasiliana na Balozi zetu kwa lengo la kuwaunganisha wazalishaji wa ndani na soko hilo.

141. **Mheshimiwa Spika**, Wizara imeweza kushawishi viwanda vidogo vya ubanguaji korosho kuingia makubaliano ya kuuza korosho kwa kampuni ya *Ward Holdings International LLC*

ya Marekani yenye tawi nchini Tanzania (Ward Holdings Tanzania). Kampuni hiyo imefanikiwa kuanza kuuza Korosho tani nane (8) kwa rajamu ya *TanzaNuts* katika Soko la Marekani. Aidha, taratibu zinaendelea kuwezesha jumla ya viwanda vidogo vipatavyo 102 vinavyobangua korosho katika Mikoa ya Pwani, Lindi, Ruvuma na Mtwara kunufaika na fursa hiyo.

142. **Mheshimiwa Spika**, Wizara imeweza Wafanyabiashara wa Tanzania wapatao 859 kupata fursa ya kutangaza bidhaa zao kupitia maonesho, misafara ya kibiashara na makongamano ya kibiashara yaliyoratibiwa na TanTrade. Wafanyabiashara hao walitangaza bidhaa kwa wanunuzi kutoka nchi za China, Saudi Arabia, Kuwait, Qatar, Kenya, Rwanda, Burundi, Jamhuri ya kidemokrasia ya Congo, Comoro, Oman na Marekani. Bidhaa zilizotangazwa ni pamoja na vito, madini, nyama, matunda, mbogamboga, nafaka (mahindi, mchele, maharage) muhogo, mbao, asali, pilipili, karanga, alizeti, viungo, vanilla na soya.

B. Uratibu wa Majukumu ya Wataalam wa Biashara Nchini

143. **Mheshimiwa Spika**, Wizara inashirikiana na OR - TAMISEMI katika kusimamia utekelezaji wa Sera, Sheria, Kanuni na Miongozo mbalimbali ya biashara nchini. Lengo ni kuhakikisha majukumu yanayotekelezwa na Wataalam wa Biashara walioko katika Mamlaka za Serikali za Mitaa (LGAs) yanawezesha biashara na kuweka mazingira rafiki kwa Wawekezaji na Wafanyabiashara. Wizara imeendelea kupokea taarifa mbalimbali za masoko na bei za bidhaa zinazowasilishwa na Maafisa Biashara katika maeneo wanayosimamia kupitia Idara mpya ya Viwanda, Biashara na Uwekezaji iliyoanzishwa kwenye Sekretarieti za Mikoa na Halmashauri zote nchini.

144. **Mheshimiwa Spika**, Wizara inashirikiana na OR - TAMISEMI katika kutoa mafunzo kuhusu Sheria ya Leseni za Biashara (Sura 208) kwa Wataalam wa Biashara. Katika kipindi cha Mwezi Julai, 2022 hadi Aprili, 2023, mafunzo yalifanyika katika Mikoa ya Kanda ya Magharibi; Kanda ya Pwani na Kanda ya Kaskazini. Mafunzo hayo yalilenga kuwajengea uwezo na uelewa Wataalam wa Biashara walioko katika Mamlaka za Serikali za

Mitaa ili kuwawezesha kutekeleza na kusimamia Sheria ya Leseni za Biashara kwa ufanisi na hivyo kuboresha mazingira ya uanzishaji na uendeshaji wa biashara kwenye maeneo yao. Aidha, Wizara imeandaa rasimu ya Mwongozo wa Majukumu ya Wataalam wa Biashara ambao utaisaidia kurahisisha utekelezaji wa majukumu ya Wizara katika ngazi ya Mamlaka za Serikali za Mitaa.

C. Mwenendo wa Bei za Bidhaa Muhimu Nchini

145. **Mheshimiwa Spika**, Wizara imeendelea kufanya tathmini na kutoa taarifa kwa wananchi kuhusu mwenendo wa bei za bidhaa muhimu na bei za mazao ya chakula nchini. Taarifa hizi ni muhimu kwa ajili ya kuwawezesha wadau ikiwa ni pamoja na wazalishaji wa mazao na bidhaa mbalimbali, watumiaji wa bidhaa hizo, wenye viwanda na wafanyabiashara kupata taarifa ili kufanya maamuzi yatakayochangia kukuza uchumi na kipato katika ngazi ya mtu mmoja mmoja, kaya na Taifa kwa ujumla.

146. **Mheshimiwa Spika**, Mwenendo wa bei za vifaa vya ujenzi kwa mwaka 2022/2023 umeendelea kushuka na kuonesha uhimilivu hasa kwa upande wa nondo. Hali hii imesababishwa na kuimarika kwa uzalishaji wa ndani wa bidhaa hizo sambamba na usimamizi madhubuti wa mwenendo wa soko la bidhaa hizo uliofanywa na Wizara pamoja na taasisi zake. Wastani wa bei ya Nondo moja ya mm 12 imeshuka kutoka shilingi **26,865** kipindi cha mwezi Februari, 2022 hadi shilingi **24,417** mwezi Februari, 2023 sawa na upungufu wa asilimia 9.1; Nondo moja ya mm 16 imeshuka kutoka shilingi **46,097** hadi shilingi **45,587** sawa na upungufu wa asilimia 1.1; Nondo moja ya mm10 imeshuka kutoka shilingi **19,450** hadi shilingi **18,629** sawa na upungufu wa asilimia 4.2. Vile vile, bei ya Nondo moja ya mm 8 imeshuka kutoka shilingi **15,250** hadi shilingi **15,083** sawa na upungufu wa asilimia 1.1. Aidha, wastani wa bei ya saruji imeonesha uhimilivu ambapo mfuko mmoja (1) wa saruji wa Kg 50 ulikuwa shilingi 17,606 mwezi Februari 2022 na shilingi **17,688** mwezi Februari, 2023. Vile vile, bei ya bati imeongezeka kwa asilimia 6.4 kutoka shilingi **23,091** kwa kipindi cha mwezi Februari 2022 hadi shilingi **24,563** mwezi Februarui, 2023 mtawalia.

147. **Mheshimiwa Spika**, Kutokana na kuondolewa kwa vikwazo vya biashara kwa baadhi ya nchi zinazozalisha na kusambaza kwa wingi mafuta ya kupikia katika soko la Dunia, bei ya mafuta ya kupikia imeshuka. Katika kipindi cha Julai, 2022 hadi Machi 2023, wastani wa bei ya mafuta ya alizeti imeshuka kutoka dola za Marekani **1,491.30** kwa tani moja kwa kipindi cha mwezi Machi, 2022 hadi dola za Marekani **1,088.10** sawa na upungufu asilimia 27.03. Vile vile, bei ya mafuta asili ya mawese imeshuka kutoka dola za Marekani **1,776.96** kwa tani moja kwa kipindi cha mwezi Machi, 2022 hadi kufikia dola za Marekani **975.63** kwa kipindi cha mwezi Machi 2023 sawa na upungufu wa asilimia 45.09.

148. **Mheshimiwa Spika**, Kumekuwa na ongezeko la bei za mazao ya chakula nchini. Wastani wa bei ya Maharage imepanda kutoka shilingi **215,193** kwa gunia la kilo 100 mwezi Februari, 2022 hadi kufikia shilingi **301,297** mwezi Februari, 2023 sawa na ongezeko la asilimia 40. Aidha, wastani wa bei ya mahindi kwa gunia la kilo 100 imeongezeka kutoka shilingi 90,330 mwezi Februari, 2022 hadi kufikia shilingi **115,141** mwezi Februari, 2023 sawa na ongezeko la asilimia 27.5. Vile vile, wastani wa bei ya mchele kwa gunia la kilo 100 imeongezeka kutoka shilingi **216,738** mwezi Februari, 2022 hadi shilingi **291,819** mwezi Februari, 2023 sawa na ongezeko la asilimia 34.6.

149. **Mheshimiwa Spika**, Kutokana na mabadiliko ya tabia nchi na athari zake kwenye kiasi cha mavuno ya mazao muhimu ya chakula kama vile mchele, mahindi, maharage na viazi mviringo, mahitaji ya bidhaa hizo kwenye nchi jirani yamekuwa makubwa kuliko uzalishaji hivyo, kuchangia kupanda kwa bei za bidhaa za vyakula nchini na nchi jirani. Aidha, kwa ujumla bei za vyakula katika nchi nyingi duniani zimepanda. Hata hivyo, mfumuko wa bei nchini Tanzania ni wa kiwango cha chini zaidi ikilinganishwa na nchi jirani ambapo kwa Tanzania kiwango cha mfumuko wa bei ni asilimia 4.9 kwa mwezi Januari 2023 ikilinganishwa na asilimia 9.1 nchini Kenya, asilimia 10.4 nchini Uganda na asilimia 21.7 nchini Rwanda kwa mwezi Januari, 2023. Aidha, katika mwaka 2022 mfumuko wa bei ulikuwa kwa wastani wa asilimia 4.3.

150. **Mheshimiwa Spika**, Serikali itaendelea kuimarisha upatikanaji wa taarifa za uhakika za bei za bidhaa na masoko, kufanya uchambuzi na kusambaza kwa wadau. Wizara itaendelea kushirikiana na Ofisi ya Rais TAMISEMI kupitia Idara ya Viwanda, Biashara na Uwekezaji iliyoanzishwa kwenye Mamlaka za Serikali za Mitaa kote nchini ili kupata taarifa za kuaminika na kwa wakati kutoka maeneo yote nchini. Nawahimiza Maafisa Biashara kote nchini kwa kushirikiana na Maafisa Ugani waliopo katika maeneo yao kuhakikisha wanafuatilia kwa karibu uzalishaji wa bidhaa hasa za kilimo pamoja na mwenendo wa bei katika maeneo wanayosimamia ikiwa ni pamoja na kukusanya taarifa za bei na kuziwasilisha kwa wakati Wizarani.

151. **Mheshimiwa Spika**, Serikali inaendelea kufuatilia na kufanya tathmini ya bei za bidhaa muhimu ili kulinda maslahi ya wadau wote ikiwa ni pamoja na wazalishaji, wafanyabiashara na watumiaji wa bidhaa husika. Aidha, nitoe rai kwa Wafanyabiashara kote nchini kuendelea kuzingatia misingi ya ushindani wa haki katika kufanya biashara ili kuunga mkono jitihada za Serikali za kukuza uchumi kwa manufaa ya Wananchi wote. Wizara itaendelea kusimamia utekelezaji wa Sheria ya Ushindani Namba 8 ya mwaka 2003 na Kanuni za Ushindani za mwaka 2018 kwa lengo la kumlinda mlaji na kushajihisha ushindani. Vile vile, Serikali inaendelea kuchukua hatua madhubuti za kuimarisha uzalishaji wa ndani wa bidhaa muhimu na mazao ya chakula ili kudhibiti mfumuko wa bei nchini.

D. Kuhamasisha na Kuwezesha Utangazaji wa Bidhaa na Huduma za Tanzania kwenye Masoko ya Ndani na Nje

152. **Mheshimiwa Spika**, Wizara inaratibu Maonesho ya Biashara ndani na nje ya nchi kwa lengo la kuwawezesha wazalishaji wa mazao, bidhaa na huduma mbalimbali nchini kujitangaza na kunufaika na fursa za masoko hayo. Maonesho hayo ni pamoja na Maonesho ya 46 ya Biashara ya Kimataifa ya Dar es Salaam yaliyofanyika kuanzia mwezi Juni hadi Julai, 2022. Kupitia maonesho hayo, jumla ya Wafanyabiashara 3,200 wa Kitanzania na wafanyabiashara 225 kutoka nchi 23 za Afrika, Asia,

Ulaya na Marekani ya Kusini walishiriki. Jumla ya watu 315,000 walitembelea maonesho hayo na jumla ya ajira za muda 11,650 zilipatikana.

153. **Mheshimiwa Spika**, Kupitia uratibu wa Maonesho ya 46 ya Biashara ya Kimataifa ya Dar es Salaam (DITF), jumla ya Mikataba 10 ya Makubaliano (MoU) yenye thamani ya shilingi **billioni 176.65** ilisainiwa. Mikataba hiyo ilihusu utoaji wa huduma na bidhaa mbalimbali kama vile huduma za Matengenezo ya Mashine na Mitambo ya uokoaji, Huduma ya mafunzo ya uendeshaji mitambo, Maguta yenye Injini, Koili za mfumo wa vyombo vya ubaridi, na bidhaa za Mahindi Meupe, Maharage ya Soya, Mchele, Katuni za mbao kwa ajili ya Urembo wa Sakafu na Kuta za nyumba, Mashine za kukoboa na kusaga nafaka.

154. **Mheshimiwa Spika**, Kati ya mikabata hiyo, mikataba mitano imetekelezwa ambayo ilihusisha:- Shirika la Viwanda vidogo vidogo (SIDO) na Chama cha Waokaji Tanzania (TBA) yenye thamani ya shilingi **41, 000,000** ya kutoa huduma ya mafunzo ya uendeshaji mitambo kwa wanachama 15,000. Hadi sasa, TBA kwa kushirikiana na Chuo cha Elimu ya Biashara (CBE) wametoa mafunzo ya usimamiaji wa biashara (Business Management) kwa wajasiriamali 70 na mafunzo ya uendeshaji mitambo kwa wajasiriamali 140 wa tasnia ya Uokoaji yaliyofanyika mwezi Novemba, 2022.

155. **Mheshimiwa Spika**, Makubaliano yenye thamani ya dola za Marekani 515,700 yalisainiwa kati ya Kampuni ya *East Africa Commercial and Logistics Ltd* ya Dar es Salaam na kampuni ya EFL Company ya Dar es Salaam kuuza kontena 20 za mbao kwa ajili ya urembo wa sakafu na kuta za nyumba. Katika kipindi cha Julai, 2022 hadi Machi, 2023, kontena 7 zenye thamani ya dola za Marekani **195,966** zimeuzwa kupitia makubaliano hayo.

156. **Mheshimiwa Spika**, Makubaliano yenye thamani ya dola za Marekani **579,000** yalisainiwa kati ya Kampuni ya *Shandong Sishui Haiyon Food Processing Machine Co. Ltd* ya China na Kampuni ya *Halce Group Ltd* ya China kuuziana Seti 100 za

machine ya kukoboa na kusaga. Katika kipindi cha Julai, 2022 hadi Machi, 2023, mashine 46 kati ya mashine 1 zenye thamani ya dola za Marekani **266,340** ikiwa ni sawa na thamani ya shilingi **621,903,900** zimeuzwa. Vile vile, makubaliano yenye thamani ya dola za Marekani **364,500** yalisainiwa kati ya *Shandong Jin Hua Iron & Steel Co. Ltd* ya China kuiuzia Kampuni ya *GSB Mat Doors Ltd* ya Tanzania tani 27 za koili za mfumo wa vyombo vya ubaridi. Katika kipindi cha Julai, 2022 hadi Machi, 2023, tani 12 zenye thamani ya dola za Marekani **167,670** zimeuzwa.

157. **Mheshimiwa Spika**, Makubaliano yenye thamani ya dola za Marekani **1,130,000** yamesainiwa kati ya *Shandong Wuzhen Group Co.Ltd* kuiuzia Kampuni ya *Chico Co.Ltd* ya Tanzania maguta yenye injini. Hadi Machi, 2023, maguta 200 yenye thamani ya dola za Marekani **339,000** yameuzwa.

158. **Mheshimiwa Spika**, Wizara iliratibu Maonesho ya saba (7) ya Bidhaa za Viwanda mwezi Desemba, 2022 ambayo yalikuwenda sambamba na sherehe za Maadhimisho ya miaka 61 ya Uhuru wa Taifa letu. Jumla ya Viwanda Vidogo, Vya Kati na Vikubwa 502, Taasisi za Serikali na Sekta Binafsi Tanzania Bara na Zanzibar zilishiriki. Maonesho hayo yalitoa fursa ya kutangaza bidhaa ikiwemo Bidhaa za Maziwa yaliyosindikwa Viwandani; bidhaa za batiki; na kutambulisha kazi za ubunifu, sanaa, utamaduni na Teknolojia ya Habari na Mawasiliano.

E. Utayarishaji wa Viwango vya Kitaifa katika Sekta Mbalimbali

159. **Mheshimiwa Spika**, Katika kipindi cha mwezi Julai, 2022 hadi Machi, 2023, Wizara imeweza kuandaa viwango muhimu katika sekta ya kilimo, chakula, uhandisi na viwango vya vifungashio mbalimbali. Jumla ya viwango 191 sawa na asilimia 30.3 ya lengo la kutayarisha viwango 630 kwa mwaka vimeandaliwa, asilimia 70 ya viwango ambavyo havijaandaliwa viko katika hatua za mwisho za utayarishaji ambapo vinatarajiwa kukamilika ifikapo Juni, 2023. Aidha, kati ya viwango 191 vilivyokamilika, viwango 35 katika nyanja ya kemikali, 2 katika

nyanja ya uhandisi umeme, 14 katika nyanja ya mazingira, 1 katika nyanja ya ujenzi, 84 katika sekta ya kilimo na chakula, 35 katika nyanja ya nguo na ngozi, 6 katika nyanja ya uhandisi mitambo, 9 katika nyanja ya migodi na madini na 5 katika sekta mtambuka.

F. Kutoa Leseni ya Ubora kwa Bidhaa za Wajasiriamali Wadogo

160. **Mheshimiwa Spika**, Katika kipindi cha mwezi Julai, 2022 hadi Machi, 2023, Wizara imetoa jumla ya leseni **666** za nembo ya ubora ya TBS sawa na asilimia **102.5** ya lengo la kutoa leseni **650** kwa mwaka 2022/2023. Miongoni mwa leseni hizo, leseni **315** zilitolewa kwa wajasiriamali wadogo wanaozalisha mafuta ya kupaka, chaki, mchele, korosho, unga wa mahindi, sabuni za aina mbalimbali, viungo, mafuta ya nazi, keki, juisi, pombe za nafaka, mkate, pombe isiyotokana na nafaka, pombe kali, mvinyo, nyama za kuku, na nyama za kusindika. Aidha, Wizara imeendelea kutoa mafunzo kwa wajasiriamali na wadau mbalimbali katika dhana nzima ya kuzingatia mifumo ya ubora ili kuzalisha bidhaa zenye ubora.

G. Kusajili Bidhaa na Majengo, Maeneo ya Uzalishaji, Uuzaji na Usambazaji wa Bidhaa za Chakula na Vipodozi

161. **Mheshimiwa Spika**, Katika kipindi cha Julai, 2022 hadi Machi, 2023, Wizara imesajili jumla ya bidhaa za chakula na vipodozi 1,323 sawa na asilimia 49.0 ya matarajio ya kusajili bidhaa za chakula na vipodozi 2,700 kwa mwaka 2022/2023, idadi ya bidhaa zilizobaki ziko katika hatua za mwisho za usajili. Aidha, jumla ya majengo, maeneo ya uzalishaji, uuzaji na usambazaji wa bidhaa za chakula na vipodozi 6,904 sawa na asilimia 69.0 ya matarajio ya kusajili na kutoa vibali 10,000 kwa mwaka 2022/2023 yamesajiliwa. Vile vile, Wizara inaendelea na utekelezaji wa lengo hilo kwa kuandaa mifumo na taratibu za udhibiti wa usalama wa vipodozi ikiwa ni pamoja na kuendelea kuijengea maabara uwezo wa kupima viambata sumu katika vipodozi.

H. Kupima Sampuli za Bidhaa na Kufanya Ugezi kwa Vifaa/Mashine

162. **Mheshimiwa Spika**, Katika kipindi cha Julai, 2022 hadi Machi, 2023, Wizara ilipima jumla ya sampuli 22,533 katika maabara za TBS ikilinganishwa na lengo la kupima sampuli 40,000 sawa na asilimia 56.3. Idadi hii ya sampuli ilisababishwa na ongezeko dogo la sampuli kutoka nje ya nchi kutokana na ugonjwa wa UVIKO-19 na vita vya Urusi na Ukraine. Aidha, Wizara ilifanyia ugezi jumla ya vifaa 7,291 sawa na asilimia 60.8 ya lengo la kufanyia ugezi vifaa 12,000 kwa kipindi cha mwaka 2022/2023.

I. Udhhibiti wa Bidhaa Zinazotoka Nje ya Nchi

163. **Mheshimiwa Spika**, Katika kipindi cha Julai, 2022 hadi Machi, 2023, Wizara ilikagua jumla ya magari 38,785 yaliyotumika nje ya nchi sawa na asilimia 77.6 ya lengo la kukagua magari 50,000 kwa mwaka. Vile vile, katika kipindi hicho jumla ya vyeti vya ubora 80,055 vimetolewa kwa shehena za bidhaa zitokazo nje ya nchi; hii ni sawa na asilimia 80.1 ya matarajio ya kutoa jumla ya vyeti vya ubora wa bidhaa 100,000 kwa mwaka 2022/2023.

J. Kuelimisha Umma Juu ya Umuhimu wa Kufanya Sajili Mbalimbali za Kibiashara

164. **Mheshimiwa Spika**, Katika kipindi cha Julai, 2022 hadi Machi, 2023, Wizara imefanya kaguzi elimishi tano (5) za Viwanda na Ukaguzi wa Leseni za Biashara katika mikoa ya Songwe, Pwani, Mara, Geita na Njombe ambapo elimu juu ya Sheria ya Taifa ya Viwanda (Leseni na Usajili) Sura 46 na namna ya kutuma maombi ya Leseni za Viwanda kwa njia ya mtandao ilitolewa. Katika kaguzi hizo, jumla ya biashara 879 za Kundi A zilikaguliwa ambapo biashara 363 zilibainika kufanyika bila kuwa na Leseni za Biashara, biashara 97 zilibainika kuwa na leseni zilizoisha muda wake na biashara 419 zilikuwa na leseni zilizo hai. Aidha, wafanyabiashara ambao walikutwa hawana leseni walielimishwa na waliandikiwa barua za kuwataka kukata Leseni. Baadhi ya wafanyabiashara waliokaguliwa, kuelimishwa na kuandikiwa barua za kuwataka kukata leseni, tayari wamekata leseni za biashara.

Hatua za ufuatiliaji zinaendelea kuchukuliwa na Wizara kuhakikisha wafanyabiashara wanakuwa na leseni halali.

K. Kuboresha na Kuimarisha Mifumo ya kurahisisha ufanyaji Biashara Nchini

165. **Mheshimiwa Spika**, Wizara imeendelea kuimarisha na kuboresha Mifumo ya Sajili (Online Registration System – ORS) na Dirisha la Taifa la Biashara (Tanzania National Business Portal-TNBP) ili kurahisisha utoaji wa huduma. Katika kipindi cha Julai, 2022 hadi Machi, 2023 kazi ya kufanya maboresho kwenye mfumo wa ORS imekamilika katika Moduli ya Makampuni na Majina ya Biashara. Aidha, maboresho katika moduli za Alama za biashara na Huduma na Hataza yapo katika hatua ya majaribio kwa watumiaji wa ndani (User Acceptance Test - UAT).

166. **Mheshimiwa Spika**, Kupitia maboresho hayo, Wizara imefanikiwa kutoa huduma zake kama ifuatavyo: Kusajili jumla ya Makampuni 10,918 kati ya 13,000 yaliyokusudiwa sawa na asilimia 84, Kusajili Majina ya Biashara 19,954 kati ya 25,100 yaliyopangwa, sawa na asilimia 79, Kusajili Alama za Biashara na Huduma 2,944 kati ya 4,120 zilizokuwa zimepangwa, sawa na asilimia 71. Vile vile, Wizara imefanikiwa kutoa Hataza 15 kati ya 35 zilizokuwa zimepangwa, sawa na asilimia 43, leseni za Viwanda 138 kati ya 200 zilizokuwa zimepangwa, sawa na asilimia 69; na imetoa Leseni za Biashara kundi “A” 11,978 kati ya 13,750 zilizokuwa zimepangwa sawa na asilimia 87.

167. **Mheshimiwa Spika**, Katika kipindi cha Julai, 2022 hadi Machi, 2023, Wizara imekamilisha uunganishaji wa mifumo ya Maombi ya Leseni, Mfumo wa Usimamizi wa Ghala (WRRB MIS) na Mfumo wa Ghala la Kimtandao (e-Warehouse). Aidha, mifumo hiyo inafanyiwa majaribio na Mamlaka ya Serikali Mtandao (e-GA) kabla ya kuanza kutumika rasmi.

168. **Mheshimiwa Spika**, Katika kipindi cha mwezi Julai, 2022 hadi Machi, 2023, Wizara imesanifu mfumo wa Taarifa za Biashara kwa lengo la kukabiliana na changamoto ya upatikanaji

wa taarifa mbalimbali za fursa za biashara nchini. Vile vile, Wizara imeboresha mfumo wa Taarifa za Taratibu za Ufanyaji Biashara nchini (Tanzania Trade Portal) kwa kuongeza taratibu za usafirishaji wa mazao ya nyuki kwenda nje ya nchi (Export Procedures). Wizara imeanza kurahisisha taratibu za usajili, leseni na vibali kwa kuoanisha mfumo ya ATMIS ili kuruhusu kupata taarifa za makampuni/biashara kwa kutumia Leseni ya Biashara au nambari za utambulisho wa mlipa kodi (TIN) na Cheti cha Hali ya Ulipaji Kodi (Tax clearance).

169. **Mheshimiwa Spika**, Wizara imekamilisha maandalizi ya ujenzi wa mfumo wa uendeshaji wa shughuli za FCC utakaojulikana kama *FCC Management Information System (FCC – MIS)*. Aidha, Wizara imekamilisha mfumo wa kupokea na kuchambua miungano ya kampuni na umewasilishwa Mamlaka ya Serikali Mtandao kwa ajili ya kukaguliwa. Vile vile, mfumo wa kupokea maombi ya kuidhinishiwa Mikataba inayoandaliwa na upande mmoja (Standard Form Consumer Contracts – SFCCs) umeanza kujengwa.

L. Kusimamia Utekelezaji wa Mfumo wa Stakabadhi za Ghala

170. **Mheshimiwa Spika**, Wizara imeendelea kusimamia utekelezaji wa Mfumo wa Stakabadhi za Ghala ambapo, katika kipindi cha Julai, 2022 hadi Machi 2023, kaguzi 165 zimefanyika kabla na baada ya kutoa leseni. Jumla ya leseni 54 zilitolewa kwa kampuni 35 za waendesha ghala na nne (4) za Meneja Dhamana kwenye mazao ya Maharage, Mhogo Mkavu, Korosho, Mahindi, Mpunga, Mchele, Mtama, kahawa, Kakao, Karanga, Mbaazi, Soya, Ufuta na Iriki. Aidha, jumla ya tani 297,550.120 za mazao tajwa zilikusanywa na kuhifadhiwa katika ghala kuu na kuuzwa kupitia mfumo wa Stakabadhi za Ghala. Mwongozo mmoja (1) wa zao la Korosho na Iriki umeandaliwa na kukamilika. Aidha, rasimu ya miongozo kwa mazao ya Asali na Pamba zimeandaliwa na zipo katika hatua za kupata maoni ya wadau kwa ajili ya maboresho kabla ya utekelezaji wake.

171. **Mheshimiwa Spika**, Viwanda vitatu (3) vya kahawa viliunganishwa na Mfumo wa Stakabadhi za Ghala katika mikoa ya

Kagera (1), Mbeya (1) na Ruvuma (1). Aidha, Kiwanda kimoja cha Iriki Mkoani Morogoro kinatarajiwa kuunganishwa na mfumo wa stakabadhi za ghala na kiwanda kimoja (1) cha asali kilichopo katika Mkoa wa Tabora kipo katika hatua za mwisho za kuingizwa kwenye mfumo huo. Vile vile, katika maeneo yote yanayoendelea kutekeleza Mfumo wa Stakabadhi za ghala nchini, Wizara imeendelea kuongeza wigo wa mazao yanayotumia mfumo.

172. **Mheshimiwa Spika**, Wizara imefanya mapitio ya utekelezaji wa Mfumo wa Stakabadhi za Ghala kwa lengo la kuboresha utendaji na ufanisi. Katika kipindi cha Julai, 2022 hadi Machi 2023, Wizara imefanya tathmini na ufuatiliaji wa utekelezaji wa mfumo wa Stakabadhi za Ghala katika Mikoa ya Ruvuma, Mtwara, Lindi na Pwani kwenye mazao ya Kahawa, Korosho na Ufuta. Matokeo ya tathmini hiyo yamebaini uhitaji mkubwa wa matumizi ya mizani za kidijitali katika kupima mazao.

173. **Mheshimiwa Spika**, Katika kipindi cha Julai, 2022 hadi mwezi Machi 2023, Wizara kwa kushirikiana na Mamlaka ya Serikali Mtandao (eGA) imekamilisha uundaji wa mfumo wa Maombi ya Leseni kwa njia ya mtandao. Hii imeondoa adha waliyokuwa wakiipata waendesha ghala kulazimika kufika katika ofisi za bodi kwa ajili ya kuwasilisha maombi ya leseni. Aidha, Mfumo wa Usimamizi wa Ghala (WRRB MIS) na Mfumo wa Ghala la Kimtandao (e-Warehouse) imehuishwa na kufanyiwa majaribio (User Acceptance Test) tayari kuanza kutumika mwezi Julai, 2023.

M.Kuendelea Kupanua Wigo na Kuimarisha Utekelezaji wa Mfumo wa Stakabadhi za Ghala katika Maeneo Mapya na yale Yanayotumia Mfumo kwa sasa

174. **Mheshimiwa Spika**, Wizara imeongeza wigo katika mazao ya kahawa na kokoa na kuongeza idadi ya mazao yanayotumia Mfumo wa Stakabadhi za Ghala, kutoka 12 (mwaka 2022) hadi kufikia 17 (mwaka 2023). Mazao yaliyoongezeka ni pamoja na Mhogo Mkavu, Karanga, Mtama, Mchele na Iriki.

175. **Mheshimiwa Spika**, Vile vile, ghala la kuhifadhi zao la asali katika Mkoa wa Tabora limeainishwa na kutambuliwa kwenye mfumo. Taratibu za ununuzi zinakamilishwa na Halmashauri ya Wilaya ya Sikonge, na Mfumo utanza kufanya kazi mwezi Juni, 2023 katika kipindi cha msimu wa Asali. Aidha, zao la Pamba katika Mikoa ya Mwanza, Simiyu na Shinyanga limeingizwa katika mfumo ambapo taratibu za mwongozo wake ziko katika hatua za mwisho ili kuliwezesha zao hili kutumia mfumo. Katika kupanua wigo na kuimarisha utekelezaji wa Mfumo wa Stakabadhi za Ghala, Wizara imeweza kutoa leseni saba (7) za Meneja Dhamana kwa Kampuni za *Tanzania Traders and Merchant's Ltd, Ace Global Depository (T) Limited, City Coffee Ltd, Dan and Associates Enterprises Ltd, Mbinga Coffee Curing Company Limited, Microfinance Support Service Company Limited, Vission Control and Supperintendence Ltd* Katika kipindi cha Julai, 2022 hadi Machi, 2023.

N. Kutengeneza Mkakati Mahsusi kwa ajili ya Kutangaza Mfumo wa Stakabadhi za Ghala

176. **Mheshimiwa Spika**, Wizara imetekeleza Mkakati wa Uhamasishaji wa matumizi ya Mfumo wa Stakabadhi za Ghala katika Mikoa ya Rukwa kwa mazao ya Mpunga na Mahindi; Njombe kwa mazao ya Parachichi (ambapo mashamba yenye parachichi yatumika kama ghala, na hivyo kupunguza hasara itokanayo na parachichi zilizovunwa na kushindwa kuuzwa) na Mahindi. Aidha, kwa upande wa Manyara mazao ya Mbaazi, Dengu, Ufuta na Vitunguu Swaumu yataingizwa kwenye mfumo. Lengo kuu la Mkakati huo ni kutoa elimu ya Mfumo wa Stakabadhi za Ghala katika ngazi ya Mikoa, Halmashauri za Wilaya na Wakulima Vijijini kupitia Vyama vya Ushirika vya Msingi (AMCOS).

O. Kuimarisha Ushindani wa Kibiashara Nchini

177. **Mheshimiwa Spika**, Katika kipindi cha Julai, 2022 hadi Machi, 2023, Wizara iliratibu programu 10 za mafunzo kwa wafanyabiashara ili kuimarisha uwezo wao, kuweza kujiendesha kiushindani na kutumia ipasavyo fursa za masoko zinazopatikana. Kupitia programu hizo wafanyabiashara 509 walipewa mafunzo ya

usimamizi wa biashara na wafanyabiashara 22 waliunganishwa na taasisi saidizi za kibiashara ili kupata huduma mbalimbali.

P. Kuratibu Uendeshaji wa Kliniki ya Biashara

178. **Mheshimiwa Spika**, Wizara iliratibu utoaji wa huduma ya Kliniki ya Biashara katika Maonesho manne (4) yaliyofanyika Dar es Salaam (2), Geita (1) na Zanzibar (1). Katika maonesho hayo, jumla ya wafanyabiashara 549 walihudumiwa na Taasisi wezeshi zipatazo 22 zilipatiwa ushauri, usaidizi na ufumbuzi wa mahitaji yao. Vile vile, jumla ya changamoto 513 zilipokelewa ambapo kati ya hizo, changamoto 181 zilipata ufumbuzi na changamoto 332 zinaendelea kutafutiwa ufumbuzi na taasisi husika.

Q. Kuandaa Mwongozo wa Fursa za Biashara na Uwekezaji

179. **Mheshimiwa Spika**, Wizara kwa kushirikiana na Chemba ya Biashara ya Marekani iliratibu uandaaji wa Mwongozo wa fursa za Biashara na Uwekezaji baina ya Tanzania na Marekani kwa lengo la kutangaza fursa za uwekezaji na Biashara nchini Marekani. Mwongozo huo ulisambazwa kwa Wakuu wa nchi za Afrika zaidi ya 40 walioshiriki Mkutano wa Wanachama wa Chemba ya Biashara ya Marekani na Viongozi na Wadau wa Biashara kutoka Tanzania na Wanachama Milioni tatu wa Chemba ya Biashara ya Marekani uliofanyika mwezi Desemba, 2022.

R. Kusimamia, Kuhakiki na Kukagua Vipimo Vitumikavyo na Viingiavyo

180. **Mheshimiwa Spika**, Wizara imekagua na kuhakiki vipimo 975,367 sawa na asilimia 103 ya lengo la kukagua vipimo 944,359. Kati ya vipimo vilivyokaguliwa na kuhakikiwa, vipimo 30,883 vilirekebishwa na vipimo 1,281 vilikataliwa. Aidha, Wizara iliendelea kufanya kaguzi za kawaida na kaguzi za kushtukiza ambapo jumla ya kaguzi 4,157 kati ya kaguzi 3,500 sawa na asilimia 118.7 ya kaguzi zilizopangwa kufanyika zilifanyika, ambapo vipimo mbalimbali vitumikavyo kwenye biashara, afya, usalama na mazingira vilikaguliwa. Vipimo vilivyokaguliwa kwa wingi ni mizani, pampu za kuuzia mafuta, dira za maji, malori ya

kubebea mchanga/kokoto na magari ya kubebea mafuta. Uhakiki na ukaguzi huo wa kushtukiza ulifanyika maeneo mbalimbali yakiwemo: - Masoko ya nafaka, viwandani, vituo vya mafuta, maduka ya nyama na ya kawaida.

S. Ukaguzi wa Bidhaa Zilizofungashwa kwenye Maeneo ya Mipakani, Bandarini na Viwandani

181. **Mheshimiwa Spika**, Katika kipindi cha Julai, 2022 hadi Machi, 2023, Wizara imefanya na ukaguzi wa bidhaa zilizofungashwa (prepacked goods) kutoka nje ya nchi na zile zinazozalishwa hapa nchini. Bidhaa hizo zilikaguliwa kupitia vituo vilivyoko katika mipaka ya Sirari (Mara), Mtukula (Kagera), Namanga (Arusha), Holili (Kilimanjaro), Tunduma (Songwe), Tarakea (Kilimanjaro), Horohoro (Tanga), Kasumulu (Mbeya) na Kasesya (Rukwa). Aidha, vituo vipya vitatu (3) vya ukaguzi katika maeneo ya Manyovu (Kigoma), Mbweni (Dar es Salaam) na Bagamoyo (Pwani) vimefunguliwa. Vile vile, Wizara imeendelea kukagua bidhaa zinazozalishwa na zilizofungashwa na viwanda vya ndani ili kuhakiki usahihi wa kiasi kilichobainishwa. Baadhi ya bidhaa zilizokaguliwa ni vyakula, vilainishi, saruji, rangi, mitumba, mabati na nondo.

T. Kutoa Elimu kwa Umma kuhusu Matumizi Sahihi ya Vipimo

182. **Mheshimiwa Spika**, Katika kipindi cha Julai, 2022 hadi Machi, 2023, Wizara imeshiriki katika maonesho mbalimbali ikiwemo maonesho ya TCCIA - Mwanza, Maonesho ya Nane nane Mbeya, Maonesho ya Madini Geita, Maonesho ya Wanawake Wajasiriamali (TWCC), maonesho ya bidhaa za Viwanda vya Tanzania, Maonesho ya Biashara ya Kimataifa Sabasaba Dar es Salaam. Kupitia maonesho hayo, Wizara ilitoa elimu kwa Wafanyabiashara na Wakulima wa viazi mviringo na parachichi katika Wilaya za Njombe Mjini, Makete, Wanging'ombe na Baraza la Madiwani Mpwapwa, Dodoma. Wizara ilitoa elimu kuhusu umuhimu wa kutumia vipimo sahihi kwa watu wenye uhitaji maalum Ikwiriri katika Wilaya ya Rufiji. Vile vile, Wizara imeandaa *infographics* 70 kwa ajili ya kutangaza matukio mbalimbali ikiwa ni pamoja na taarifa zilizotolewa kwenye vyombo vya habari.

U. Kuboresha Hali ya Ushindani katika Soko

183. **Mheshimiwa Spika**, Katika kipindi cha Julai, 2022 hadi Machi, 2023, Wizara imefanya uchunguzi wa mashauri nane (8) yanayohusu mienendo inayoashiria kula njama ya kupanga bei kati ya washindani (price fixing) ambayo yako katika hatua mbalimbali za kiuchunguzi. Kati ya mashauri hayo, shauri moja (1) la soko la uzalishaji na usambazaji wa nondo limetolewa Maamuzi ya Awali (Provisional Findings); na Mashauri mawili (2) ya soko la sukari na soko la mafuta ya kula yamefungwa; shauri moja (1) la ununuzi wa korosho lipo katika hatua ya ukusanyaji wa taarifa; mashauri mawili (2) ya soko la uagizaji na usambazaji wa magari mapya (GPSA Complaint) yapo katika hatua ya makubaliano (settlement); na Mashauri mawili (2) yapo katika hatua ya utoaji wa Maamuzi ya Mwisho (Final Findings).

184. **Mheshimiwa Spika**, Mashauri matatu (3) yanayohusu matumizi mabaya ya nguvu ya soko (Abuse of dominance) yapo katika hatua mbalimbali za uchunguzi. Mashauri hayo ni shauri la soko la majani ya chai, shauri la soko la maziwa mabichi na shauri la soko la vifaranga.

185. **Mheshimiwa Spika**, Wizara hufanya uchambuzi na kuidhinisha miungano ya kampuni kwa lengo la kuziwezesha kampuni husika kukuza mitaji, kuongeza ufanisi na kuongeza uzalishaji. Katika kipindi husika, Wizara imechambua maombi 54 ya miungano ya kampuni kutoka katika sekta za misitu, kilimo, uzalishaji, nishati, madini, fedha, bima, uzalishaji na biashara.

186. **Mheshimiwa Spika**, Kati ya maombi hayo, maombi ya miungano ya kampuni 42 sawa na asilimia 77.8, yalitolewa maamuzi ambapo maombi 39 yaliidhinishwa bila masharti yakilenga kukuza mitaji katika sekta za madini, misitu, kilimo na fedha, kufikisha umeme vijijini na kufanya utafiti (exploration) wa uwepo wa madini ya “uranium” nchini. Aidha, maombi matatu (3) yaliidhinishwa kwa masharti yenye lengo la kulinda ushindani, kukuza uchumi pamoja na kulinda maslahi ya umma katika soko husika. Maombi 12 yaliyobaki yanaendelea kushughulikiwa.

Miungano ya Kampuni imeendelea kukuza uwekezaji katika sekta mbalimbali ambapo shilingi bilioni **347** zimewekezwa katika Sekta Ndogo ya Mbao, jumla ya dola za Marekeni **1,500,000** ziliwekezwa katika Sekta ya Madini.

187. **Mheshimiwa Spika**, Wizara ilishughulikia mashauri tisa (9) ya miungano ya kampuni ambayo hayakuidhinishwa na FCC (unnotified mergers). Kati ya mashauri hayo, shauri moja (1) la soko la usafirishaji wa mizigo limetolewa maamuzi ya awali na wahusika wamejulishwa; Mashauri matano (5) yanayohusu soko la uingizaji na usambazaji wa madawa na vifaa tiba yako katika hatua ya ukamilishaji wa uchunguzi. Mashauri mawili (2) yapo katika hatua ya makubaliano (settlement) ambayo yanahusu uzalishaji wa gesi asilia na madawa; na shauri moja (1) lipo katika hatua za utoaji wa maamuzi ya mwisho.

V. Kumlinda Mtumiaji Kutokana na Vitendo Hadaifu na Kandamizi katika Soko

188. **Mheshimiwa Spika**, Katika kipindi cha Julai 2022 hadi Machi 2023, Wizara ilishughulikia malalamiko 35 ya walaji. Kati ya malalamiko hayo, malalamiko 21 yaliyohusu Mikataba ya huduma kwa wateja ambapo malalamiko 11 yalipatiwa ufumbuzi na 10 yanaendelea kufanyiwa kazi. Aidha, malalamiko tisa (9) yaliyohusu taarifa za kupotosha kuhusu huduma, mawili (2) yalipatiwa ufumbuzi na saba (7) yanaendelea kupatiwa ufumbuzi. Vile vile, malalamiko matatu (3) yaliyohusu usalama wa bidhaa (*Product safety*) wahusika walishauriwa kuyawasilisha TBS; na Malalamiko mawili (2) yaliyohusu huduma za bima yanaendelea kufanyiwa kazi.

W. Mapambano Dhidi ya Bidhaa Bandia

189. **Mheshimiwa Spika**, Wizara imeendelea kufanya kaguzi za kila siku katika Bandari ya Dar es Salaam na Bandari Kavu (ICDs). Katika kipindi cha Julai, 2022 hadi Machi 2023 Wizara ilifanya kaguzi zote 249 ambazo ilipanga kufanya. Katika kaguzi hizo, jumla ya Makasha (containers) 7,918 yalidikaguliwa. Kati ya hayo, makasha 206 yalikutwa na bidhaa zilizokiuka Sheria ya

Alama za Bidhaa ya mwaka 1963 zenye thamani ya shilingi **15,942,897,718**. Bidhaa zilizokamatwa ni pamoja na bidhaa za matumizi ya nyumbani, vifaa vya ujenzi, vipuri vya pikipiki na magari, vifaa vya kuandikia (*stationeries*) pamoja na zana za kilimo.

190. **Mheshimiwa Spika**, Wizara imefanya kaguzi za kushtukiza (*raids*) **19** katika Mikoa ya Dar es Salaam, Kilimanjaro, Arusha, Mwanza, Manyara, Iringa, Mbeya na Njombe. Katika kaguzi hizo, bidhaa bandia zenye thamani ya **shilingi 1,130,172,365** zilikamatwa. Bidhaa zilizokamatwa ni pamoja na simu za mkononi, miswaki, vitasa vya milango, wino wa kompyuta, miswaki, bidhaa ya ujenzi mifuniko, majani ya chai na plagi za magari na pombe kali.

191. **Mheshimiwa Spika**, Wizara ilishiriki katika zoezi la ukamataji wa bidhaa bandia ya sukari yenye nembo ya “Bwana Sukari”. Zoezi hilo lilisimamiwa na Bodi ya Sukari Tanzania kwa kushirikiana na TRA, TBS na Jeshi la Polisi Mkoa wa Songwe ambapo watu wanne (4) walikamatwa kwa kujihusisha na kuuza bidhaa hizo bandia na mmoja kwa kuzalisha na kuuza bidhaa bandia. Vile vile, imeharibu bidhaa bandia zilizokamatwa Mkoa wa Mbeya (wino wa printa ktoni 246) na Mkoani Ruvuma (wino wa printa ktoni 186) na Mkoani Iringa (Kilogramu 1,302 za vifungashio).

192. **Mheshimiwa Spika**, Wizara imefanya kaguzi za masoko (Market Surveillance) mbili (2) kati ya nne (4) ilizopanga kufanya. Kaguzi hizo zilifanyika katika Mikoa ya Iringa, Njombe, Ruvuma pamoja na mikoa ya Lindi na Mtwara. Kaguzi hizo zililenga kubaini aina ya bidhaa zilizopo sokoni na namna zinavyofuata Sheria ya Alama za Bidhaa ya mwaka 1963 na kuandaa mpango madhubuti wa kudhibiti bidhaa zinazokinzana na sheria hiyo. Ukaguzi huo ulibaini uwepo wa bidhaa bandia katika maduka mbalimbali yaliyokaguliwa. Bidhaa hizo ni pamoja na sabuni, wembe, dawa ya meno, simu na vipuri.

X. Kushughulikia Mashauri ya Rufaa na Haki katika Ushindani wa Soko

193. **Mheshimiwa Spika**, Katika kipindi cha Julai 2022 hadi Machi, 2023, Wizara imepokea mashauri 56. Kati ya hayo mashauri 27 yametolewa maamuzi, na mashauri 29 yanaendelea kusikilizwa.

194. **Mheshimiwa Spika**, Wizara imeendelea na hatua za uboreshaji wa Mfumo wa uendeshaji wa mashauri yanayowasilishwa katika Baraza. Katika kipindi cha Julai, 2022 hadi Machi, 2023, ujenzi wa mfumo huo umefikia asilimia 85. Mfumo huo pamoja na mambo mengine utapokea na kusajili kesi kwa njia ya mtandao.

5. VIPAUMBELE VYA BAJETI

195. *Mheshimiwa Spika*, Katika Mwaka 2023/2024, Vipaumbele vikuu vya Wizara ni pamoja na: -

- i. Kutekeleza Miradi ya Kielelezo ya Magadi Soda Engaruka, Makaa ya Mawe - Mchuchuma na Chuma – Liganga;
- ii. Uwekezaji katika maeneo maalum ya kiuchumi (SEZ) na kongani za viwanda ikiwa ni pamoja na Nala SEZ, Kwala SEZ, Mkulazi SEZ, Eneo Maalumu la Uwekezaji Bagamoyo;
- iii. Kuimarisha Uwezo wa Uzalishaji Viwandani na Utoaji Huduma;
- iv. Kuboresha Mazingira ya Biashara;
- v. Kukuza Uwezeshaji Wananchi Kiuchumi;
- vi. Kukuza Sekta Binafsi;
- vii. Kuratibu majadiliano ya biashara baina ya nchi na nchi, Kikanda na Kimataifa na;
- viii. Kuimarisha Huduma za Biashara na Masoko.

6. MALENGO YA WIZARA KWA MWAKA 2023/2024

6.1. Uwekezaji

196. *Mheshimiwa Spika*, Katika mwaka 2023/2024, Wizara imepanga kutekeleza malengo yafuatayo katika kuendeleza Uwekezaji: -

- i. Kukamilisha maandalizi ya Sera mpya na Mkakati wake kuhusu Uwekezaji na kuanza utekelezaji wake;
- ii. Kuratibu uanzishaji na uendelezaji wa miradi mikubwa ya uwekezaji yenye manufaa mapana kwa Taifa;
- iii. Kuendelea kuratibu programu za uhamasishaji wa uwekezaji ndani na nje ya nchi;
- iv. Kuratibu programu za kuimarisha mifumo ya udhibiti wa uwekezaji inayolenga katika kupunguza gharama za uwekezaji nchini;
- v. Kuratibu ufuatiliaji na tathmini wa miradi ya uwekezaji;
- vi. Kuendelea kuratibu utatuzi wa migogoro na changamoto za uwekezaji nchini;
- vii. Kuendelea kuratibu uanzishwaji wa maeneo maalum ya kiuchumi (Special Economic Zones);
- viii. Uendelezaji wa miradi ya kitaifa ya Kielelezo (National Flagship Projects) (Bagamoyo SEZ na Tanga SEZ);
- ix. Kukamilisha malipo ya fidia katika maeneo ya SEZ (Bagamoyo, Tanga, Manyoni, Nala na Ruvuma);
- x. Kuhamasisha uendelezaji wa Maeneo Maalum ya Kiuchumi kupitia Soko la Mitaji (Capital Markets);
- xi. Kufanya ukarabati wa miundombinu ya ndani katika Eneo Maalum la Uwekezaji la Benjamin William Mkapa (BMW SEZ);
- xii. Kuhamasisha uwekezaji wa sekta binafsi katika maeneo 7 ya viwanda vilivyokabidhiwa kwa Mamlaka ya EPZ;
- xiii. Uendelezaji katika maeneo ya SEZ (Mpango Kabambe -Master Plan na Upembuzi Yakinifu - Feasibility Study);
- xiv. Kuhamasisha Sekta binafsi, Serikali za Mikoa na taasisi wadau kuwekeza katika kuendeleza Maeneo Maalum ya Uwekezaji (SEZ);

- xv. Kufanya tafiti, ufatiliaji na tathmini ya miradi inayotekelezwa na Mamlaka ya EPZ;
- xvi. Kuendelea kuboresha mifumo ya kusajili ili kuongeza idadi ya Miradi ya uwekezaji inayosajiliwa na Kituo;
- xvii. Kuendelea kuboresha na kuimarisha huduma zitolewazo kwa wawekezaji katika Kituo cha Huduma za mahali pamoja;
- xviii. Kuendelea kutafuta ardhi kwa ajili ya uwekezaji;
- xix. Kuendelea kutoa elimu kwa wananchi juu ya masuala mbalimbali ya uwekezaji nchini;
- xx. Kufanya tafiti mbalimbali za uwekezaji ili kuibua fursa za uwekezaji nchini na kuboresha mazingira ya uwekezaji;
- xxi. Kuendelea kushirikiana na Balozi za Tanzania katika kuitangaza Tanzania ili kuvutia uwekezaji
- xxii. Kuwajengea uwezo wafanyakazi wa Kituo cha Uwekezaji Tanzania; na
Kuunganisha taarifa za vivutio vya uwekezaji vinavyotolewa na taasisi mbalimbali za umma nchini.

6.2. Uwezeshaji Kiuchumi na Maendeleo ya Sekta Binafsi

197. *Mheshimiwa Spika*, Katika mwaka 2023/2024, Wizara imepanga kutekeleza malengo yafuatayo katika kuendeleza wananchi kiuchumi na maendeleo ya sekta binafsi: -

- i. Kuratibu sekta binafsi ili iweze kushiriki kikamilifu kwenye shughuli za maendeleo;
- ii. Kukuza ushiriki wa wananchi kwenye shughuli za kiuchumi;
- iii. Kuratibu uendelezaji wa viwanda vidogo na biashara ndogo na za kati;
- iv. Kuongeza ushiriki wa watanzania katika miradi ya kimkakati na uwekezaji;
- v. Kutekeleza Mkakati wa Kisekta wa Uwezeshaji Wananchi Kiuchumi (NMSFEE) na Mwongozo wake;
- vi. Kuratibu Mpango wa Uwezeshaji wa Uanzishaji wa Viwanda vya Kuchakata Mazao ya Kilimo kwa kushirikisha taasisi za umma;
- vii. Kuhamasisha Wananchi kuanzisha na kujiunga na vikundi vya uzalishaji mali, vyama vya kuweka akiba na kukopa

- (SACCOS), benki za jamiii vijijini (VICOBA) na vikundi vingine vya kiuchumi;
- viii. Kutoa elimu kwa wananchi kufahamu fursa zilizopo katika mifuko na program za uwezeshaji wananchi kiuchumi;
 - ix. Kufuatilia utekelezaji wa Sera ya Taifa ya Uwezeshaji Wananchi Kiuchumi yamwaka 2004;
 - x. Kuratibu upatikanaji wa elimu ya Biashara na ujasiriamali kwa vijana, vyama vya ushirika na vikundi vya kiuchumi;
 - xi. Kuratibu mipango ya ujengaji wa uwezo miongoni mwa wataanzania ili kuwaongezea ujuzi na maarifa ya kibiashara na uzalishaji;
 - xii. Kuimarisha Mifumo ya taasisi na uwezo wa kuratibu na kufuatilia shughulizote za Uwezeshaji Wananchi Kiuchumi;
 - xiii. Kuendeleza Mitaa ya Viwanda ya SIDO kwa kujenga majengo mapya ya viwanda katika Mikoa ya Kigoma, Dodoma na Simiyu na Kukarabati majengo na miundombinu
 - xiv. Kukamilisha Mfumo Unganishi wa TEHAMA wa shirika la SIDO katika mikoa ya Pwani, Simiyu, Katavi, Songwe na Manyara;
 - xv. Kuhawilisha teknolojia kwa kuimarisha vituo vya Uendelezaji Teknolojia (TDCs) vya SIDO;
 - xvi. Kutunisha Mtaji wa Mfuko wa Wafanyabiashara Wananchi (NEDF);
 - xvii. Kutangaza Shirika na Bidhaa za viwanda vidogo;
 - xviii. Kuongeza wigo wa huduma za SIDO kwa Wajasiriamali kwa kutoa mafunzo ya biashara na ufundi pamoja na ushauri kwa kutumia Tehama; na
 - xix. Kuimarisha utendaji kazi wa Shirika kwa kuongeza vitendea kazi hususan magari, kompyuta, vifaa vya mafunzo na samani.

6.3. Maendeleo ya Viwanda

198. **Mheshimiwa Spika**, Katika mwaka wa 2023/2024 Wizara imepanga kutekeleza malengo yafuatayo katika kuendeleza Viwanda: -

- i. Kukamilisha Sera, Mikakati na Miongozo ya kuendeleza sekta ya Viwanda;

- ii. Kuboresha na kuongeza ustawi na tija ya viwanda nchini;
- iii. Kuwa na takwimu, tathmini na taarifa zitakazoweza kuendeleza sekta ya Viwanda;
- iv. Kuwezesha uanzishwaji wa viwanda vipya na kongani za viwanda;
- v. Kuendelea na utekelezaji wa miradi ya kimkakati na kielelezo;
- vi. Kufanya majadiliano na mwekezaji ili kusaini Mkataba wa ubia Pamoja na kulipa leseni za uchimbaji wa Makaa ya Mawe Katewaka;
- vii. Kufanya utafiti wa kina wa kijiolojia (Geological study) na Kulipia leseni za uchimbaji katika Mradi wa Makaa ya Mawe Muhukuru;
- viii. Kuendelea kiwanda cha KMTC katika Mkoa wa Kilimanjaro;
- ix. Kuendelea na ujenzi wa miundombinu ya msingi katika Kongani ya Viwanda – TAMCO;
- x. Kuendelea Kiwanda cha TBPL na kuendelea kutafuta masoko kwa ajili ya bidhaa zinazozalishwa;
- xi. Kukamilisha majadiliano na mwekezaji na kusaini mkataba wa ubia (JVA Agreement) na kulipia leseni za uchimbaji - Maganga Matitu;
- xii. Kutafuta mwekezaji na Kufanya ukarabati wa majengo katika kiwanda cha Mang'ula;
- xiii. Kufanya maandalizi ya awali kwa mradi wa mafuta ya kula (preliminary preparation for establishment of edible oil);
- xiv. Kuendelea kufanya ukarabati wa majengo ya Nyanza Glass ili kuvutia wawekezaji wa viwanda;
- xv. Kuendelea kuimarisha Idara ya Uhandisi ya TIRDO kwa kuongeza wataalam na vifaa;
- xvi. Kuendelea na ukamilishaji wa maabara ya ngozi;
- xvii. Kuendelea kufanya utafiti katika kanda saba (7) nchini ili kubaini fursa za uwekezaji na maeneo yenye viwanda na rasilimali zilizopo (Industrial Mapping);
- xviii. Kuendelea na ukamilishaji wa Jengo la Utawala la Shirika la TIRDO;
- xix. Kuendelea na kukamilisha mchakato wa ithibati (Accreditation) na kuboresha Maabara ya mazingira, kemia, makaa ya mawe, mafuta na gesi;

- xx. Kuendelea kufanya tafiti na kutoa huduma za kitaalamu viwandani zenye lengo la kuongeza uzalishaji wa bidhaa bora;
- xxi. Kufanya mapitio ya Sheria ya TIRDO Na. 5 ya mwaka 1979;
- xxii. Kuendeleza Utafiti na Uendelezaji wa Teknolojia;
- xxiii. Kuendeleza Mafunzo na Kuhawilisha zana za kilimo;
- xxiv. Kutengeneza mashine za kubangua korosho zitakazopelekwa wilayani Mtwara;
- xxv. Kujenga uwezo wa Rasilimali Watu kwenye Kada ya utafiti na wafanyakazi wengine wasio watafiti;
- xxvi. Kujenga ufahamu kwa wadau kuhusu shughuli za CAMARTEC;
- xxvii. Kufanya Ufuatiliaji na Tathmini ya Miradi na kufanya Ukaguzi wa Miradi;
- xxviii. Kubuni na kuunda chasili cha mtambo wa kukausha mazao ya kilimo (Korosho) ili kuongeza thamani na kuendeleza teknolojia ya mtambo wa kuchakata chikichi ili kuongeza thamani;
- xxix. Kubuni na kuunda teknolojia ya kuhifadhi maziwa wakati wa kukusanya na kusafirisha ili yasiharibike mapema (kwa kiwango cha mjasiriamali mdogo, wa kati na mkubwa) katika kukuza Sekta ya viwanda na kuongeza ujuzi na ajira;
- xxx. Kuendeleza na kuhawilisha teknonolojia ya mitambo ya kuzalisha mafuta ya alizeti na mtambo mdogo wa kuzalisha sukari (mini-sugar plants) kwa ajili ya kuongeza thamani ya mazao ya kilimo;
- xxxi. Kubuni na kuunda teknolojia ya kutengeneza matofali ya kuzuia joto kali (refractory bricks) kwa ajili ya viwanda vidogo, vya kati na vikubwa;
- xxxii. Kubuni na kuunda mtambo wa kuteketeza taka ngumu za hospitali mahususi kwa kuchomea damu isiyofaa na dawa zilizoharibika na kupitwa na muda (incinerating carcass from livestock/cattle abattoir, biomedical waste blood and expired drugs) katika sekta ya afya.
- xxxiii. Kusanifu na kuendeleza utengenezaji wa vifaa tiba vya hospitali kwa awamu ya III (*Autoclave and Laundry machines*);
- xxxiv. Kutembelea, kukagua na kufanya tathmini na ufuatiliaji wa utekelezaji wa miradi ya maendeleo (M&E);
- xxxv. Kujitangaza ili kujenga uelewa kwa umma kuhusu shughuli zinazofanywa na Taasisi ya TEMDO kwa kushiriki kwenye

maonesho ya teknolojia/biashara pamoja na kufanya ziara za kihandisi kwenye viwanda hapa Nchini ili kubaini na kutatua changamoto zao;

- xxxvi. Kuendelea na uboreshaji wa miundombinu ya karakana, ofisi ya usanifu pamoja na miundombinu ya Taasisi ya TEMDO ;
- xxxvii. Kuboresha Karakana kwa kusimika mashine na vifaa vya kisasa (*Heavy duty 6-axes CNC Machines*) ili kuzalisha teknolojia zenye ubora;
- xxxviii. Ujenzi wa karakana ya kisasa ya kutengeneza vifaa tiba pamoja na ghala la kuhifadha vifaa tiba; na
- xxxix. Kujenga uwezo wa Taasisi ya TEMDO kwa kuwapatia wafanyakazi mafunzo mbalimbali kuhusu teknolojia mpya.

6.4. Mtangamano wa Biashara

199. **Mheshimiwa Spika**, Katika mwaka 2023/2024, Wizara imepanga kutekeleza malengo yafuatayo katika kuendeleza Mtangamano wa Biashara: -

- i. Kuendelea kuratibu majadiliano ya kibiashara kati ya Nchi na Nchi (Bilateral), Kikanda (Regional) na Kimataifa (Multilateral) kwa ajili ya kupanua fursa za masoko na kuvutia uwekezaji nchini;
- ii. Kusimamia na kuratibu utekelezaji wa mkataba wa Eneo Huru la Biashara la Afrika kwa Nchi za Bara la Afrika (African Continental Free Trade Area – AfCFTA);
- iii. Kuratibu uanzishaji wa Eneo Huru la Biashara la Utatu linalojumuisha Kanda za COMESA, EAC na SADC;
- iv. Kukamilisha utungaji wa Sheria ya Ahueni ya Athari za Biashara; na
- v. Kukamilisha Mapitio na Kuanza Utekelezaji wa Sera Mpya ya Taifa ya Biashara.

6.5. Maendeleo ya Biashara

200. **Mheshimiwa Spika**, Katika mwaka 2023/2024, Wizara imepanga kutekeleza malengo yafuatayo katika kuendeleza Biashara: -

- i. Kusimamia, kuratibu na kuboresha mazingira wezeshi ya kufanya biashara nchini;
- ii. Kuwaunganisha wazalishaji, wasindikaji na wafanyabiashara na masoko ya ndani na nje ya nchi;
- iii. Kuhamasisha na kurahisisha biashara mipakani;
- iv. Kuimarisha na kuboresha Mfumo wa Ukusanyaji wa Taarifa za Masoko;
- v. Kufanya tafiti mbalimbali kuhusu upatikanaji wa masoko ya mazao na bidhaa;
- vi. Kupitia Sera ya Masoko ya Mazao ya Kilimo ya mwaka 2008;
- vii. Kutayarisha viwango 640 vya kitaifa katika sekta/nyanja mbalimbali;
- viii. Kutoa leseni ya ubora kwa bidhaa 800 kutoka katika sekta mbalimbali;
- ix. Kusajili majengo 12,000 ya maeneo ya uzalishaji, uuzaji na usambazaji wa bidhaa za chakula na vipodozi (food and cosmetic premises);
- x. Kusajili bidhaa 2,000 za chakula na vipodozi (food and cosmetic products);
- xi. Kuendelea na utafiti wa utengenezaji vinasaba ambavyo vitatumika kwenye mafuta ya petroli, diseli na mafuta ya taa;
- xii. Kukagua na kutoa vibali 120,000 kwa bidhaa zitokazo nje ya nchi ambapo kati ya hizo, vibali 40,000 ni kwa bidhaa zitakazokaguliwa nje ya nchi (PVoC) na vibali 80,000 ni kwa bidhaa zitakazokaguliwa nchini (Destination Inspection);
- xiii. Kufanya ukaguzi wa ubora na kutoa leseni za ukaguzi 46,000 za magari yaliyotumika (used motor vehicles) yanayoingizwa nchini;
- xiv. Kutoa mafunzo na semina kuhusu viwango na udhibiti ubora kwa wadau 1,400;
- xv. Kuthibisha kampuni 14 chini ya mifumo ya ubora na uongozi (management systems);
- xvi. Kupima sampuli 38,000 za bidhaa mbalimbali;
- xvii. Kufanya ugezi kwa vifaa/mashine mbalimbali vipatavyo 11,000;
- xviii. Kuweka kinasaba katika lita 4,000,000,000 za mafuta ya petrol, dizeli na mafuta ya taa;
- xix. Kuendelea na ujenzi wa Viwango House Dodoma;

- xx. Ujenzi wa maabara na ofisi katika kanda ya Ziwa (Mwanza);
- xxi. Kusajili Kampuni 15,000, Majina ya Biashara 28,000, Alama za Biashara na Huduma 4,200, Hataza 40 na vyeti vya Viwanda 44;
- xxii. Kutoa leseni za Biashara kundi 'A' 14,000 na za Viwanda 210;
- xxiii. Kuendelea kutoa Elimu kwa Umma juu ya umuhimu wa kufanya sajili mbalimbali za kibiashara zinazofanywa na Wakala;
- xxiv. Kufanya kaguzi elimishi 18 za leseni za Biashara kundi 'A' na Viwanda;
- xxv. Kuendelea kuboresha na kuimarisha mifumo na miundo mbinu ya TEHAMA kwa ajili ya kuboresha utoaji wa huduma;
- xxvi. Kukamilisha mapitio ya sheria za usajili na leseni;
- xxvii. Kuboresha mazingira ya kazi ikiwa ni pamoja kuongeza idadi ya Watumishi, kutoa Mafunzo kwa Watumishi na kuongeza vitendea kazi;
- xxviii. Kusimamia utekelezaji wa Mfumo wa stakabadhi za ghala kwa wadau;
- xxix. Kutoa elimu na kuhamasisha Matumizi ya Mfumo wa Stakabadhi za ghala kwa wadau;
- xxx. Kuthaminisha stakabadhi (Monetization of Warehouse Receipt) za ghala;
- xxxi. Kuainisha waongeza thamani wa mazao na kuwaunganisha na matumizi ya Mfumo wa Stakabadhi za ghala;
- xxxii. Kuainisha na kusajili Mameneja Dhamana kwa kushirikiana na taasisi za fedha nchini;
- xxxiii. Kuthaminisha ghala zilizosajiliwa na Bodi ya Usimamizi wa stakabadhi za ghala (International Certification) katika ithibati mbalimbali;
- xxxiv. Kuendelea na utambuzi wa ghala pamoja na usajili wake kwa kushirikiana na Mamlaka ya Mapato ya Tanzania (TRA);
- xxxv. Kutangaza Mfumo wa Stakabadhi za Ghala kupitia maonesho ya Nanenane, Wiki ya Ushirika na Siku ya Stakabadhi za Ghala (Ghala Day) pamoja na mikutano mbalimbali ya wadau;
- xxxvi. Kusimamia na kuimarisha mifumo ya ufanyaji Biashara;
- xxxvii. Kuimarisha uwezo wa Taasisi kujiendesha kiufanisi;
- xxxviii. Kusimamia, kuhakiki na kukagua vipimo vyote vitumikavyo na viingiavyo nchini;

- xxxix. Kufanya ukaguzi wa bidhaa kwenye maeneo ya mipakani, bandarini na viwandani;
- xl. Kununua vitendea kazi vya taasisi ya WMA ikiwemo vitendea kazi vya kitaalam na magari Matatu (3);
- xli. Kuongeza idadi ya watumishi ikiwemo Maafisa Vipimo 20, Maafisa Vipimo wasaidizi 10;
- xlii. Kutoa elimu kwa Umma kuhusu matumizi sahihi ya vipimo;
- xliii. Kuendelea na ujenzi wa Ofisi ya Makao Makuu ya Wakala wa Vipimo Mkoa wa Dodoma;
- xliv. Kuboresha hali ya ushindani katika soko;
- xlv. Kumlinda mlaji kutokana na vitendo hadaifu na kandamizi katika soko;
- xlvi. Kuongeza mapambano dhidi ya bidhaa bandia katika soko;
- xlvii. Kuongeza ufanisi katika kutoa huduma;
- xlviii. Kupokea, kusikiliza na kutoa maamuzi ya mashauri ya rufaa 70 yanayowasilishwa katika Baraza;
- xlix. Kuimarisha uwezo wa kutekeleza majukumu ya Baraza;
 - I. Kufanya utafiti wa kisheria na kiuchumi kuhusu ushindani; na
 - li. Kuongeza uelewa kwa Wadau na Jamii kuhusu shughuli za Baraza na haki katika ushindani wa Soko.

6.6. Maboresho ya Mazingira ya Biashara

201. **Mheshimiwa Spika**, Katika mwaka 2023/2024, Wizara imepanga kutekeleza malengo yafuatayo katika kuboresha Mazingira ya Biashara:-

- i. Kuendelea kuboresha mazingira ya biashara nchini;
- ii. Kuanzisha muundo wa ufuatiliaji na tathmini wenye ufanisi katika kukuza biashara;
- iii. Kuhamasisha na kuratibu majadiliano ya kisekta yanayopelekea maboresho ya mazingira ya biashara; na
- iv. Kuhakikisha majukumu ya mamlaka za udhibiti yanayoingiliana yanaondolewa na yanayofanana yanaunganishwa.

7. MAOMBI YA FEDHA KWA MWAKA 2023/2024

7.1. Maombi ya Fedha kwa Mwaka 2023/2024

202. *Mheshimiwa Spika*, Katika mwaka 2023/2024, Wizara ya Uwekezaji, Viwanda na Biashara inaomba kutengewa jumla ya **shilingi 119,017,998,000** katika Fungu 44. Kati ya fedha hizo, **shilingi 75,451,494,000** ni matumizi ya kawaida, ambapo **shilingi 63,086,267,000** ni mishahara na **shilingi 12,365,227,000** ni matumizi mengineyo. Aidha, **shilingi 43,566,504,000** zinaombwa kwa ajili ya matumizi ya maendeleo ambapo **shilingi 30,346,819,000** ni fedha za ndani na **shilingi 13,219,685,000** ni fedha za nje.

8. HITIMISHO

203. **Mheshimiwa Spika**, Naomba nichukue fursa hii kuwashukuru tena Watanzania wote kwa kuendelea kutuunga mkono katika jitihada zetu za kuendeleza Sekta ya Uwekezaji, Viwanda na Biashara. Tutaendeleza jitihada za kujenga na kuimarisha misingi thabiti ya uchumi kwa kuvutia wawekezaji na ujenzi wa viwanda kama ilivyobainishwa katika Dira ya Maendeleo ya Taifa 2025. Tunahitaji kila Mtanzania popote alipo kutimiza wajibu wake, kujituma, kubadilisha mtizamo na kuwa mstari wa mbele kulinda na kutetea jitihada na kuendeleza uwekezaji, viwanda na biashara. Inawezekana, tutimize wajibu wetu.

204. **Mheshimiwa Spika**, Hotuba hii inapatikana katika Tovuti ya Wizara www.mit.go.tz.

205. **Mheshimiwa Spika**, Naomba kutoa hoja.

VIAMBATISHO

Jedwali Na. 1: Biashara ya Bidhaa kati ya Tanzania na Nchi za Jumuiya ya Afrika Mashariki kwa mwaka 2013-2022 (Dola za Marekani “000,000”)

Mwaka	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Bidhaa zilizouzwa	419.1	598.1	1,062.4	437.7	349.6	444.3	674.4	807.9	1,161.2	1,414.9
Bidhaa zilizoagizwa	394.7	706.4	322.8	298.9	220.4	302.8	329.2	324.3	562.8	578.0
Jumla	813.8	1,304.5	1,385.2	736.6	570	747.1	1003.6	1132.2	1684.6	1,992.9

Chanzo: Mamlaka ya Mapato Tanzania (TRA)

Jedwali Na.2: Biashara kati ya Tanzania na Jumuiya ya Maendeleo ya Nchi za Kusini mwa Afrika (SADC) kwa Mwaka 2013-2022 (Dola za Marekani “000,000”)

Mwaka	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Bidhaa zilizouzwa	1,243.55	1,235.9	1,357.7	1,017.9	877.8	993.6	1,350.9	1,458.3	1,303.4	1,802.2
Bidhaa zilizoagizwa	835.9	773	771.2	612.4	1,7781.4	604.2	594.0	492.4	653.9	551.3
Jumla	2079.45	2008.9	2128.9	1630.3	18659.2	1,597.8	1,944.9	1,950.7	1,544	2,353.5

Chanzo: Mamlaka ya Mapato Tanzania (TRA)

Jedwali Na. 3: Biashara kati ya Tanzania na Jumuiya ya Ulaya kwa Mwaka 2013-2022 (Dola za Marekani “000,000”)

Mwaka	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Bidhaa zilizouzwa	898.4	791.7	708.7	236.5	441.4	657.3	725.9	1,475.9	1,346.1	955.6
Bidhaa zilizoagizwa	2,759.4	2,895	1,159.8	557.7	936.1	982.4	1,069.9	1,072.0	1,530.4	1,720.4
Jumla	3,657.8	3,686.7	1,868.5	794.2	1,377.5	1,639.70	1,795.80	2,547.90	1,860.80	2,676

Chanzo: Benki Kuu ya Tanzania (BOT), Ofisi ya Taifa ya Takwimu (NBS) na Mamlaka ya Mapato Tanzania (TRA)

Jedwali Na. 4: Mauzo ya bidhaa za Tanzania kwenda Marekani kupitia Mpango wa AGOA (AGOA/GSP) kwa Dola za Kimarekani Milioni

Mwaka	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2021/22 Badiliko%
Bidhaa zilizouzwa	18.28	28.6	37.48	40.85	42.83	55.32	40.3	33.04	74.77	126.3

Chanzo: US Department of Commerce (<https://agoa.info/profiles/tanzania.html>)

Eneo la Uwekezaji wa Kongani ya Viwanda Kwala Kibaha
Mkoa wa Pwani

Wizara ya Uwekezaji, Viwanda na Biashara

Mji wa Serikali, Mtumba,
Mtaa wa Viwanda S.L.P 2996, 40478, Dodoma

Jengo la Mambo ya Nje
4th Floor Shaaban Robert Street,
Dar es Salaam, Tanzania

info@mit.go.tz